

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

GOSPODARSKI RAZVOJ IN KONKURENČNOST BELE KRAJINE

Ljubljana, september 2003

HELENA KONDA

IZJAVA

Študentka Helena Konda izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Marka Jakliča, in dovoljujem objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 29. 9. 2003

Podpis:

KAZALO

UVOD	1
1 REGIONALNI RAZVOJ	2
1.1 Mednarodna raven - regionalna politika EU	2
1.2 Državna regionalna politika v povezavi z regionalno politiko EU	5
1.2.1 Organi izvajanja regionalne politike	6
1.2.2 Zakonski in strateški okvir regionalne politike	8
1.2.2.1 Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSSRR)	9
1.2.2.2 Strategija gospodarskega razvoja Slovenije 2001 – 2006 (SGRS)	9
1.2.2.3 Državni razvojni program RS 2001 – 2006 (DRP)	10
1.2.2.4 Prostorski razvoj Slovenije (PRS)	11
1.2.2.5 Strategija regionalnega razvoja Slovenije (SRRS)	11
1.2.2.6 Enotni programski dokument (EPD)	12
1.2.3 Raven pokrajin	13
1.3 Regionalna politika kot del ekonomske politike RS	13
1.3.5 Republiška razvojna agencija za JV regijo (RRA)	14
1.3.6 Regionalni razvojni program JV Slovenije (RRP)	15
1.3.7 Regionalna zasnova prostorskega razvoja JV Slovenije (RZPR)	16
1.4 Lokalna raven	17
1.4.1 Lokalni podjetniški center (LPC)	18
1.5 Sklep o regionalnem razvoju Bele krajine	19
2 KONKURENČNE PREDNOSTI IN TRAJNOSTNI RAZVOJ BELE KRAJINE	20
2.1 Konkurenčne prednosti	20
2.1.1 Konkurenčni dejavniki makro strukture	21
2.1.2 Konkurenčni dejavniki makro infrastrukture	22
2.1.3 Konkurenčni dejavniki mikro strukture	23
2.1.4 Konkurenčni dejavniki mikro infrastrukture	24
2.2 Trajnostni razvoj	25
2.3 Sklep o konkurenčnih prednostih in trajnostnemu razvoju Bele krajine	25
3 PREDSTAVITEV BELE KRAJINE	27
3.1 Geografski pregled	28
3.2 Zgodovinski pregled z oblikovanjem narodne sestave	30
3.3 Poselitev in arhitektura	30
3.4 Infrastruktura in gospodarstvo	32
4 ANALIZA	36
4.1 Okvirna ocena razvojnih prednosti in slabosti Bele krajine	37
SKLEP	42
LITERATURA	44
VIRI	45
PRILOGE	

Uvod

Na področju gospodarskega razvoja Evropske unije že nekaj let prevladuje nova filozofija, ki v ospredje postavlja regionalizem. Regije oziroma manjše geografsko zaokrožene enote imajo veliko avtonomijo pa tudi odgovornost za lasten razvoj. Ta filozofija velja že nekaj časa tudi za Slovenijo, ki bo 1. maja 2004 postala članica EU. Gospodarski razvoj Slovenije usmerja regionalna politika na ravni dvanajstih statistično oblikovanih regij. Ob vstopu v EU se bo oblikovala še delitev na pokrajine, ki bodo druga stopnja uprave med občinami in državo.

V svojem diplomskem delu obravnavam pokrajino Bela krajina, ki je del regije Jugovzhodna Slovenija in predstavlja najbolj jugovzhodni košček Slovenije. Sestavljena je iz treh občin: Črnomelj, Metlika in Semič. Bela krajina je ozemeljsko zelo enotna navzven, notranja struktura pa je precej nehomogena. Gospodarsko gledano se uvršča med manj razvite predele, ker je obmejna pokrajina in ker v njej prevladuje kmetijstvo in industrija z nekaj velikimi podjetji. Storitvene dejavnosti se še niso dobro razvile, srednjih in majhnih podjetij skorajda ni, vendar pa je to pokrajina z velikimi potenciali.

Namen mojega diplomskega dela je preučiti značilnosti Bele krajine, ki so bistvene za gospodarsko rast in razvoj, jih predstaviti v okviru regionalne politike Slovenije ter jih ovrednotiti kot konkurenčne dejavnike in dejavnike trajnostnega razvoja. Vsako od teh kategorij na začetku teoretično predstavim, da je analiza posameznih značilnosti preglednejša. Obenem postavljam hipotezo, da se raziskave o Beli krajini, ki so narejene v okviru regije JV Slovenija, popolnoma utopijo pod prevlado močne Dolenjske, kar kaže na neprimernosti posploševanja podatkov v JV Sloveniji in na težave pri prikazovanju pravih potreb Bele krajine pri prijavljanju za sredstva strukturnih skladov regionalne politike. Cilj mojega diplomskega dela je predstaviti vizijo razvoja Bele krajine na podlagi analize dejavnikov njenega regionalnega razvoja in konkurenčnosti. Poleg SWOT analize sem uporabila tudi metode neposrednega raziskovanja: anketa oziroma vprašalnik za najpomembnejša podjetja in intervjuji predstavnikov najvišjih regionalnih in lokalnih ustanov. Pri posrednem raziskovanju sem pregledala vse pomembnejše dokumente regionalnega razvoja na državni ravni in ravni JV Slovenije ter vidnejše študije konkurenčnih prednosti in razvojnih potencialov.

V prvem poglavju diplomskega dela predstavljam regionalno politiko na mednarodni, državni, regionalni in lokalni ravni. V drugem poglavju obravnavam konkurenčnost in trajnostni razvoj na splošno ter dejavnike konkurenčnosti Bele krajine. Trajnostnemu

razvoju se širše posvetim v prilogi. Tretje poglavje je namenjeno predstavitvi Bele krajine kot pokrajine kraškega sveta s panonskim podnebjem, kjer so zgodovinski dogodki močno vplivali na oblikovanje prebivalstva ter kulture. V prilogi pokrajino podrobneje predstavljam iz geografskega, zgodovinskega, etnološkega, demografskega in gospodarskega vidika ter pojasnujem vpliv vseh teh področij na oblikovanje sedanjega gospodarstva Bele krajine. V četrtem poglavju analiziram belokranjsko gospodarstvo na podlagi ugotovitev prejšnjih poglavij ter sistematično predstavim prednosti, pomanjkljivosti, priložnosti in nevarnosti. V sklepu predstavim najpomembnejše ugotovitve in zaključim z lastno vizijo regionalnega razvoja Bele krajine.

1 Regionalni razvoj

Strateški okvir slovenske regionalne politike predstavljajo Strategija gospodarskega razvoja Slovenije, Strategija regionalnega razvoja Slovenije in Državni razvojni program RS 2001 – 2006. Podrobneje jo opredeljuje Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja, sprejet leta 1999, ter podzakonski predpisi.

Vizija regionalnega razvoja v Sloveniji so uravnoteženi gospodarski, socialni, zdravstveni, kulturni, prostorski in okoljski vidiki razvoja v vseh slovenskih regijah, kar bo zagotovilo visoko življenjsko raven in kakovost zdravja ter bivalnega okolja vseh prebivalcev Slovenije. Vizija stremi k trajnostnemu razvoju v najširšem pomenu, ki optimalno izrablja vse potencialne v regiji, pri tem pa ne zmanjšuje virov in možnosti razvoja prihodnjih generacij.

Pri regionalni politiki se prepletajo naslednje ravni (Izhodišča SRRS, 2001, str. 4):

1. mednarodna raven - strukturna in kohezijska politika EU
2. državna raven - notranja politika spodbujanja regionalnega razvoja
3. regionalna raven - regionalna politika kot del ekonomske politike države
4. lokalna raven - delovanje lokalne samouprave oziroma občin

1.1 Mednarodna raven - regionalna politika EU

Mednarodno raven regionalnega razvoja Slovenije predstavljata strukturna in kohezijska politika EU. V državah EU so pokrajine upravno-politične enote, ki so tudi nosilke regionalnega razvoja. V Sloveniji pokrajine na ta način še niso organizirane,

obstaja pa delitev na regije. Zakon predpisuje uporabo statističnih regij kot funkcionalnih enot za izvajanje regionalne politike v Sloveniji, kajti izvajanje strukturne politike po zgledu EU še ni možno.

Začetek in razvoj regionalne politike EU je bil tesno povezan z večanjem regionalnih razlik med državami članicami in novimi članicami. Neskladnosti so bile predvsem zaradi velikega deleža kmetijstva, prepočasnega prilagajanja industrijskim spremembam, strukturne nezaposlenosti in drugih dejavnikov.

V osemdesetih se je pričela oblikovati sedanja regionalna politika, ki je v ospredje postavila notranji samostojni razvoj in povezovanje v različne mreže. Njen namen je zmanjšati tehnološki in organizacijski zaostanek razvojno šibkih regij s povečevanjem lastnih inovacij. Kot problem vidi predvsem pomanjkanje podjetniške iniciative, inovacij, specifičnega znanja, povezav in nerazvito infrastrukturo. Podarja pomen storitvenih dejavnosti, zlasti svetovanje, raziskovalno in razvojno delo ter druge storitve, ki predstavljajo nematerialne poti pretoka blaga, ljudi, kapitala in informacij. Je tržno orientirana, osnovana na ekonomski uspešnosti, osredotočena na podjetja in spodbujanje inovativnega tržnega obnašanja v okolju. Finančno podpira predvsem ustanavljanje novih podjetij na šibkih področjih in izboljševanje infrastrukture kvalitetnih poslovnih storitev. S tem si prizadeva za nujne ekonomske, organizacijske in socialne spremembe, ki so potrebne za delovanje inovativne družbe. Zavzema se za čim manjše poseganje države v gospodarstvo, vendar zagovarja kompatibilnost tržnih pomoči s tržnim gospodarstvom in svobodno konkurenco, če gre za pomoč ekonomsko šibkim, pretežno agrarnim regijam, industrijskim regijam s staro industrijo in perifernimi regijami.

Cilj regionalne politike EU je zmanjševanje razlik med posameznimi regijami tako, da pridobijo posamezne države članice in EU kot celota. EU se s svojo politiko zavzema za krepitev transnacionalnih regij v posameznih državah EU, kar naj bi v prihodnosti pripeljalo do »Evrope regij«. Gre za predpostavko, da obstajajo geografska območja v Evropi, ki zaradi svoje kulturne dediščine, zgodovinskih okoliščin, gospodarske kompatibilnosti in ozemeljskih značilnosti težijo k čim tesnejšemu sodelovanju ne glede na državne meje (Vuga, 1997, str. 5).

Regionalna politika EU se uresničuje preko politike strukturnih skladov, kohezijske politike in politike državnih pomoči oziroma politike konkurenčnosti. Sredstva strukturnih skladov in kohezijskega sklada zavzemajo tretjino vseh sredstev proračuna EU, kar nazorno prikazuje gospodarski pomen regionalne politike v državah članicah.

Strukturna politika EU poteka v obliki finančne pomoči preko strukturnih skladov:

1. Evropski regionalni razvojni sklad (ERDF),
2. Evropski socialni sklad (ESF),
3. Evropski sklad za usmerjanje kmetijstva in garancije (EAGGF),
4. Finančna sredstva za ribištvo (FIFG).

Sredstva iz strukturnih skladov se običajno ne uporabljajo za samostojne projekte, pač pa se odobrijo na osnovi regionalnih razvojnih programov ali posameznih programskih dokumentov. Osnovna načela delovanja strukturnih skladov so koncentracija na omejeno število ciljev, programiranje večletnih razvojnih planov ali enotnih programskih dokumentov, partnerstvo državne, regionalne in lokalne oblasti ter dopolnjevanje, ki temelji na sofinanciranju nacionalnih, regionalnih in lokalnih projektov. Cilji strukturne politike so pospeševanje razvoja manj razvitih regij, prestrukturiranje regij, ki se srečujejo z ekonomskimi in socialnimi problemi in razvoj človeških virov.

Razvojne spodbude so (SRRS, 2001, str. 18):

1. Meddržavno, čezmejno in medregionalno sodelovanje (INTERREG),
2. Ekonomska in socialna preobrazba mest in mestnih območij, ki so v krizi, s ciljem pospeševanja trajnostnega urbanega razvoja (URBAN),
3. Razvoj podeželja na osnovi iniciativ lokalnih skupnosti (LEADER),
4. Meddržavno sodelovanju v boju proti vsem vrstam diskriminacije in neenakosti na trgih dela (EQUAL).

Med razvojnimi spodbudami EU je za področje Bele krajine najpomembnejši program INTERREG, ki ureja meddržavno, čezmejno in medregionalno sodelovanje. Leta 1994 so program INTERREG razširili tudi na obmejna območja zunaj meja EU. Tako je nastal Program prekomejnega sodelovanja ali CBC: Cross Border Cooperation. Slovenija je kot nečlanica sodelovala v okviru programa INTERREG PHARE CBC s članicami Italijo, Avstrijo in Madžarsko. Med »starimi« članicami EU poteka čezmejno sodelovanje po programu INTERREG 3A. Ko se bo leta 2004 meja EU pomaknila na mejo Slovenije in Hrvaške, bo Slovenija kot članica sodelovala s Hrvaško po programu INTERREG PHARE CBC, z drugimi članicami EU pa po programu INTERREG CBC. Program INTERREG sestavljajo naslednji podprogrami: neposredne regionalne vzpodbude (3A), transnacionalne regionalne vzpodbude (3B) in medregionalne regionalne vzpodbude (3C). Podprogram 3A obsega 80 % vseh sredstev, kar je 20 milijonov evrov za obdobje od 2004 do 2006. Podprograma 3B in 3C si razdelita preostalih 20 % sredstev oziroma 4 milijone evrov.

Kohezijska politika EU deluje poleg obstoječih strukturnih skladov na podlagi Kohezijskega sklada. Njegov namen je pomoč pri pripravi na ekonomsko in monetarno unijo. Sredstva tega sklada so namenjena sofinanciranju projektov, povezanih z okoljem in transevropskim transportnim omrežjem kjerkoli v teh državah (SRRS, 2001, str. 18). Upravičenost do sredstev Kohezijskega sklada se določi na ravni države in ne na ravni regij.

Politika državnih pomoči oziroma konkurenčnosti izvaja kontrolo nad državnimi pomočmi držav članic, da ostanejo v skladu z načeli skupnega evropskega trga.

Tabela 1: Shematski prikaz pomoči EU Sloveniji za regionalno politiko

Pristopno obdobje 2000 - 2006	Novi PHARE ☐ Institucionalna krepitev na prioritetah: kmetijstvo, okolje, finance, pravosodje in notranje zadeve, verjetno tudi sociale; ☐ Twinningi; ☐ Investicije: osredotočen na acquis vključno z ekonomsko in socialno kohezijo in na podporo pripravam na strukturne sklade; ☐ Program čezmejnega sodelovanja - CBC; ☐ Multi beneficiary program;	ISPA Vzpostavitev gospodarske infrastrukture na področjih: ☐ Okolja: za vzpostavitev skladnosti in izvajanja zakonodaje skupnosti; ☐ Transporta: za promocijo trans evropske mreže in harmonizacijo zakonodaje;	SAPARD Pomoč trajnostnemu razvoju kmetijstva in celovitemu razvoju podeželja, s prilagajanjem kmetijskega sektorja in podeželskih območij ter pravnega reda z vidika splošne kmetijske in sorodnih politik;	Komunitarni programi Gre za sodelovanje v programih Unije kot so: Leonardo, Socrates, Youth for Europe, Media, Life, Save, Kaleidoscope, Rafaelo, Ariane, Okvirni program za R&R idr.
Letna donacija Sloveniji bo predvidoma okrog 90 do 100 mio EURO	Letna donacija Sloveniji bo okrog 60 do 70 mio EURO	Letna donacija Sloveniji bo okrog 20 mio EURO	Letna donacija Sloveniji bo okrog 10 do 15 mio EURO	

Vir: Evrobilten, maj 2002.

1.2 Državna regionalna politika v povezavi z regionalno politiko EU

Državna raven regionalne politike obsega gospodarski in družbeni razvoj države v povezavi z regionalno politiko EU ter notranjo politiko spodbujanja skladnega regionalnega razvoja. Republika Slovenija že od leta 1971 sistemsko usmerja regionalni razvoj ob upoštevanju policentričnega koncepta razvoja.

Na začetku je bil poudarek predvsem na razvoju gospodarsko manj razvitih področij, nato pa je postal cilj usmerjanja postopno odpravljanje velikih razlik v stopnji gospodarske razvitosti med posameznimi občinami in geografskimi območji ter

postopno izenačevanje pogojev za življenje in delo prebivalstva. Obseg manj razvitih območij se je po obdobjih spreminjal, pospeševalni ukrepi pa so bili usmerjeni predvsem na gospodarska vlaganja, razvoj infrastrukture in razvoj družbenih dejavnosti (Regionalni razvoj in regionalizacija Slovenije, 1991, str. 67).

Od leta 2000 se je regionalna politika zakonsko preoblikovala in uskladila z okviri EU. Njen dolgoročni cilj je doseganje visokega življenjskega standarda in kvalitete življenja prebivalcev vseh slovenskih regij. Delovanje regionalne politike je usmerjeno na zaustavljanje trenda povečevanja razlik v gospodarski razvitosti in pri življenjskih možnostih med regijami, preprečevati nastajanje novih območij z večjimi razvojnimi problemi ter ohranjati vsaj minimalno poseljenost na celotnem ozemlju RS. Za doseganje teh ciljev uporablja razpoložljiva sredstva v okviru državnega proračuna ter tehnično in finančno pomoč EU pri prilagajanju načinom spodbujanja socialne in ekonomske kohezije (Poročilo o delu Področja regionalnega razvoja, 2002).

Izvajanje regionalne politike je večplastno. V spodnjih podpoglavjih predstavljam najpomembnejšo zakonodajo in institucije, ki urejajo regionalno politiko pri nas ter raven pokrajin, ki predstavlja najpomembnejšo državno spremembo v procesu prilagajanja slovenske regionalne politike standardom Evropske unije.

1.2.1 Organi izvajanja regionalne politike

Regionalna politika je v pristojnosti Ministrstva za gospodarstvo, Področje regionalnega razvoja. Ker je regionalna politika zelo obsežna in pomembna, je bila leta 2003 imenovana Ministrica brez resorja, odgovorna za regionalni razvoj. Leta 2000 je bila ustanovljena Agencija za regionalni razvoj (ARR), leta 2003 pa še Služba Vlade RS za strukturno politiko in regionalni razvoj. Financiranje regionalne politike poteka med drugim skozi Javni sklad RS za regionalni razvoj, na vladni ravni pa deluje tudi Svet za strukturno politiko.

Svet za strukturno politiko je usklajevalni organ Vlade RS za področje strukturne politike in regionalnega razvoja. Njegova vloga se bo z vključevanjem Slovenije v kohezijsko in strukturno politiko EU zelo okrepila, ker bosta koordiniranje in notranja konsistentnost na različnih področjih ekonomske politike vse bolj obsežna.

Svet deluje kot medresorski usklajevalni mehanizem in je odgovoren za vsebinski nadzor in ekonomsko-politične odločitve izvajanja DRP ter za usklajevanje regionalnih razvojnih programov z državnimi razvojnimi načrti.

Ministrstvo za gospodarstvo (MG) je usmerjeno v uresničevanje vizije o Sloveniji kot uspešnem, mednarodno konkurenčnem in gibkem gospodarstvu, o državi izobraženih in motiviranih ljudi, ki ustvarjajo visoko rast in s tem blaginjo in družbeno sožitje. Globalni cilj MG je povečanje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva, ki bo zagotavljala trajno visoko gospodarsko rast in produktivnost v pogojih globalne konkurence.

Področje regionalnega razvoja na MG deluje v tesni povezavi z ministrico brez resorja, odgovorno za regionalni razvoj. Njegove aktivnosti so predvsem:

- izvajanje Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSSRR),
- dopolnjevanje zakonodajnega okvira regionalne politike,
- dopolnjevanje in analiza strateškega okvira regionalne politike,
- priprava na vključitev Slovenije v sistem strukturnih instrumentov EU.

Delovanje Področja regionalnega razvoja poteka v dveh sektorjih. Sektor za regionalno politiko skrbi predvsem za izvajanje zakona (ZSSRR), spodbuja gospodarske osnove avtohtonih narodnih skupnosti in romske etnične skupnosti ter usklajuje razvoj nekaterih narodnih parkov. Sektor za strukturno politiko izvaja predvsem aktivnosti za vključitev Republike Slovenije v sistem strukturnih instrumentov EU ter izkoriščanje predpristopnih strukturnih pomoči EU.

Agencija za regionalni razvoj (ARR) je bila ustanovljena januarja 2000 z namenom usklajevanja, promocije in izvajanja regionalne strukturne politike za uravnotežen in trajnostni regionalni razvoj v Republiki Sloveniji. Poslanstvo ARR je vodenje in usklajevanje prizadevanja partnerjev iz javnega in zasebnega sektorja na lokalnem, regionalnem, nacionalnem in mednarodnem nivoju, da bi dosegli uravnotežen in trajnosten razvoj vseh regij v Sloveniji.

ARR je postala ob sprejetju Zakona o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja ključna nacionalna institucija za izvajanje nove regionalne razvojne politike. Je vezni člen med nacionalnimi, regionalnimi in lokalnimi organizacijami ter institucijami EU. Povezuje se z regionalnimi razvojnimi agencijami (RRA), ki so se oblikovale na ravni vseh dvanajstih slovenskih statističnih regij, spodbuja njihovo delovanje in pripravo razvojnih programov, jim pomaga pri pripravi projektov, zagotavlja informacije o ponudbi razvojnih spodbud in pomoč pri pridobivanju potrebnega lokalnega, državnega in evropskega sofinanciranja.

Vsebina dela Agencije se deli na izvajanje programov za spodbujanje skladnega regionalnega razvoja in strokovno analitične ter usklajevalne naloge pri izvajanju

strukturne in kohezijske politike EU. V prvem delu gre predvsem za dodeljevanje neposrednih regionalnih spodbud preko programskega financiranja izvedbenih delov regionalnih razvojnih programov, v drugem delu pa za programiranje in izvajanje programov PHARE in INTERREG ter pripravo sistema za izvajanje Evropskega regionalnega sklada.

Naloge ARR izvajajo trije oddelki, vzpostavlja pa se tudi četrti:

1. oddelek - Koordinacija in izvajanje regionalnih programov
2. oddelek - Prekomejno sodelovanje in pobude EU
3. oddelek - Ekonomska in socialna kohezija in Evropski regionalni sklad
4. oddelek - Informacijski sistem ARR (ISARR).

ISSAR bo odgovoren za razvoj informacijskega sistema, ki bo predstavljal horizontalno podporo spremljanja programskih dokumentov in sektorskih razvojnih politik ter servis Službi Vlade RS za strukturno politiko in regionalni razvoj.

Služba Vlade RS za strukturno politiko in regionalni razvoj je od ARR prevzela usklajevanje priprave razvojnih programskih dokumentov kot so Državni razvojni program (DRP) in pa Enotni programski dokument (EPD). S tem se obseg dela ARR ni zmanjšal, saj se pojavljajo nove naloge na področju usklajevanja regionalnih razvojnih programov.

Javni sklad za regionalni razvoj je specializirana finančna organizacija, ki s finančnimi instrumenti svoje naložbene politike spremljala regionalno politiko Vlade Republike Slovenije. Javni sklad nima sistemskih virov za svoje financiranje razen sredstev pridobljenih iz naslova kupnin na podlagi zakona o lastninskem preoblikovanju podjetij. Svoje vire bo dopolnil z mednarodnimi donacijami in možnostmi zadolževanja pri mednarodnih razvojnih institucijah (EBRD, EIB, Banka Sveta Evrope za socialni razvoj). Med naloge sklada spada tudi sodelovanje pri ustanovitvi Sklada tveganega in semenskega kapitala, katerega namen bo financiranje začetnikov in novih inovativnih projektov v Sloveniji.

1.2.2 Zakonski in strateški okvir regionalne politike

Med dokumenti, ki urejajo regionalno politiko RS na državni ravni, so najpomembnejši:

- Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSSRR)

- Strategija gospodarskega razvoja Slovenije: Slovenija v Evropski uniji (SGRS)
- Državni razvojni program RS 2001 – 2006 (DRP)
- Prostorski razvoj Slovenije (PRS)
- Strategija regionalnega razvoja Slovenije (SRRS)
- Enotni programski dokument (EPD)

1.2.2.1 Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSSRR)

Zakonodajni okvir za izvajanje regionalne politike je zaokrožen in usklajen s pravnim redom EU. Iz njega izhajajo podzakonski akti, uredbe in odločbe ter tekoče prilagajanje regionalne zakonodaje spremenjenim zunanjim okoliščinam, novim podatkom o stanju regionalnega razvoja v Sloveniji in novim spoznanjem pridobljenim z izvajanjem regionalne politike. V prihodnosti bo potrebno postopoma nadgraditi ZSSRR in ga še bolj prilagoditi strukturni in kohezijski politiki EU.

1.2.2.2 Strategija gospodarskega razvoja Slovenije 2001 – 2006 (SGRS)

SGRS se v celoti imenuje Strategija gospodarskega razvoja Slovenije 2001 – 2006, Slovenija v novem desetletju: trajnost, konkurenčnost, članstvo v EU. Je dolgoročni strateški dokument države, ki opredeljuje razvoj dejavnikov gospodarskega in socialnega razvoja, cilje in ciljni razvojni scenarij, instrumente in politiko za doseganje ciljev ter osnovne smeri delovanja sektorskih razvojnih politik. SGRS določa, usklajuje in povezuje razvojne programe v enoten programski in finančni okvir, določa pa tudi prednostne naloge države (4. člen ZSSRR).

Vlada je sprejela SGRS leta 2001, pripravil pa ga je Urad RS za makroekonomske analize in razvoj (UMAR). Koncept SGRS predstavlja gospodarsko vizijo, usmeritve ukrepanja države ter dosegljiv razvojni scenarij. Pri tem upošteva socialne, prostorske, okoljske, regionalne, sektorske in druge potenciale, omejitve in pogoje. SGRS ne predvideva ukrepanja ali razvoja po posameznih dejavnostih oziroma gospodarskih sektorjih, ponuja pa enoten okvir za njihov uravnotežen razvoj.

Osnovne razvojne usmeritve slovenske regionalne politike so že trideset let iste. To so policentričen razvoj, odprto menjalno gospodarstvo, ohranjanje razmeroma visokih socialnih standardov in integralnost planiranja. Sedanja SGRS je nadgradnja prve strategije gospodarskega razvoja, ki se je imenovala Strategija gospodarskega

razvoja Slovenije: Slovenija v Evropski uniji (SGRS) in je bila oblikovana leta 1995 za obdobje 1996 – 2002. Temeljila je na makroekonomski stabilizaciji, tranzicijskih reformah in oblikovanju institucionalnega okvira tržnega gospodarstva skladno s pravili EU.

Gospodarska rast ne zagotavlja povečanja blaginje same po sebi, zato je osnovni cilj SGRS trajnostno povečevanje blaginje prebivalcev Slovenije. To pomeni izboljšanje in trajno izboljšavo treh sestavin blaginje: gospodarstva, človeških virov in okolja. V novi SGRS še vedno potekajo posamezne naloge prilagajanja in zaključevanja procesa tranzicije iz prejšnjih strategij, bistveno pa je prehajanje v na znanju temelječo ekonomijo z ustvarjenimi dejavniki kot ključno determinanto konkurenčnosti. Vsebina SGRS pokriva konkurenčnost gospodarstva, regionalni in strukturni razvoj ter socialni razvoj in razvoj človeškega dejavnika.

Za uresničevanje SGRS je opredeljenih pet temeljnih mehanizmov:

- prehod v na znanju temelječo družbo (izobraževanje, razvoj informacijsko-komunikacijske infrastrukture, krepitev raziskovalno razvojne dejavnosti in tehnološkega razvoja, spodbujanja kulturnih dejavnosti in umetniške ustvarjalnosti)
- krepitev konkurenčnosti gospodarstva (prestrukturiranje podjetij in povečevanje konkurenčnosti podjetniškega sektorja, razvoj učinkovitega finančnega sistema in razvoj učinkovite gospodarske infrastrukture)
- izboljšanje učinkovitosti države (reforma javne in državne uprave)
- politike za vključitev v notranji trg EU (politike konkurence in državnih pomoči ter ekonomskih odnosov s tujino v okviru evropskih pravil)
- regionalno in prostorsko uravnotežen razvoj (politike, ki v povezavi s povečano samostojnostjo regij pri spodbujanju lastnega razvoja zmanjšujejo regionalne razlike v razvitosti).

V obdobju pristopa k EU (2001 - 2003) Republika Slovenija že izvaja SGRS. Njene usmeritve želi uveljavljati tudi kasneje v času članstva v EU.

1.2.2.3 Državni razvojni program RS 2001 – 2006 (DRP)

Državni razvojni program RS (DRP) podaja osnovo za vse načrtovanje razvoja na lokalni ravni. Zasnovan za obdobje od leta 2001 do 2006. Narejen je bil na podlagi Zakona o spodbujanju regionalnega razvoja. Predhodnica DPR je Strategija razvoja malega gospodarstva iz leta 1996, ki je nastala v okviru programa PHARE.

DRP je dolgoročni izvedbeni dokument SGRS in je vezan na državni proračun. Osrednji del DRP je analiza razvojnih prednostnih nalog in ciljev, na osnovi katerih bo Slovenija izvajala aktivnosti za doseganje osrednjih razvojnih ciljev v okviru petih razvojnih prednostnih nalog:

- spodbujanje podjetniškega sektorja in konkurenčnosti,
- znanje, razvoj človeških virov in zaposlovanje,
- informacijska družba, infrastruktura in kakovost bivanja,
- prestrukturiranje kmetijstva in razvoj podeželja,
- krepitev skladnega regionalnega razvoja.

Razvojna vizija DRP opredeljuje Slovenijo kot na znanju temelječo družbo z mednarodno konkurenčno ekonomijo ter trajnostnim, regionalno uravnoteženim razvojem. To naj bi dosegli z usklajenim delom ministrstev, ki jih zadeva razvoj, in z jasno opredeljenimi finančnimi viri, ki temeljijo na sprejetem dvoletnem proračunu in so pogajalskega značaja. Pri pripravi DRP so bili uvedeni novi metodološki pristopi ter formalne in neformalne institucije. Prednostne razvojne naloge se tudi ustrezno navezujejo na skupne evropske politike in iniciative na posameznih področjih.

1.2.2.4 Prostorski razvoj Slovenije (PRS)

Prostorski plan Slovenije je analiza stanja prostora in razvojnih možnosti prostora po regijah. Izdelal ga je Urbanistični inštitut leta 1997. Namenjen je opredelitvi okvira prostorskega planiranja na regionalni ravni z usklajenim ravnanjem različnih državnih resorjev, lokalnih skupnosti, ekonomskih akterjev pri vprašanih razvoja, okolja in prostora. PPS opredeljuje kazalce razvoja v prostoru na podlagi mednarodnih priporočil OZN, EU in Sveta Evrope, ki se nanašajo na trajnostni razvoj pri urejanju prostora na podlagi Agende 21. Med drugim podaja tudi predlog vsebine regionalnega prostorskega plana in opozarja na nekatere ključne probleme posameznih območij v Sloveniji. Planiranje mora postati stalni proces sprejemanja odločitev in spremljanja njihovih posledic na regionalni ravni.

1.2.2.5 Strategija regionalnega razvoja Slovenije (SRRS)

SRRS je temeljni strateški dokument slovenske regionalne politike, ki temelji na Zakonu o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja in njegovih podzakonskih

aktih, na Beli knjigi o regionalnem razvoju v Sloveniji in na drugih raziskavah konzorcija slovenskih raziskovalnih inštitutov pod vodstvom Inštituta za ekonomska raziskovanja. Iz SRRS so razvidne strateške opredelitve in prioritete naloge države na področju regionalne politike, ki so predstavljene v sklopu strateškega in analitičnega dela.

Po SRRS so temeljna načela slovenske regionalne politike celovitost izvajanja na celotnem ozemlju Slovenije, partnerstva med lokalnimi skupnostmi in državo, mreža RRA, programsko usmerjanje na podlagi razvojnih in prostorskih dokumentov, spremljanje in vrednotenje učinkov, sofinanciranje in postopna teritorialna decentralizacija z določitvijo izvirnih pristojnosti bodočih pokrajin. Dolgoročni cilj SRRS je doseganje visokega življenjskega standarda in kvalitete življenja ter boljšega zdravja prebivalcev vseh slovenskih regij s pospeševanjem razvoja okolju prijaznega gospodarstva.

Cilji SRRS do leta 2006 so predvsem zaustaviti povečevanje razlik v gospodarski razvitosti in pri življenjskih možnostih med regijami, trajnostni razvoj, preprečevanje nastajanja novih problematičnih območij, ohranjanje minimalne poseljenosti, izboljševanje relativnega položaja slovenskih regij v primerjavi z obmejnimi regijami v Avstriji in Italiji in zmanjšati razlike v zdravju med regijami kot posledico slabše gospodarske in družbene razvitosti. Tako zastavljene cilje bo mogoče doseči s konkurenčnim gospodarstvom, izboljšanjem človeškega kapitala, razvojem infrastrukture in ustrezno institucionalno organiziranostjo.

1.2.2.6 Enotni programski dokument (EPD)

EPD je dokument države članice Evropske skupnosti, s katerim država članica predstavi strategijo razvoja države in je osnova za izvajanje dolgoročne razvojne politike ter dolgoročnega proračunskega načrtovanja (Uradni list RS, št. 45/02).

EPD je opredeljen v Uredbi o podlagah in postopkih za pripravo predloga državnega proračuna, ki je bila sprejeta na podlagi Zakona o javnih financah. Vsebinsko izhaja iz DRP in ima status mednarodne pogodbe za črpanje sredstev evropskih Strukturnih skladov. Koordinator priprave EPD je Služba vlade za strukturne politike in regionalni razvoj¹, pred njeno ustanovitvijo pa je proces usklajevala Agencija RS za regionalni razvoj.

¹ Mag. Peter Wostner, Služba vlade za strukturne politike in regionalni razvoj, 13. 6. 2003.

Osnovni cilj EPD je povečanje konkurenčnih sposobnosti Slovenije in gospodarska krepitev regij. Razpršena in omejena razpoložljiva finančna sredstva se v EPD usmerijo na tiste prioritete in ukrepe, ki imajo največje merljive učinke, vključno z multiplikacijskim učinkom. Izbrani ukrepi morajo skozi doseganje sinergičnih učinkov voditi k razvojnemu preboju Slovenije in regij, pri čemer razvojni preboj ne sme škodovati socialnemu in okoljskemu razvoju.

1.2.3 Raven pokrajin

Učinkovito izvajanje regionalne politike v sodelovanju z EU zahteva vzpostavitev drugega nivoja lokalne samouprave, ki predstavlja raven pokrajin. Izhodišča in predloge za njihovo ustanovitev je vlada RS sprejela julija 2001, kjer so pokrajine opredeljene kot teritorialne skupnosti s statusom pravne osebe, z lastnim premoženjem in lastnimi finančnimi sredstvi, z izvirnimi pristojnostmi in neposredno izvoljenimi organi. Po ljudskem pojmovanju o pokrajinah bi bilo v Sloveniji 28 pokrajin², ki pa bi bile za standarde EU in praktično obravnavo premajhne in zato predrage. Realno je pričakovati oblikovanje 8 do 10 pokrajin³.

Slovenija je že razdeljena na 12 regij po Statistični klasifikaciji teritorialnih enot. Regije in pokrajine niso isto, saj so njuni cilji drugačni. Pri statističnih regijah gre predvsem za tehnične okvire za zajemanje statističnih podatkov za potrebe EU in možnost kandidiranja za sredstva iz strukturnih skladov EU. Pokrajine pa bodo ustanovljene iz upravno-političnih razlogov za uvedbo širših lokalnih skupnosti oziroma drugi nivo lokalne samouprave. Vzpostavitev pokrajine bo predvidoma leta 2004, ko bodo sprejeti vsi potrebni zakoni: zakon o pokrajinah, področni zakoni, zakon o volitvah v lokalne skupnosti in zakon o ustanovitvi pokrajin.

Raven pokrajin podrobneje predstavljam v prilogi.

1.3 Regionalna politika kot del ekonomske politike RS

Regionalna raven predstavlja regionalno politiko kot del ekonomske politike države v povezavi s strukturno in kohezijsko politiko EU.

² Dr. Dušan Plut, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Ljubljana, 25. 4. 2003

³ Andrej Čokart, Urad za lokalno samoupravo (Ministrstvo za notranje zadeve), 14. 4. 2003

Razvojni programi za izvajanje regionalne politike se pripravljajo za raven statistične klasifikacije teritorialnih enot SKTE-3, na osnovi katere je narejena delitev Slovenije na 12 regij. Regionalni razvoj v Sloveniji ureja Področje za regionalni razvoj na Ministrstvu za gospodarstvo in Agencija RS za regionalni razvoj. Regionalni razvoj je bil še pred dvema letoma zajet v splošno delovanje Ministrstva za gospodarstvo, sedaj pa predstavlja samostojno vejo izvršilne oblasti⁴.

Prednostna območja regionalne politike so:

- regije z najnižjo stopnjo razvitosti, še posebej tiste, ki po vrednosti BDP po kupni moči na prebivalca ali stopnji brezposelnosti ter kazalcih slabega zdravstvenega stanja najbolj negativno odstopajo od državnega povprečja,
- območja s posebnimi razvojnimi problemi oziroma sklenjena območja občin, ki so:
 - ekonomsko šibka območja
 - območja s strukturnimi problemi in visoko brezposelnostjo in
 - razvojno omejevana obmejna območja in
 - območja z omejenimi razvojnimi dejavniki;
- obmejna območja,
- območja na katerih živita madžarska in italijanska narodna skupnost ter romska etnična skupnost.

Med dokumenti, ki urejajo regionalno politiko RS na regionalnem nivoju, so najpomembnejši:

- Regionalni razvojni program JV Slovenije (RRP)
- Regionalna zasnova prostorskega razvoja Slovenije (RZPR)

Podregija oziroma pokrajina Bela krajina spada v JV Slovenijo, zato v tem poglavju predstavljam tudi regionalno razvojno agencijo (RRA) za JV Slovenijo ter njena najpomembnejša dokumenta za regionalno politiko JV Slovenije:

- Podjetniški center Novo mesto (RRA)
- Regionalni razvojni program JV Slovenije (RRP)
- Regionalna zasnova prostorskega razvoja JV Slovenije (RZPR)

1.3.5 Republiška razvojna agencija za JV regijo (RRA)⁵

Podjetniški center Novo Mesto, ki je hkrati tudi RRA – Republiška razvojna agencija za JV Slovenijo, je ena od dvanajstih RRA v Sloveniji. RRA je institucija, ki je v regiji

⁴ Leon Devjak, Svetovalec Vlade RS, Področje regionalnega razvoja, Ministrstvo za gospodarstvo, 1. 4. 2003.

⁵ Igor Vizjak, Direktor RRA za JV Slovenijo, PC Novo mesto, Novo mesto, 31. 3. 2003.

oziroma teritorialni enoti predvidena za vodenje in koordiniranje priprave regionalnega razvojnega programa (RRP). Vseh RRA so v letu 2000 pričele s pripravo RRP, temeljnih programskih in izvedbenih dokumentov na ravni regije, v katerih se uskladijo razvojna predvidevanja in naloge države in občin na vseh področjih razvoja regije. RRA opravlja tudi izvajalske naloge s področja regionalne strukturne politike. Delovanje RRA opredeljuje predvsem 17. člen ZSSRR ter Pravilnik o organizaciji in pogojih za opravljanje nalog regionalne razvojne agencije (Uradni list RS, št. 52/00).

JV Slovenijo sestavlja 16 občin: Novo mesto, Črnomelj, Dolenjske Toplice, Kočevje, Kostel, Loški potok, Metlika, Mirna Peč, Osilnica, Ribnica, Semič, Sodražica, Šentjernej, Škocjan, Trebnje in Žužemberk - vse so izbrale PC Novo mesto za svojo RRA. Ker je to največja in najbolj raznolika regija v Sloveniji, je delitev na regije in lokalne podjetniške centre nujna. Na Kočevsko-Roškem območju obstaja PC Ribnica, ob dolini Kolpe obstaja PC Pokolpje⁶, na področju Bele krajine pa je bil ustanovljen LPC Črnomelj.

1.3.6 Regionalni razvojni program JV Slovenije (RRP)

Regionalni razvojni program JV Slovenije za obdobje 2002 - 2006 (RRP) je temeljni izvedbeni dokument na ravni JV regije, ki določa razvojne prednosti regije in finančno ovrednotene glavne programe in podprograme. RRP je med leti 2000 in 2002 pripravil Podjetniški center Novo mesto na podlagi analize stanja in gibanj ter sektorskih razvojnih programov⁷. RRP je bil formalno sprejet leta 2002 v vseh občinskih svetih v regiji, torej tudi v občinah Črnomelj, Metlika in Semič.

RRP usklajuje razvojna predvidevanja in naloge države in občin na področju gospodarskega, socialnega, prostorskega in okoljskega ter kulturnega razvoja v regiji. Na podlagi RRP so izoblikovane ključne vsebine, ki so prioritete v regiji in morajo zato tvoriti jedro vsebine regionalne prostorske zasnove. Ker do sprejetja zakona o pokrajinah nima nobenih zakonskih pristojnosti, so med regionalne vsebine uvrščeni prostorski projekti, ki presegajo potrebe zgolj ene občine.

Vsebina RRP obravnava poselitev, infrastrukturo ter krajino. Pri poselitvi opredeljuje regionalno središče Novo mesto in subregionalna središča ter njihove funkcije oskrbe, območja za razvoj gospodarskih dejavnosti kot so proizvodno-obrtno cone, izobraževalne ustanove, stanovanjsko gradnjo ter podobne družbene dejavnosti.

⁶ Irena Glavač, PC Pokolpje, Kočevje, 11. 3. 2003

⁷ Jožica Povše, PC Novo mesto, Novo mesto, 31. 3. 2003.

Infrastruktura obsega prometne povezave, med drugim izboljšanje in izgradnjo cest med Ljubljano in Belo krajino, posodobitev in izgradnjo železniških prog na tej relaciji, vzpostavitev regijskega kolesarskega omrežja, sisteme odvajanja in čiščenja odpadnih voda, izgradnjo vodovoda in plinovoda, opredelitev sistema za ravnanje z odpadki, izboljšanje informacijske infrastrukture ter drugo. V zvezi s krajinsko problematiko je v ospredju urejanje dolin Krke in Kolpe s pritoki, oblikovanje regijskega parka Kočevsko – Kolpa in krajinskih parkov ter ohranjanje naravnih vrednot, ki so potencial za razvoj turizma in rekreacije. Ker je okolje zelo dobro ohranjeno, ponuja njegovo vzdrževanje z ustrezno rabo prostora velike potenciale, med njimi možnost za razvoj sonaravnega kmetijstva, turizma, izboljševanje poseljenosti in podobno.

RRP načrtuje tudi projekte, ki presegajo regionalno raven in opredeljeno časovno obdobje do leta 2006. Kljub temu je RRP treba obravnavati kot eno od izhodišč za RZPR, ki pa ne rešuje vseh dolgoročnih vprašanj na področju prostorskega razvoja regije.

1.3.7 Regionalna zasnova prostorskega razvoja JV Slovenije (RZPR)⁸

RZPR je v Zakonu o urejanju prostora opredeljen kot partnerski akt med državo in občinami, ki podaja določene prostorske ureditve regionalnega pomena ter usmeritve za pripravo prostorskih planskih in izvedbenih aktov države in občin oziroma njihove spremembe in dopolnitve (RZPR, 2002, str. 7).

Izhodišče za pripravo RZPR je RRP, ki na podlagi analize stanja in gibanj ter sektorskih razvojnih programov usklajuje razvojna predvidevanja in naloge države in občin na področju gospodarskega, socialnega, prostorskega in okoljskega ter kulturnega razvoja v regiji. Za področje Bele krajine pripravlja prostorski plan Acer d.o.o., ki deluje pod okriljem PC Novo mesto.

RZPR za JV Slovenijo se pripravlja za celotno regijo kot dolgoročen dokument za okvirno obdobje do leta 2020 s podrobnejšimi analizami in opredelitvami za vsa tri podobmočja – subregije (Bela krajina, Kočevsko-Ribniški del in Dolenjska). Med pomembnimi udeleženci v postopku priprave RZPR so občinske uprave. Regija obsega 16 občin, od katerih pa občina Metlika ni pristopila k pripravi dokumenta.

⁸ Jelka Hudoklin, Acer Novo mesto d.o.o., Novo mesto, 10. 3. 2003.

Obravnavana problematika izhaja predvsem iz nehomogenosti regije glede razvojnih možnosti, ki so po posameznih subregijah zelo različne in specifične.

Izdelava RZPR poteka v štirih fazah. Začne z analizo stanja, nato poda več predlogov vizije prihodnjega prostorskega razvoja regije in zasnovo prostorskega razvoja regije. Po izbiri najprimernejše strategije so pripravljene ukrepi za izvajanje, ki so predstavljeni na javni razgrnitvi predloga akta na občinskih svetih občin obravnavanega območja in na Vladi RS. Ko pristojni organi dokument potrdijo, se lahko prične izvajati.

1.4 Lokalna raven⁹

Lokalno raven regionalnega razvoja predstavlja delovanje občin oziroma prva raven lokalne samouprave. Po statistični klasifikaciji teritorialnih enot jo opredeljuje SKTE-5, to je raven občin, ki jih je od leta 1995 v Sloveniji 192.

V slovenski ustavi je navedeno, da so občine oblika lokalne samouprave in da imajo možnost prostovoljnega povezovanja v širše lokalne samoupravne skupnosti. V 142. členu je opredeljeno, da se občina financira iz lastnih virov, gospodarsko slabše razvitim občinam pa država v skladu z zakonskimi načeli zagotovi dodatna sredstva. (Ustava RS, V. Samouprava, členi 138 do 144, str. 54 – 56). Nekateri členi ustave se bodo zaradi uvedbe pokrajin spremenili, vendar delovanje občin ne bo okrnjeno. Prišlo pa bo do prerazporeditve nekaterih prisojnosti na drugo stopnjo uprave.

Med občinami ima samo Semič izdelano strategijo razvoja svoje občine, ki kaže občinsko razvojno vizijo in vsebuje načrt za njeno uresničitev. Strategija razvoja občine je eden od dolgoročnih planskih dokumentov, ki je osnova za njen gospodarski, prostorski in družbeni razvoj. Služi občinskemu svetu in županu za izdelavo in sprejem Načrta občinskih razvojnih programov in vsakoletno proračunsko financiranje, pa tudi podjetjem in organizacijam za oblikovanje konkretnih poslovnih načrtov. Namen strategije razvoja občine je na enem mestu zbrati smernice za nadaljnji razvoj občine na vseh področjih (gospodarstvo, okolje in prostor, človeški viri in družbena blaginja) ob upoštevanju želj prebivalcev občine Semič, že narejenih projektov, RRP JV Slovenijo, SGRS in usmeritve v EU in svetu (Strategija razvoja občine Semič do leta 2010, str. 1).

⁹ Polona Kambič, Občina Semič, Semič, 5. 3. 2003.

Občine Črnomelj, Metlika in Semič so v preteklih letih sodelovale pri različnih razvojnih projektih:

- Revit
- Strategija trajnostnega razvoja Dolenjske in Bele krajine
- Belokranjska vinska turistična cesta
- Revitalizacija zahodnega dela občine Semič - Kočevarsko
- Razvojni projekt CRPOV za različna območja
- Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine

Pospeševanje gospodarskega razvoja v Beli krajini spada pod okrilje PC Novo mesto, ki poskuša kot RRA ustanoviti tudi podjetniške centre (PC). Trenutno je zaradi prevlade kmetijstva in predelovalne industrije predrago in organizacijsko nesmiselno ustanavljati več kot en PC za subregijo. Zasnovan LPC v Črnomlju bo polno deloval šele čez nekaj časa.¹⁰

1.4.1 Lokalni podjetniški center (LPC) ¹¹

Predhodnica LPC za pospeševanje razvoja Bele krajine je bila Agencija za razvoj d.o.o. Črnomelj, ki je bila zaprta leta 2001 s prejetjem sklepa o ustanovitvi LPC. Pobudo za LPC sta izoblikovali Občini Črnomelj in Semič, Metlika pa je izrazila željo po ustanovitvi lastnega LPC. Sedanji LPC deluje v sklopu lokalne turistične organizacije (LTO) Črnomelj, ki je bila reorganizirana leta 2002. Stroški delovanja samostojnega LPC bi bili po oceni RAA 6.000.000 SIT, kar za proračune belokranjskih občin ni majhen znesek.

LPC naj bi povezoval ustanove, ki so usposobljene in odgovorne za razvoj malega gospodarstva v lokalni skupnosti. Njegova ključna naloga naj bi bila opravljanje vseh storitev za podjetnike na enem mestu. Nudil naj bi (Strategija razvoja občine Semič do leta 2010):

- svetovanje (splošno in specializirano),
- informacije o prostorih, finančnih in upravnih postopkih,
- pomoč pri pridobivanju finančnih sredstev,
- pomoč pri izdelavi poslovnega načrta in investicijske dokumentacije,
- preverjanje podjetniških idej,
- izobraževanje in izpopolnjevanje nezaposlenih, strokovne delavnice,
- srečanja, promocije.

¹⁰ Gradivo za 3. sejo Občinskega sveta Občine Črnomelj v februarju 2003.

¹¹ Greta Auguštin, Občina Črnomelj, Črnomelj, 5. 3. 2003.

V prihodnosti bodo dejavnosti pospeševanja podjetništva bolj zaživele, ko se bodo programi pospeševanja regionalnega razvoja pričeli intenzivneje odvijati po vsej državi. Bela krajina spada na prednostne seznime več programov pomoči EU, ki bodo aktualni samo še nekaj let. Vse tri občine se bodo morale bolje dogovoriti o sodelovanju in izkoriščanju teh pomoči¹².

1.5 Sklep o regionalnem razvoju Bele krajine

Po opredelitvi prednostnih območij regionalne politike vidimo, da spada sklop vseh treh belokranjskih občin med prednostna področja po vseh kriterijih.

- Vse tri občine imajo v povprečju za 20 % nižje osebne dohodke od slovenskega povprečja, prav tako imajo podpovprečno osnovo za dohodnino.
- Posebnimi razvojnimi problem Bele krajine so: močen industrijski sektor, pomanjkanje srednjih in majhnih podjetij, pretežno kmetijsko območje in nizka prisotnost storitvenih dejavnosti.
- Bela krajina je obmejno področje; Schengenska meja pomeni veliko prehodno in poslovno oviro za tradicionalno močno sodelovanje Bele krajine s Hrvaško in drugimi državami bivše Jugoslavije, kar pomeni veliko obremenitev za lokalno sodelovanje in dodatne stroške pri poslovanju.
- V vseh treh občinah živi romska etnična skupnost, ki ni tako dobro asimilirana v slovensko prebivalstvo kot na primer prekmurski in gorenjski Romi; socialna politika in policija vseh treh občin morajo pogosto posegati v njihova življenja.

Raznolikost regij je pomembna in izrazita značilnost Slovenije. Gospodarska uspešnost države bazira na različnih potencialih posameznih regionalnih območij in ne na makroekonomskih agregatih narodnega gospodarstva. Vse regije so pomembne za vitalnost celotne države, ne glede na to ali so uspešne ali propadajoče. Njihova sposobnost prilagajanja odločilo vpliva na lastno preživetje ter na uspeh in konkurenčnost celotnega gospodarstva. Tako je tudi vloga Bele krajine, čeprav je odmaknjena in majhna, pomemben kamenček v mozaiku celotnega slovenskega gospodarstva.

¹² mag. Zdenka Kovač, Ministrica za regionalni razvoj, Semič, 25. 3. 2003.

2 Konkurenčne prednosti in trajnostni razvoj Bele krajine

Pri konkurenčnosti gospodarstva sta po Evropski strategiji pospeševanja konkurenčnosti ključnega pomena kakovost delovne sile in tehnični oziroma tehnološki razvoj proizvodnje in proizvodov. Konkurenčnost se ne meri samo z denarjem in tržnim deležem. Vpliv na človekovo blaginjo in ohranjanje okolja ima vse večji pomen, kajti napredek spremlja razslojevanje prebivalstva, kar lahko vodi v socialne nemire in gospodarsko nazadovanje.

V prihodnosti bodo ozemlja držav Evropske unije, katere del bo tudi Slovenija, predstavljala skupek regij oziroma »Evropo regij«. To bo enoten trg z enotnimi priložnostmi in nevarnostmi, kjer bosta kakovost in konkurenčnost igrali enako vlogo. Dvig konkurenčnosti regij je zato prednostna naloga regionalne politike do konca leta 2003 (Malovrh, 2003, str. 3). Proizvodnja blaga in storitev vsake regije bo morala biti takšna, da se bo obdržala na svetovnem trgu in da bo zadovoljila merila mednarodne konkurenčnosti. Samo tako se bo življenjski standard njenih prebivalcev ohranjal in povečeval.

V tem poglavju poskušam poiskati strategije konkurenčne prednosti ob upoštevanju trajnostnega razvoja Bele krajine. Najprej splošneje razložim oba pojma, nato pa izoblikujem vizijo najprimernejših strategij konkurenčnih prednosti za Belo krajino.

2.1 Konkurenčne prednosti

Konkurenčnost gospodarstva je po Porterjevi teoriji konkurenčnih prednosti v osnovi odvisna od narodne produktivnosti. Konkurenčnost celotne države se po njegovi teoriji oblikuje na mikro nivoju, kjer podjetja z medsebojnim konkuriranjem na domačem in mednarodnem trgu pospešujejo ali zavirajo konkurenčne prednosti. Mikro nivo tvorijo podjetja, njihovo delovanje pa je v veliki meri odvisno od ožjega okolja v katerem delujejo. Tudi drugi dejavniki konkurenčnosti so pomembni, predvsem pa mora biti razvoj strukture in infrastrukture usklajen, da lahko podjetja in država uspešno sodelujejo in tako dosegajo večjo konkurenčnost.

Menim, da lahko Porterjevo teorijo deduktivno uporabimo tudi za področje Bele krajine, ki je globalno gledano zelo majhno in pod močno prevlado predelovalne industrije.

Za osnovno razdelitev dejavnikov konkurenčnosti uporabljam spodnjo razvrstitev dejavnikov konkurenčnosti (Dmitrovič, 1993, str. 44 – 47):

1. makro struktura – delovanje državnih in meddržavnih ustanov
2. makro infrastruktura – kulturne, etnične, moralne in tradicionalne vrednote
3. mikro struktura – prihranki obsega, tehnologija, oprema, lokacija
4. mikro infrastruktura – organizacija, kakovost, inovativnost.

Z vprašalnikom, ki se ga poslala na vsa večja podjetja v Beli krajini, sem raziskovala njihovo obravnavanje človeških virov, gospodarsko povezovanje in sodelovanje, inovativnost, skrb za okolje, regionalizem in splošne zadeve. Povzetek odgovorov prikazujem v prilogi, v nadaljevanju pa le najpomembnejše značilnosti poslovnih in razvojnih dejavnikov.

2.1.1 Konkurenčni dejavniki makro strukture

Makro raven predstavlja poenostavljeno povedano država oziroma državne institucije, ki mora zagotavljati takšno okolje, da podjetjem omogoča hitro prilagajanje spremembam, izboljševanje izdelkov in proizvodnih postopkov ter inoviranje, ki je hitrejše od tujih konkurentov (Dmitrovič, 1994, str. 179).

Na področju Bele krajine obstajajo tri občine, ki spadajo pod lokalno upravno enoto Črnomelj. Raziskovalnih inštitutov, višješolskih ustanov in drugih podobnih izobraževalnih in inovativnih ustanov ni. Prav tako ni meddržavnih ali medregionalnih ustanov. Državne ustanove so torej občine in občinske uprave, lokalne izpostave ministrstev za zdravstvo, obrambo, pravosodje, finance, kmetijstvo, zavodi za zaposlovanje, zdravstveno zavarovanje, izobraževanje in kulturo, gozdove, varstvo potrošnikov, osem osnovnih šol, Gimnazija Črnomelj, Srednja tekstilna šola Metlika, krajevne skupnosti, skladi, zdravstveni domovi, policija, mejne policijske postaje, carinarnica, muzeji, knjižnice, gasilska zveza, različna društva, župnijski uradi, TIC-i in drugo.

Za regionalni gospodarski razvoj je odgovorna regionalna razvojna agencija Podjetniški center Novo mesto, ki je locirana zunaj geografske pokrajine. To nalogo bi moral opravljati tudi Lokalni podjetniški center Bela krajina. Krovne gospodarske organizacije so: Območna obrtna zbornica Črnomelj, Območna obrtna zbornica Metlika, kmetijske zadruge in nekatere druge organizacije. Ker gre za majhno geografsko področje, opravljajo posamezne ustanove več funkcij.

Pomen makro strukture lahko najboljše razumemo na podlagi primera propulzivnih regij zahodne Evrope, ki jih odlikuje fleksibilna proizvodnja in predstavljajo verjetno najboljši primer uspešnosti evropske regionalne politike. Temeljijo na regionalno vodeni ekonomski politiki, ki jo podpira aktivno partnerstvom države pri reševanju regionalnih primerov. Notranja družbena organiziranost je bistvena za uspešno zagotavljanje kvalitete življenja. Najbolj značilne so Tretja Italija, Zahodni Jutland na Danskem, Flamska v Belgiji in Baden-Wurttemberg v Nemčiji. Ta najuspešnejša in najhitreje rastoča gospodarstva imajo specifično regionalno ureditev. Ključni element je mreža podjetniškega sodelovanja, podprta s sodelovanjem centralne in regionalnih vlad. Mreža je sestavljena iz konzorcijev, skladov, razvojnih in tehnoloških fondov, ki so temelj za hitro rast teh regij (Bugarič, 1998, str. 123). Pri uspešnem gospodarskem prestrukturiranju sodeluje celotna regionalna skupnost - podjetja, mesta, univerze, različne panoge, vlade ter celotna družba. Tako se je oblikovala nova oblika organizacijske konkurence, ki se izraža v znanstvenem, tehnološkem in ekonomskem tekmovanju za prevlado na čim širšem tržišču.

Bela krajina je premajhna, da bi sodelovala v vseh panogah in imela konzorcij z lastno univerzo. Lahko pa se gospodarsko poveže s sosednjimi subregijami in se specializira za določena področja, kjer ima svoje prednosti¹³. V turističnem grozdu lahko izkoristi svoje čisto okolje, v lesnem grozdu surovino les in delovno silo ter podobno. Usmeriti se mora v povečevanje dodane vrednosti in vzpodbujanje malega gospodarstva¹⁴. Zunanji partnerji iz Slovenije in tujine so Belo krajino že odkrili, kar kaže dober priliv tujega kapitala¹⁵. Vzpostaviti je potrebno le še lastno belokranjsko raziskovalno dejavnost in boljšo informacijsko mrežo.

2.1.2 Konkurenčni dejavniki makro infrastrukture

Vrednote neke družbe so odvisne od spleta zgodovinskih, ekonomskih, političnih in verskih okoliščin. Kljub veliki notranji geografski nehomogenosti, nastopa Bela krajina navzven kot homogena, dobro sodelujoča družba. Zgodovinske okoliščine kažejo na stičišče starih kultur. Nekateri predeli ob Lahinji so stalno naseljeni že od bakrene dobe, dolgo pred naselitvijo Slovanov v 6. stoletju. Močen je bil vpliv nemške kolonizacije iz 13. in 14. stoletja ter izpostavljenost balkanskemu vplivu iz 15. stoletja in kasneje. S sosedi Bela krajina nima odprtih ran, kot na primer Primorska z Italijo in Koroška z Avstrijo. Meja s Hrvaško je bila vedno odprta in prebivalstvo medsebojno

¹³ Janko Bukovec, Župan, Občina Semič, Semič, 25. 3. 2003

¹⁴ Janko Goleš, GZS, Območna zbornica Novo mesto, Semič, 25. 3. 2003

¹⁵ Leopold Panjan, Direktor, Danfoss Compressors d.o.o., Črnomelj, 7. 2. 2003.

asimilirano. Klub majhnosti so se ohranile skozi stoletja etnične posebnosti, ki ne predstavljajo virov spora. Odmaknjenost od političnega dogajanja je v veliki meri obvarovala pokrajino pred političnimi mešetarjenji. V času druge svetovne vojne je bilo celotno prebivalstvo na strani partizanov, kljub bližini Dolenjske z močnim domobranskim gibanjem. V današnjem času obstajajo notranje politična nesoglasja, zaradi katerih močno trpi medobčinsko povezovanje na različnih področjih, vendar pa objektivno gledano ne predstavljajo nerešljivega problema.

Vežanost na zemljo in revščina je veliko ljudi prisilila v skromno življenje. Družbeno razslojevanje še ni močno, se pa pričena očitneje izkazovati. Najrevnejše prebivalstvo predstavljajo Romi, zlasti zaradi svojega načina življenja. Kriminaliteta in drugo nasilje ne presegata slovenskega povprečja. Socialni mir je v Beli krajini velik, kar predstavlja veliko konkurenčno prednost. Delavci hodijo v službo kljub izredno nizkim dohodkom (tudi samo 60.000 SIT mesečno). Velik blažilec razmer predstavlja življenje na podeželju¹⁶, kjer je kakovost življenja visoka kljub finančni revščini. Kmetije so večinoma samooskrbne in pomenijo vir naravnih dobrin in zdravega življenja. Kljub pomanjkanju ljudje niso depresivni ter zdravstveno in socialno ogroženi kot v nekaterih drugih regijah. Tudi siva ekonomija je precej močna – predstavlja predvsem izmenjavo pomoči v storitvah, ki ne odvajajo davka državi, močno pa vplivajo na dvig neto blaginje.

Bližina meje je bila v preteklosti dobičkonosen vir za mešetarjenje in tihotapljenje konj, svinj in drugih dobrin. »Švercanje« predstavlja kljub nezakonitosti pozitivno izkušnjo za razvoj podjetniškega načina razmišljanja. To »vrednoto« lahko Bela krajina dobro izkoristi, mnoge najuspešnejše evropske regije so jo.

2.1.3 Konkurenčni dejavniki mikro strukture

Dejavniki mikro strukture so glavni vir konkurenčnih prednosti so, saj predstavljajo raven podjetij, ki najbolj vplivajo na vrednostni rezultat poslovanja. V gospodarstvu Bele krajine obstaja nekaj panog predelovalne industrije, drugi sektorji pa so šibki. Najpomembnejša je proizvodnja električnih aparatov (kompresorji v Črnomlju in kondenzatorji v Semiču). Veliko ljudi zaposluje tekstilna industrija, ki je povsod po svetu v krizi. Prisoten je tudi turizem, gradbeništvo, proizvodnja keramičnih in lesnih izdelkov. Tradicionalno pomembno vlogo ima tudi obrt, zlasti v Metliki¹⁷.

¹⁶ Niko Božek, Kmetijsko – gozdarski zavod Novo mesto, Semič, 25. 3. 2003.

¹⁷ Pavlina Svetič, Območna obrtna zbornica, Semič, 25. 3. 2003

Najpomembnejši proizvodi so na zreli ravni svoje življenjske dobe. To pomeni, da je njihova poslovna strategija usmerjena v razvijanje stroškovno učinkovitega proizvodnega in distribucijskega procesa, v standardizacijo proizvodov in storitev, v zniževanje stroškov marketinga in v odzivanje na cenovno konkurenco. Ker je mednarodna konkurenca v tej fazi običajno najintenzivnejša, se podjetja usmerjajo v ohranjanje svojega tržnega deleža in žetev donosov preteklih investicij. Stopnja medsebojnega rivalstva se niža, večajo pa se ovire za vstop novih konkurentov v panogo. Strateški prijemi obsegajo tržno signaliziranje glede cen in obsegov proizvodnje, diferenciacijo proizvodov in storitev, vertikalno integracijo z dobavitelji ali distributerji in podobno (Pučko, 1999, str. 212 - 214).

Na področju Bele krajine medsebojnih konkurentov na tako visoki ravni ni, zato pa je toliko bolj pomemben obstoj velikih podjetij in njihov položaj na svetovnem trgu. Največja podjetja so večinoma v tuji lasti. Glede na to, da so tuji lastniki prevzeli propadajoča domača podjetja, jih prestrukturirali in posodobili, ocenjujem vpliv tujega kapitala kot zdravilno injekcijo belokranjskemu gospodarstvu. Lokacija teh obratov je bila najverjetneje izbrana zaradi človeškega dejavnika – to je kakovostna in poceni delovna sila. Transportne poti niso najugodnejše, vendar se to uravna z drugimi dejavniki. Proizvodnja je masovna, zato ima tehnološke procese dodobra razdelane. Tehnologija in oprema sledita svetovnim razvojnim smerem. Poslovni procesi so narejeni na podlagi bogatih izkušenj R&D oddelkov (mednarodne skupine strokovnjakov in leta izpopolnjevanja procesov), zato je razmerje med vloženimi sredstvi in poslovnimi rezultati zelo dobro¹⁸.

S strokovno usmerjanjem je možno vzpostaviti in razširiti mnoga majhna in srednja podjetja. Razcvetijo se lahko tudi storitvene dejavnosti - samostojno ali kot spremljevalke rastočih podjetij iz drugih dejavnosti. Čeprav se je poslovanje v zadnjem desetletju že zelo okrepilo, menim da lahko belokranjska podjetja dosežejo še veliko več.

2.1.4 Konkurenčni dejavniki mikro infrastrukture

Organizacija največjih podjetij v Beli krajini je na zelo visoki ravni. Danfoss Compressors, Iskra in vzpostavljajoči se Sun Roller so v tuji lasti in imajo izredno sistematično izdelan poslovni proces. Kakovost proizvodov je priznana na mednarodni ravni. Njihovi organizacijski postopki so sodobni in upoštevajo človeški dejavnik. V

¹⁸ Analiza vprašalnika, poslanega vsem pomembnejšim podjetjem v Beli krajini, september 2003.

Iskri so uvedli sistem 20-ih ključev¹⁹, ki je novost v svetovnem merilu pri gospodarjenju s človeškimi viri. V Danfossu obstaja lasten sistem izboljšav, ki sodeluje z oddelkom za raziskave in razvoj na ravni koncerna²⁰. Domača podjetja imajo krajšo dobo izkušenj v tržni ekonomiji, vendar se dobro držijo. Beti in Komet delujeta v delovno intenzivni tekstilni industriji z nizkimi dobički. Položaj panoge ne omogoča veliko manevrskega prostora, vendar poslujeta pozitivno na račun tujih dodelavih poslov. Med domačimi podjetji posluje Kolpa v Metliki še najboljše, veliko pa je tudi manjših dobro delujočih podjetij. Na področju kakovosti in organizacije je Bela krajina precej visoko v primerjavi z drugimi subregijami. Glede inovativnosti je še precej nerazvita, vendar lahko v prihodnosti odpravi to oviro.

2.2 Trajnostni razvoj

Trajnostni razvoj je koncept razvoja oziroma gospodarjenja, kjer temeljno merilo predstavlja blaginja prihodnje generacije. Blaginjo prebivalcev opredeljujejo gospodarske, socialne in okoljske sestavine ter nematerialne sestavine, ki predstavljajo osebni razvoj in samouresničevanje, vključenost v družbo in varnost, sodelovanje, razvoj individualne in kulturne identitete. Načela trajnostnega razvoja predvidevajo razvoj podjetij ob hkratnem ohranjanju naravnega okolja v katerem ta podjetja delujejo. Podjetja morajo najti takšen način delovanja, da bodo imele prihodnje generacije vsaj takšno kvaliteto življenja, kot jo imamo danes.

Trajnostni razvoj vzpodbuja ohranjanje in razvijanje naravnega, socialnega in človeškega kapitala, kar dosega z oblikovanjem trajnostno orientiranega proizvoda in zmanjševanjem odpadkov pri njegovi proizvodnji. S tem kazalcem se dopolnjuje merjenje blaginje poleg tradicionalnih ekonomskih mer razvoja kot je BDP na prebivalca. Trajnostni razvoj, ki ga v prilogi predstavljam bolj poglobljeno, predstavlja osnovno razvojno filozofijo gospodarskega razvoja Slovenije in tudi EU.

2.3 Sklep o konkurenčnih prednostih in trajnostnemu razvoju Bele krajine

V obdobju po osamosvojitvi je v Beli krajini prišlo do velikega napredka na področju industrijskih panog, kjer je bilo s tujim kapitalom prestrukturirano nekaj največjih podjetij (Gorenje oziroma Danfoss, Iskra kondenzatorji), nekatera pa so se postavila

¹⁹ Polona Judnič, Vodja skupine zaposlenih v Sistemu 20 ključev, Iskra Kondenzatorji d.o.o., Praproče, 5. 4. 2003.

²⁰ Leopold Panjan, Direktor, Danfoss Compressors d.o.o., Črnomelj, 14. 3. 2003.

na noge sama (Kolpa-san, Kolpa Ker, Begrad). Z gradnjo državne uprave se je povečal tudi delež storitev. Vztrajno se izboljšuje tudi raven turističnih storitev ter kakovost vin, ki ima v Beli krajini velik družbeni in gospodarski pomen.

Kljub vsemu pa je industrija še vedno najpomembnejša gospodarska dejavnost in nosilka razvoja belokranjskega gospodarstva. Tudi v zavesti ljudi je glavni delodajalec in moralni steber ekonomske varnosti. Zato je potrebno z ustrezno industrijsko politiko razvijati njeno konkurenčnosti, kajti le tako bo lahko vzpodbujen razvoj spremljajočih podjetij in dejavnosti.

Pri vseh posegih v Belo krajino se je potrebno zavedati pokrajinske občutljivosti kraškega ekosistema. Že tako so vodotoki zmerno onesnaženi, ohranjeno okolje pa je bistveno za razvoj turizma. Podjetje ni več le poslovni subjekt, ki se ravna izključno po tržnih načelih, ampak postaja družbena institucija v interaktivni povezavi z okoljem. Bela krajina je premajhna, da bi bila konkurenčna v vseh panogah, ker je njen sklad virov omejen. Tudi v najbolj razvitih gospodarstvih obstajajo podjetja in panoge, ki so nekonkurenčne ali vsaj manj konkurenčne kot njihovi tekmeci iz drugih gospodarstev (Porter, 1990, str. 7).

Konkurenčne prednosti so vedno posledica inovacije, ki je lahko tehnološka inovacija ali izboljšava metod ali načinov dela. Do tega lahko pride zaradi uvajanja novih tehnologij, novih ali spremenjenih potreb potrošnikov, nastanka novih industrijskih segmentov, spremembe vhodnih stroškov ali sprememb na področju vladne regulative (Porter, 1990, str. 45 – 47). Jasno je, da v Beli krajini, ki je na področju inovacij in R&D še zelo šibka, tega ni možno doseči čez noč. Zaposlitev vseh virov v najbolj produktivnih dejavnostih ni izvedljiva, preusmeritev v nove obetavnejše dejavnosti pa je otežena zaradi družbenih dejavnikov – premajhen trg in premalo primernih kadrov. Za začetek bi bilo potrebno ustvariti integriran industrijski ekosistem po zgledu uspešnih propulzivnih regij, ki bi povezoval vse tri oziroma štiri obrtno industrijske cone. Takšna mreža bi omogočila specializacijo, standardizacijo in druge prednosti, ki izhajajo iz sinergičnih učinkov sodelovanja različnih podjetij. Z medsebojno odvisnostjo od virov bi se povezovala podjetja med seboj tudi z izmenjavo odpadnih izdelkov, toplote, vode in drugih virov ter tako minimizirala skupno porabo in količino odpadkov.

V času po osamosvojitvi se je vzpostavila dobro delujoča mreža državno upravnih storitev. Precej pa je še nepokritih področij kvartarnega sektorja, ki so nujne za razvitje višje informacijske ravni družbe ter zavedanja pomena inovacij in drugih dejavnikov konkurenčnosti. Menim, da bi morale na tem področju občinske in državne ustanove vzpostaviti specializirane ustanove ali organizirati dogodke, ki bi

družbo osveščali in učili prehoda na višjo informacijsko in inovativno raven. Ta prehod je nujen za večjo blaginjo in finančno neodvisnost posameznikov in podjetij. Pomembno je tudi izboljšati pretok informacij, sodelovanje in povezovanje že delujočih ustanov na tem področju.

Konkretne dejavnosti na področju izboljševanja konkurenčnih prednosti Bele krajine obsegajo predvsem posegi na naslednja področja:

- izboljšanje prometne povezanosti (stanje cest za turizem, dnevne migracije in oskrbo ter podaljšanje železnice, ki ima velik gospodarski pomen)
- infrastrukturna opremljenost naselij (izgradnja vodovoda, telekomunikacij in boljša energetska oskrba področja)
- dvig izobrazbe in ohranjanje mladih strokovnjakov v Beli krajini
- postopna sprememba pretežno industrijske gospodarske sestave (vzpostavitev inovacijskih dejavnosti in storitvenega sektorja)
- razširiti in segmentirati turistično ponudbo (posodobiti vodne obrate ob Kolpi)
- promocija naravnih lepot in zanimivosti pokrajine: Kolpa, vinogradi, kmečki turizem, lov, ribolov, ljudski običaji

3 Predstavitev Bele krajine

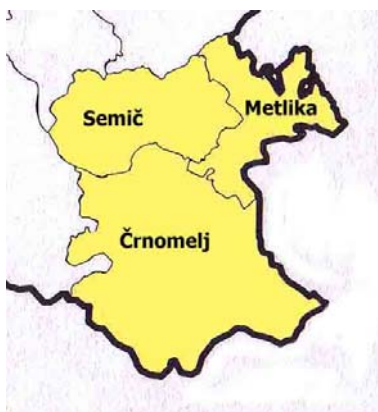
Bela krajina je zajeta v Jugovzhodno Slovenijo, ki obsega Širšo Dolenjsko (Dolenjska, Ribnica, Kočevje) in Belo krajino. JV regija je največja in najbolj raznolika regija v Sloveniji. Bela krajina je zelo samosvoja pokrajina, ki zaradi svoje majhnosti, oddaljenosti in zaprtosti ni najbolj prepoznavna. V zadnjem času se zaradi gradnje infrastruktur in gospodarskega razvoja njeni potenciali prebujajo. Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo bo postala obmejna pokrajina, ki bo s Schengensko mejo ločila Evropejce od Neevropejcev. Ta sprememba bo znatno vplivala na njeno vlogo zunaj svojih meja in na njeno gospodarstvo – pozitivno in negativno.

Med ravnijo občin in države je sedaj regionalna raven - statistične regije so funkcionalne enote za izvajanje regionalne politike v Sloveniji. Prilagoditev državnih struktur standardom EU zahteva uvedbo pokrajin na drugi ravni lokalne samouprave in s tem novo teritorialno razdelitev pristojnosti med državo, pokrajino in občino. Bela krajina je premajhna, da bi bila upravno gledano samostojna pokrajina, vendar bo z vzpostavitvijo druge ravni lokalne samouprave veliko bolj samostojna in odgovorna za lasten razvoj in konkurenčnost.

3.1 Geografski pregled

Belo krajino in Gorjance lahko razdelimo na štiri izrazite naravnogeografske enote: Črnomaljski ali Belokranjski ravniki, Ravnik Veliko Bukovje, Dolina Kolpe in Gorjanci z obronki Kočevskega Roga (Perko, 1998, str. 488).

Slika 1: Občine v Beli krajini

Bela krajina je dežela nizkega krasa s panonskim vplivom, ki pokriva ozemlje občin Semič, Črnomelj in Metlika. Na severu jo omejujejo Gorjanci, na vzhodu in jugu reka Kolpa, ki predstavlja tudi državno mejo s Hrvaško, na zahodu in severozahodu pa meji na Kočevsko-Roško hribovje in Poljansko goro. Celotna severna in zahodna meja predstavljata reliefno zaprtost proti ostali Sloveniji in odprtost proti panonskemu svetu oziroma Hrvaški.

Največji del predstavlja Črnomaljski ravniki, ki sega od Gorjancev na severu do Kolpe na jugu in vzhodu, na zahodu pa meji na Kočevski Rog. Tu prevladujejo značilnosti nizkega krasa. Ravnik Veliko bukove je precej manjši, skoraj neposeljen višinski kras na skrajnem jugovzhodu Slovenije, kjer prevladujejo bukovi gozdovi. Dolina Kolpe ovija oba ravnika ter se vije proti Kočevskemu predelu. Gorjanci, Poljanska gora in obronki Kočevskega Roga pa predstavljajo gorski del tega kraškega sveta, ki predstavlja reliefno, podnebno, prometno in etnično mejo s preostalo Slovenijo.

Za razliko od drugih kraških pokrajin ima Bela krajina precej površinskih voda, ki tvorijo porečje Kolpe. V Kolpo se izliva Lahinja, Sušica in kraški izviri neposredno ob strugi. Nekateri predeli so zaradi izjemne ekološke pestrosti in naravne ohranjenosti zajeti v zavarovana območja narave. Ob Dragatušu je Krajinski park Lahinja, nad Vinico pa je Krajinski park Kolpa. V zgornjem toku Lahinje je močvirje Mlaka, kjer

biva želva skledarica, po drevju pa gnezdiijo številne redke in ogrožene ptice. Med redkimi vrstami živali je tudi črni močeril (vrsta človeške ribice)²¹ v Jelševniku in v Krupi.

Podnebje Bele krajine je na večini ozemlja subpanonsko zaradi reliefne zaprtosti proti ostalemu kraškemu svetu in odprtosti proti panonskemu. Zaradi tega je značilen izrazit temperaturni obrat, kar pomeni maksimalne poletne in minimalne zimske temperature v primerjavi s slovenskim povprečjem. Na splošno je vpliv podnebja najbolj odvisen od nadmorske višine in tudi od reliefa. Na leto pade okoli 1300 mm padavin, največ jih je na višjih gozdnatih predelih (do 1600 mm). Kjer so padavine zmerne (do 700 mm) in je podnebje celinsko, dobro uspeva vinska trta. Padavin je največ zgodaj jeseni, kar ni najbolj ugodno za kmetijstvo.

Najbolj prepoznavna rastlina Bele krajine je breza. V preteklosti so bili na valovitem kraškem reliefu pogosto urejeni steljniki z značilnimi redko posejanimi brezami in podrastjo orlove praproti. Steljniki so v preteklih stoletjih izpodrinili prvoten nižinski gozd belega gabra in hrasta. Na višjih legah so gozdovi bukve, hrasta in belega gabra. Na Trdinovem vrhu in na Ravni gori sta dva pragozdova. Gozdovi pogosto prekrivajo vrtačast svet s plitvimi tlemi in večjimi skalami na površju.

Kmetijske površine se prepletajo z gozdovi in naselji. Urejene njive so na ozemlju globokih tal, na obrečnih ravninah, dnu vrtač in uval ter na trakastih terasah. Naravne razmere so ugodne za pridelavo žitaric, krompirja in travinj za živinorejo ter vinsko trto. Nekateri predeli ob Kolpi dajejo pokrajini popolnoma subpanonski značaj in so primerni za njive večjih površin. Druge obdelovalne površine so majhne, raztresene in ekonomsko gledano primerne le za samooskrbno pridelavo hrane ali donosnejše bio pridelke. Kvaliteta tal ni najboljša, poleg tega pa vrsto pridelkov največkrat določajo socialne razmere pridelovalcev.

Urejena vinogradniška območja so značilnost sončne strani Gorjancev, kjer je domače vino metliška črnina in belokranjsko belo. Sadjarstvo in čebelarstvo imata tako kot vinogradništvo dolgo tradicijo. Sadno drevje (jablane, hruške, slive) je predvsem sestavni del ohišnic. Pašniki in travniki pokrivajo približno tretjino vsega ozemlja. Včasih je bila pogosta pridelava lanu in konoplje, kar pa je s časoma zamrlo ali postalo prepovedano.

²¹ Najbolj znana vrsta močerila ali človeške ribice je *Proteus Anguinus*, ki je endemit dinarskega kraškega podzemlja (med drugim Postonjske jame) in zato tudi njegov zaščitni znak. V starih časih so ljudje verjeli, da so človeške ribice zmajevi mladiči.

3.2 Zgodovinski pregled z oblikovanjem narodne sestave

Prebivalstvo Bele krajine predstavljajo potomci več etničnih skupin. Posledica migracijskih tokov, zlasti priseljevanja iz Balkana v 15. in 16. stoletju, je multietičen vpliv, ki se močno kaže v govoru, arhitekturi, ljudskih običajih in podobnem. Posebnost na etničnem področju je zahodni del, ki meji na Kočevsko-Roško območje. V 14. stoletju se je začela zunanja kolonizacija, ker je pričelo primanjkovati obdelovalnih površin. Ortenburžani so pričeli naseljevati nemške kolonialiste s svojih koroških posestev ter iz Frankovske in Turingije. Kočevski Nemci ali Kočevjarji so tvorili trdno povezano zaprto skupnost, ki je dosegla visoko stopnjo jezikovne, kulturne in politične avtonomije.

V 15. stoletju so razvoj tega območja močno prizadeli turški vpadi. Na okoliških vzpetinah so kmetje postavili tabore, kjer so s kresovi opozarjali na nevarnost turških vpadov. Temu obdobju je sledilo naseljevanje Uskokov, zlasti v Poljanski dolini. V 15. in 16. stoletju se je naselilo veliko beguncev z Balkana. To so bili predvsem pravoslavni srbski in hrvaški Uskoki (uniati), ki so se naselili na obrobju Gorjancev, v Marindolu in Bojancih. Razvila se je Vojna krajina, kjer so priseljenci prevzeli vojaško-obrambno vlogo in s tem tudi določene privilegije. Po propadu turškega cesarstva in odhodu vojaščine iz Bele krajine se je pričelo gospodarsko nazadovanje, ki je trajalo do konca 2. svetovne vojne.

Na obrobju Bele krajine živijo v svojih naseljih Romi. Ta etnična skupina se ni tako dobro asimilirala v okolje, kot na primer Prekmurski in Gorenjski Romi. Belokranjske občine si že dolgo prizadevajo vključiti svoje Rome v vsakdanji način življenja s šolanjem in vzgojo najmlajših, vendar se starejši Romi upirajo asimilaciji. Problematiko Romov podrobneje ureja program EQUAL, ki predstavlja meddržavno sodelovanje v boju proti vsem vrstam diskriminacije in neenakosti na trgih dela.

3.3 Poselitev in arhitektura

Prebivalstvo Bele krajine obsega nekaj več kot 27.000 ljudi, od tega je žensk malce več kot moških – za 0,6 %. Po površini in prebivalstvu je največja občina Črnomelj. Je trikrat večja od Metlike in skoraj 2,5 krat večja od Semiča. Po prebivalstvu je najšibkejši Semič, kjer je le 14 % belokranjskega prebivalstva, čeprav obsega četrtno ozemlja Bele krajine. Glavnina ljudi živi v manjših naseljih do 200 prebivalcev. Največja mesta so Črnomelj (čez 5000 prebivalcev), Metlika (čez 3000

prebivalcev), Semič (pod 1000 prebivalcev) in Kanižarica (čez 500 prebivalcev). Na Gorjancih prevladujejo kmečka naselja, ki jih je trikrat več kot je slovensko povprečje. Med občinskimi središči je najbolje opremljen Črnomelj. V zavesti ljudi predstavlja središče Bele krajine, čeprav je tudi Metlika gospodarsko močna in pomembna zaradi mejnih prehodov in načrtovanega poteka avtoceste.

Tabela 2: Kazalci o prebivalstvu

	Indeks rasti preb. 1991/99	Indeks staranja	Naravni prirast	Selitveni prirast	Letno gibanje
Črnomelj	101,5	90,3	-20	-40	- 60
Metlika	99,7	73,8	0	+55	+ 55
Semič	103,8	79,6	+3	-22	- 19
Bela krajina	101,7	81,2	- 17	- 7	- 23
Slovenija	100,7	87,8	- 1031	+2992	+ 1961

Vir: SURS, 2002 (Gospodarski forum Bele krajine, dr. Dušan Plut).

Naravno gibanje prebivalstva v Sloveniji je že nekaj let zelo slabo. Prebivalstvo se stara, rojeva se čedalje manj otrok, življenjsko pričakovanje pa se daljša. Tudi v Beli krajini je naravni prirast negativen. Prebivalstvo se zmanjšuje tudi zaradi izseljevanja, ki je ekonomsko pogojeno in je prisotno že dve stoletji. Močna je tudi dnevna in tedenska migracija. Najpomembnejše gravitacijsko središče je Novo mesto. V Belo krajino se priseli približno enako število ljudi, kot se jih izseli. Problem je, da se izseljuje predvsem mlado izobraženo prebivalstvo, priseljujejo pa se večinoma nižje kvalificirani delavci in ostareli. Med odseljenimi je približno enako število moških in žensk, med priseljenimi pa je žensk za 3% več kot moških.

Gostota prebivalstva v Beli krajini je v povprečju 45 prebivalcev/km², kar je precej manj kot je slovensko povprečje, ki je skoraj 100 prebivalcev/km². Ta podatek je potrebno prilagoditi tudi razpršenosti prebivalstva. Največ ljudi živi v večjih središčih, najmanj pa na višjih predelih kot je Veliko Bukovje in okoliške gore. Značilen je zelo razpršen poselitveni vzorec z drobno parcelno strukturo.

V vinogradniških predelih (zlasti Semiška gora), ob Kolpi in na robu naselij je pogosta pozidava s počitniškimi in celo stanovanjskimi hišami. Ti predeli so najbolj priljubljeni zaradi toplega višinskega pasu gričevnate pokrajine, kjer so ugodne razmere za vinogradništvo, sadjarstvo in vrtičkarstvo (Geografija Slovenije, 1998, str. 467). Dodatna ugodnost je tudi nižji cenovni razed nepremičin in enostavno pridobivanje

gradbenih dovoljenj. Počitnikarji so pogosto prva generacija izseljencev, ki so sorodstveno in čustveno naseljeni na te objekte. Uredijo jih z namenom preživetja prostega časa z delom na vrtu, v vinogradu ali sadovnjaku, uživanju v zelenem okolju in dobrem vremenu. Gradnja pomeni tudi možnost nalaganja kapitala v stvarno vrednost ali v stanovanje za čas po upokojitvi.

Tabela 3: Kazalci o izobrazbi

	Dijaki srednjih šol (2001/2002)	Število dijakov na 1000 preb.	Študenti (2001/2002)	Število študentov na 1000 preb.
Črnomelj	912	61	485	33
Metlika	452	54	313	38
Semič	254	66	130	34
Bela krajina	1618	60	928	34
Slovenija	104 831	53	82240	41
% Bk v Slo	1,54	88,3	1,13	82,9

Vir: Statistični letopis RS 2002, str. 581 – 583.

Lokalne šole so: osem osnovnih šol, Gimnazija Črnomelj in Srednja tekstilna šola Metlika. Srednješolcev po občini stalnega prebivališča je v Beli krajini nekaj čez 1600. Študentov iz Bele krajine je manj kot 1000. Predstavljajo 1,13 % slovenske študentske populacije, kar je podpovprečno glede na ostalo prebivalstvo. V Sloveniji nadaljuje šolanje 78,5 % srednješolcev, v Beli krajini pa le 57 %. Razlog za to je verjetno v usmerjenosti na poklicne srednje šole, v obšolskem izobraževanju, finančni šibkosti, vezanosti na podeželje in nepoznavanju vseh možnosti.

3.4 Infrastruktura in gospodarstvo

Bela krajina predstavlja 3 % slovenskega ozemlja s svojimi 595,3 km². Je ena najredkeje naseljenih pokrajin v Sloveniji. Naseljenost je zelo redka in razpršena, kar znatno vpliva na celoten razvoj. Gorjanci so sosednja geografska pokrajina, ki je zelo redko poseljena, pretežno agrarna, s prevlado zelo starega prebivalstva. Zaradi majhnosti, samostojnosti in delne priključenosti Dolenjski te populacije ne obravnavam posebej. Omenjam le obrobje na belokranjski strani, ki je praktično že del Bele krajine.

V gospodarstvu Bele krajine prevladujeta prva dva sektorja, to sta kmetijstvo in predelovalna industrija, ki je delovno-intenzivna. Obstajajo tudi dejavnosti z višjo dodano vrednost in celotno realizacijo, vendar tehnološko najzahtevnejših panog ni. Inovativne dejavnosti praktično ni, ker imajo velike tuje družbe te oddelke pri maticah v tujini. V zadnjem času so se razvile storitve javne uprave zaradi državnega prestrukturiranja. Na področju javne uprave se obeta še veliko sprememb zaradi vzpostavitve Schengenske meje²².

Tabela 4: Poslovni subjekti po dejavnosti

	Črnomelj	Metlika	Semič	SKUPAJ	Slovenija	% Bk v Slo
Kmetijstvo, lov, gozdarstvo	23	8	11	42	1786	2,35
Ribištvo	1	1	-	2	147	1,36
Rudarstvo	2	1	-	3	160	1,87
Predelovalne dejavn.	177	107	53	337	20867	1,61
Oskrba z elektriko, plinom, vodo	1	1	1	3	343	0,87
Gradbeništvo	99	83	18	200	13491	1,48
Trgovina	151	79	22	252	29289	0,86
Gostinstvo	55	39	13	107	8510	1,26
Promet, skladiščenje, zveze	76	57	7	140	10370	1,35
Finančno posredništvo	2	2	-	4	1060	0,38
Nepremičnine, najem, poslovne storitve	79	30	9	118	20269	0,58
Javna uprava, obramba, soc. zav.	47	37	11	95	3102	3,06
Izobraževanje	16	4	2	22	1875	1,17
Zdravstvo, socialno varstvo	24	14	2	40	2995	1,36
Druge javne, skupne in osebne storitve	182	112	42	336	27290	1,23
SKUPAJ	935	575	191	1701	141559	1,20

Vir: Statistični letopis RS 2002, str. 564 – 566.

²² Obmejne občine JV Slovenije (Loški Potok, Osilnica, Kostel, Kočevje, Črnomelj, Metlika, MO Novo mesto in Šentjernej) ter občini Loška dolina in Bloke so 4. julija 2003 v Kočevju z enajstimi hrvaškimi občinami podpisale pismo o nameri o vzpostavitvi turistične cone »Po Kolpi in Gorjancih«. Program je za slovenske občine izdelal Podjetniški center Novo mesto s sodelavci. Turistična cona zavzema 1665 km². Na tem območju so 204 km državne meje. Poleg 15-ih uradnih mejnih prehodov vzpostavitev turistične cone omogoča prehajanje meje s posebno dovolilnico še na 12-ih prehodnih mestih.

Tercialni sektor predstavlja predvsem izletniški turizem, kvartarni sektor pa je še v zametkih. Dobičkonosne storitvene dejavnosti, ki so precej odvisne od potreb in razvitosti prvih treh sektorjev, se morajo šele razviti.

Tabela 5: Povprečne mesečne bruto in neto plače na zaposleno osebo v SIT in delovno prebivalstvo po občinah, 2001

	povprečne mesečne plače		Delovno aktivno preb.	Čisti dobiček na zap.	Dodana vrednost na zap.
	bruto	neto			
Črnomelj	172455	112893	5252	49,9	99,8
Metlika	163561	106859	3526	48,0	68,9
Semič	153056	102513	1660	8,2	55,9
SKUPAJ	-	-	10438	-	-
POVPREČJE	163024	107422	-	35,4	74,9
Slovenija	214561	134856	779041	100,0	100,0
% Bk v Sloveniji	75,98	79,66	1,34	35,4	74,9

Vir: Statistični letopis RS 2002, str. 584 – 585, SURS, 2003.

V Beli krajini je 1,34 % vsega zaposlenega aktivnega prebivalstva v Sloveniji. Stopnja registrirane brezposelnosti je precej nižja kot je slovensko povprečje. Povprečne plače so najvišje v Črnomlju, ki je gospodarsko najmočnejši – gibajo se okoli 113.000 SIT, kar je še vedno za 16% pod slovenskim povprečjem. Povprečna belokranjska mesečna neto plača je 107.422 SIT, kar je precej pod slovenskim povprečjem.

Tabela 6: Dodatni ekonomski kazalci

	Število podjetij na 1000 prebivalcev	Število delovnih mest na 1000 prebivalcev	Indeks dnevne migracije	Stopnja reg. brezposelnosti (dec. 2002) (%)
Črnomelj	20,1	306,1	86	11,3
Metlika	19,0	334,8	90	7,1
Semič	13,5	369,7	105	10,0
Bela krajina	17,5	336,9	93,7	9,5
Slovenija	28,5	365,1	100	11,3
% Bk v Slo	61,5	92,3	93,7	83,8

Vir: SURS, 2001, 2002.

Nizke plače delujejo precej destimulativno na zaposlovanje mladih izobražencev, ki lahko v drugem okolju (ponavadi je to Novo mesto, Ljubljana ali katero od drugih večjih mest) z istim znanjem dosegajo za polovico višje dohodke ter imajo tudi več možnosti za kariero in osebno uresničitev. Nizki zaslužki so slabi tudi za vlaganje v storitvene ali nadstandardne dejavnosti, ker povpraševanje ne bi dohajalo cen. Po drugi strani pa so cene na drobno v Beli krajini nižje kot po večjih centrih in se na mnogo področjih učinkovito kompenzirata. Belokranjci imajo večinoma poleg službe še kmečka opravila ali vinograd. Kmetijstvo je gospodarsko gledano precej neekonomsko, saj so kmetije premajhne, razdrobljene in predvsem samooskrbne. Po socialni plati pa igrajo zelo močno pozitivno vlogo zaradi naravne proizvodnje, hranilca premoženja in družbene vloge ljudi.

Tabela 7: Razvrstitev podjetij v Beli krajini po številu zaposlenih in izvoru kapitala na dan 15. 6. 2003

	Število zaposlenih			Izvor kapitala		
	do 50	50 - 250	nad 250	domači	tuji	mešani
Črnomelj	177	4	2	315	7	7
Metlika	65	3	3	146	3	2
Semič	24	1	1	58	0	1
Bela krajina	266	8	6	519	10	10
Slovenija	54.951	1.136	250	59.559	2.759	1.788
% Bk v Slo	0,5	0,7	2,4	0,9	0,4	0,6

Vir: GZS, 2003.

Iz tabele je razvidno, da je največ vseh podjetij v Črnomlju in da so največja podjetja v tuji lasti: Danfoss Compressors d.o.o., Sun Roller Adriatic d.o.o., Iskra kondenzatorji d.d. in nekateri drugi. Tuj kapital je predvsem nemškega izvora, pred kratkim pa je prišel tudi španski Sun Roller. Tuji investitorji so v primeru Danfossa prispevali veliko dobrega, saj so umirajoče podjetje preoblikovali v stabilno mednarodno podjetje, ki zaposluje skoraj tretjino vsega aktivnega prebivalstva v Beli krajini. Pri Iskri se tuj investitor ni najbolje izkazal, saj je bila na račun propadlih podjetij v sklopu koncerna precej oškodovana. V Metliki prevladuje med največjimi podjetji domač kapital.

Tabela 8: Največja belokranjska podjetja po številu zaposlenih na dan 15. 6. 2003

	Število zaposlenih	
	nad 250	50 - 250
Črnomelj	Begrad Črnomelj d.o.o. Danfoss Compressors d.o.o.	Beti konfekcija Črnomelj d.o.o. Eki d.o.o. Črnomelj JP Komunala Črnomelj d.o.o. Maplo d.o.o. Sun Roller d.o.o.
Metlika	Beti Metlika d.d. Kolpa, d.d. Metlika Komet Metlika d.d.	Beti Preja d.o.o. Metlika Don Don d.o.o. Metlika KZ Metlika z.o.o.
Semič	Iskra Kondenzatorji d.d.	Iskra IP d.o.o. Semič

Vir: GZS, 2003.

Tranzicijo so podjetja že prebrodila, večinoma uspešno. Hud udarec je pomenila izguba trgov bivše Jugoslavije (SFRJ), ki je povzročila veliko gospodarsko škodo in nezaposlenost. Priključitev Slovenije Evropski uniji bo povzročila uvedbo carin za izvoz v države zunaj EU, kar bo Belo krajino zopet opeharilo. Še zlasti zato, ker njena največja partnerica Hrvaška zaradi podpisa predpristopnega sporazuma ne bo obvezana plačevati carin za izvoz v Slovenijo. Posebno spremembo bo prinesla tudi vzpostavitev Schengenske meje in vse državne in institucionalne spremembe, ki jo bodo spremljale. To bo povzročilo tudi velike spremembe na odprti meji, ki poteka po Kolpi. Ker se bo tudi Hrvaška pridružila EU, bo Schengenska meja čez nekaj let izginila. Ta čas pa mora Bela krajina potegniti najboljše iz danih razmer.

4 Analiza

Temeljite SWOT analize gospodarskega razvoja Bele krajine so bile izdelane že na več delavnicah regionalne politike, kjer je bila Bela krajina obravnavana v sklopu JV Slovenije skupaj z Dolenjsko. V prilogi prikazujem takšno SWOT analizo iz Strategije trajnostnega razvoja Dolenjske in Bele krajine iz leta 2002.

V primerjavi z uveljavljenimi analizami celotne JV Slovenije, je slika njenih posameznih subregij popolnoma drugačna. Njihova gospodarstva se med sabo močno razlikujejo kljub veliko skupnim naravnim značilnostim. Na skupne podatke močno vpliva močna Dolenjska subregija z nadpovprečnim ekonomskim standardom (gledano po osnovi za dohodnino) in perspektivnimi dejavnostmi kot je farmacija.

Podjetja v Novem mestu proizvedejo 75 % vseh prihodov v tej regiji. Povprečni podatki za JV Slovenijo ne prikazujejo prave slike in potreb Bele krajine. Močne razlike obstajajo na ekonomskem področju, kjer ima Dolenjska precej višjo osnovo za dohodnino na prebivalca, nadpovprečne plače, veliko srednjih podjetij, dobre zaposlitvene možnosti, razvit dobičkonosen zdraviliški in lovski turizem, ugodno geografsko lego in prometno dostopnost ter podobno. Glede okolja je Bela krajina na boljšem, ker je manj onesnažena in ima manj potencialnih onesnaževalcev ter je prostorsko manj izkoriščena. Posplošeni podatki za vse tri subregije v okviru JV Slovenije delajo medvedbo uslugo Kočevski in Belokranjski subregiji, ki bosta težko kandidirali za sredstva iz strukturnih skladov slovenske in evropske regionalne politike na podlagi zahtevanih podatkov na ravni SKTE-2.

4.1 Okvirna ocena razvojnih prednosti in slabosti Bele krajine

V nadaljevanju navajam SWOT analizo podatkov za Belo krajino. Osnovo povzemam po gradivu, ki ga je pripravil dr. Dušan Plut za Gospodarski forum Bele krajine in jo dopolnjujem s spoznanji iz številnih drugih virov ter lastnih opažanj.

Prednosti

- velika pokrajinska raznovrstnost
- ohranjena tradicionalna pokrajina in naravne vrednote
- čisto, ohranjeno okolje, privlačno za bivanje in turizem
- obilni naravni viri: vodnatost, les (gozd pokriva skoraj 70 % območja), gradbeni materiali, temperature primerne za vinogradništvo in sadjarstvo
- lega med Ljubljano in Zagrebom, ki sta največji državni gravitacijski središči
- pozitivna tradicija obmejnega sodelovanja
- vstop v EU in s tem prihod Schengenske meje bo prinesel izgradnjo infrastrukture, državne uprave in evropske razvojne projekte
- železnica, neposredna bližina avtoceste Zagreb-Karlovac-Reka
- ustaljeno število prebivalcev, relativno ugodna starostna sestava
- izboljševanje izobrazbene ravni
- priljubljen kraj za počitniške gradnje
- znižanje stopnje brezposelnosti
- večina neuspešnih velikih sistemov je že transformirana, ni velikih izgubarjev, ki bi ustvarjali socialne napetosti

Slabosti

- robno območje, odmaknjeno od državnih gravitacijskih centrov
- glede na relief naravno zaprto območje z Gorjanci in Kočevskim Rogom
- prometno odmaknjeno področje, slabe kvalitete cest, ni medregionalnih povezav
- zaradi slabih prometnih povezav in slabega gradbeno-tehničnega stanja cest je otežena oskrba regije, funkcioniranje podjetij, dostopnosti industrijskih in obrtnih con, dotoka kapitala, pa tudi turistov in migracij na delovna mesta zunaj regije
- zastarelo in pomanjkljivo železniško omrežje, ki ne pokriva potreb tovarnega prometa in bi ga bilo treba dopolniti in posodobiti
- ekonomsko šibko območje; nizki dohodki in dodana vrednost na zaposlenega
- neugodna raven razvitosti nasproti povprečju Slovenije in EU
- neugodna sektorska struktura (šibak terciarni in kvartarni sektor)
- območje z večplastnimi strukturnimi razvojnimi problemi: trije industrijski stebri
- prevelika odvisnost gospodarstva od velikih podjetij
- podpovprečno število srednjih in manjših podjetij ter proizvodne obrti
- prepočasna rast števila novoustanovljenih podjetij
- občutljivost gospodarstva za svetovno dogajanje; Danfoss je vojna v Iraku zelo prizadela zaradi zmanjšanja trgovanja na Bližnjem Vzhodu, kjer imajo največ kupcev (Egipt, Pakistan)
- tehnološka vrzel zaradi premajhnih domačih in tujih investicij ter neizrabljenih domačih virov znanja
- premajhen prispevek znanosti in raziskav h konkurenčnosti gospodarstva in razvoju na drugih področjih
- nepovezanost razvojno-raziskovalne oziroma inovacijske dejavnosti
- kopičenje regionalnih razlik v razvitosti med regijami in velika razvojna raznolikost znotraj regij ter subregij
- infrastrukturno podpovprečno opremljeno območje (zlasti glede vodovoda, kanalizacije, delno cestnega omrežja); prometna, komunalna, energetska in informacijska struktura ne sledijo potrebam gospodarskega razvoja
- nerešena prostorska problematika širšega območja
- nadpovprečni delež kmečkega prebivalstva, majhne kmetije
- omejene možnosti intenzivnega kmetijstva zaradi kraškega območja
- depopulacija večjega števila naselij, prevlada razpršenega poselitvenega vzorca
- suburbanizacija v širšem zaledju mest ter praznjenje prebivalstva obširnih področjih, v katera gravitacijski vpliv razvijajočih se urbanih središč ni segel
- zelo slaba izobrazbena struktura in odhajanje mladih z univerzitetno izobrazbo

Nevarnosti

- prostorska »asimetrija« zaradi širšega gravitacijskega zaledja Novega mesta
- odvisnost od velikih sistemov
- neinovativno okolje
- lastniška razdrobljenost naravnih virov
- izstop tujega kapitala
- vprašljiv tuji kapital – vsi vlagatelji niso zanesljivi, večinoma iščejo poceni delovno silo, ne prinašajo oddelkov za R&R, temveč zastarelo tehnologijo in proizvode v zreli življenjski fazi
- povečana konkurenca podjetij iz EU na slovenskem trgu, zlasti v trgovini in finančnih storitvah
- prepočasna deregulacija in nepripravljenost podjetij v gospodarski in komunalni infrastrukturi za globalne izzive.
- slabljenje domačih finančnih in drugih storitvenih organizacij (padec kakovosti storitev) in izgubljanje delovnih mest
- zapostavljanje družbenih dejavnosti
- potrebna so velika vlaganja v infrastrukturo in ohranjanje okolja
- zaradi značilnosti kraškega sveta in onesnaževanja je večina virov izrazito ranljivih, možnosti onesnaženja so izredno velike
- sistemi odvajanja in čiščenja odpadnih voda se še redki in delno neustrezni, ukrepi za varovanje vodnih virov se ne izvajajo.
- premajhna stopnja dogovarjanja med občinami o temeljnih razvojnih usmeritvah Bele krajine
- povečani stroški državne uprave ob slabo pripravljenih reformah
- prevelik pritisk socialne sfere (pokojnine) na stroške poslovanja
- staranje prebivalstva zaradi manjšanja rodnosti oziroma števila otrok v družini

Priložnosti

- gradnja avtoceste
- preusmeritev kmetijstva v bio kmetijstvo
- spreminjanje sektorske strukture proizvodnje v smeri storitev
- sorazmerno odprto gospodarstvo, pripravljeno na tuja vlaganja, z mnogimi neizkoriščenimi kapacitetami (industrijske cone)
- vstop v EU in olajšan vstop na enotni evropski trg
- zmanjšanje raznih administrativnih postopkov za poslovanje na trgu EU

- vzpostavitev institucij ob Schengenski meji, javne uprave, povečana storitvena povpraševanja
- ker so nekateri deli porečij Kolpe in Lahinje tudi v sosednji državi, je treba z R Hrvaško in njenimi lokalnimi oblastmi urediti in uskladiti programe zaščite okolja in rabe prostora na območju porečja
- nadaljevanje sorazmerno visoke gospodarske rasti s povečano vlogo tehnologije in znanja
- prenos pozitivnih izkušenj in napredka na druga podjetja v Beli krajini
- prevzemanje izkušenj oziroma vzorcev poslovanja uspešnejših slovenskih in tujih podjetij
- intenzivnejše sodelovanje z deželami Srednje in JV Evrope
- razvoj regionalne uprave in angažiranje razvojnega potenciala na decentralizirani ravni
- znotraj območja JV Slovenije je treba dograditi optične kabelske povezave od Novega mesta prek Metlike, Črnomlja, Kočevja in Ribnice v smeri proti Postojni in jugozahodnemu kraku ogrodnega medkrajevnega omrežja.
- z rekonstrukcijo RTP Črnomelj se omogoči vzankanje v VN omrežje, poveča zanesljivost napajanja območja ter omogoči vzdrževalna dela na daljnovodu brez redukcij na območju Metlike, za zagotavljanje dvostranskega napajanja Bele Krajine je treba zgraditi DV Kočevje – Črnomelj (110 kV)
- možna bi bila soproizvodnja električne in toplotne energije v večjih obratih
- uvajanje novejših tehnologij telefonskih omrežij na digitalni osnovi
- ohranjanje visoke ravni socialne varnosti kot podlaga za družbeni konsenz in visoko kakovost bivanja. Vse to bo v prihodnje zahtevalo:
 - razvoj institucij za potrebe posebnih skupin prebivalstva, predvsem ostarelih;
 - strukturne spremembe v delovanju nekaterih ustanov (izobraževanje, zdravstvo, socialno varstvo)
 - prilagoditev stanovanjske politike, potrebe po bivalni in arhitekturni revitalizaciji nekaterih delov mest in ostalih naselij (politika "*compact city*");
 - spremembe v ekonomski vrednosti delovnih mest itd.

Na podlagi podrobne SWOT analize razvoja Bele krajine v nadaljevanju izpeljujem strnjen prikaz analize razvojnih možnosti belokranjskega gospodarstva.

Tabela 9: Analiza prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti razvoja Bele krajine

<i>Področje</i>	Prednosti	Slabosti	Priložnosti	Nevarnosti
GOSPODARSTVO	Uspešna velika podjetja Razvit mladinski in izletniški turizem Naravni viri	Nerazvita infrastruktura Neorganiziranost, nepovezanost (podjetja, institucije, lokalne skupnosti) Premalo malih in srednjih podjetij Odsotnost vizije razvoja	Oskrba in dobavitelji velikih sistemov (out-sourcing) Razvoj storitev Razvoj turizma višjih kategorij (vinogradniški, kulturni, kongresni) Vzpodbujanje inovativnih ustanov in dejavnosti (vlaganje v človeške vire)	Neusklajena in neustrezna zakonodaja Ovisnost od velikih sistemov Neinovativno okolje
OKOLJE in PROSTOR	Ohranjeno in čisto okolje Naravni potenciali (les, reke, redke živalske in rastlinske vrste, naravni pridelki...) Ohranjena pokrajinska pestrost	Neugodna infrastrukturna opremljenost območja Razpršena poseljenost Negodna geografska lega, reliefna zaprtost in težja dostopnost	Možnost za skupne regionalne razvojne programe Izkoriščanje prostorskih možnosti za razvoj gospodarstva Vlaganje v zaposlovanje in nastanitev izobraženega kadra	Neustrezna in neusklajena zakonodaja Lastniška razdrobljenost naravnih virov Prekomerna urbanizacija in onesnaževanje
DRUŽBENE DEJAVNOSTI	Ohranjena etnološka dediščina v Aktivne dejavnosti kot so občni zbori, gasilska društva... Visoka mobilnosti ljudi	Slabe zaposlitvene možnosti in nizke plače (20% pod slovenskim povprečjem) Nizka stopnja izobrazbene ravni in beg možganov Neizgrajena infrastruktura	Prenos znanj iz velikih sistemov Privatizacija družbenega sektorja Prostorske možnosti za družbene dej.	Izstop tujega kapitala Padec kakovosti storitev

Sklep

Na podlagi zgornje SWOT analize in ugotovitev iz prejšnjih poglavij potrjujem svojo tezo iz uvoda, da se gospodarska slika in potrebe Bele krajine v analizah v okviru celotne JV Slovenije popolnoma skrijejo pod močno Dolenjsko subregijo.

Moja vizija gospodarstva Bele krajine je v postopnem prehodu v informacijsko družbo, ki jo spremlja vzpodbujanje inovativnih dejavnosti in vlaganje v človeške vire. Sedanja podoba Bele krajine je rahlo gospodarsko zaostala, vendar ne depresivna pokrajina. Tudi prevladujoči kmetijski sektor ne zavira razvoja, temveč je močan blažilec socialnih razmer ter velik potencial za prihodnjo počitniško, turistično, ekološko in tudi splošno bivalno sliko pokrajine.

Prvi korak za izpolnitev svoje vizije vidim v lokalnem izobraževanju prebivalstva o informacijski tehnologiji, kjer bi ljudi na zabaven in uporaben način seznanili z računalniki in Internetom. To naj bi potekalo v sklopu gostujočih delavnic po gasilskih društvih, ki so v vseh občinah dobro organizirana.

Nadaljevanje bi bilo v vzpostavljanju različnih inovacijskih krožkov ter prireditev in ustanov za inovacije. Sprva bi šlo za nadgradnje tehničnega pouka in podjetniških krožkov, kar bi se moralo razviti v učinkovite dejavnosti konkretnih izboljšav, ki bi jih naročila in sponzorirala lokalna in druga podjetja. Inovacijske in podjetniške dejavnosti bi morale potekati usklajeno in s podporo lokalnega podjetniškega centra na področju informiranja ter pridobivanja finančnih in drugih virov.

Celotna infrastruktura, občinske in privatne ustanove bi se morale povezati v fleksibilno mrežo oziroma konzorcij, kjer bi bile informacije sveže in na voljo vsem udeleženi z namenom sodelovanja in gospodarske rasti celotne Bele krajine. LPC bi moral aktivno sodelovati tudi pri oblikovanju grozdov na področju lesne in tekstilne industrije ter medregionalnih povezavah. Sedanje razvijanje skupne blagovne znamke pod imenom Bela krajina bi se moralo preoblikovati v oblikovanje sistema za najznačilnejše proizvode in storitve, ki bi združeval sistem kakovosti (podobno SQ) in različna imena trgovskih in blagovnih znamk. Menim, da lesni izdelki in žensko perilo (oboje predstavlja pomemben delež belokranjskih proizvodov) ne morejo nastopati na tržišču pod isto blagovno znamko.

Vlaganje tujega kapitala v regijo prinaša socialno varnost zaradi močnega industrijskega sektorja, ki pa temelji na poceni delovni sili. Vlagatelje bi morali obvezati, da vlagajo tudi v razvoj infrastrukture, predvsem v izobraževanje in

razvijanje storitvenih, informacijskih in inovativnih dejavnosti. Z boljšo infrastrukturo bi se tu lahko naselilo veliko ljudi, ki bi dnevno odhajali na delo v večje centre, kar bi rešilo problem premajhne naseljenosti, demografske ogroženosti in splošnega nazadovanja območja.

Razvoj informacijskih in komunikacijska tehnologij ter razvoj transporta je povzročil veliko liberalizacijo in globalizacijo gospodarstva. Podjetja in ljudje so postali zelo mobilni in s tem je postal pomen lokacije še večji kot v preteklosti. Če privlačnost lokacije določajo delovna sila, infrastruktura, ohranjenost okolja, razpoložljive stanovanjske površine in prijazno upravno-pravno okolje, lahko trdimo, da je Bela krajina lokacijsko zelo privlačna za gospodarska vlaganja in bivanje. Njen trg je sicer majhen glede na kupno moč in raznovrstnost potreb, zato pa ima toliko več možnosti za izvoz in večanje dodane vrednosti. Iz lastnih virov lahko razvije bio kmetijstvo, različne oblike turizma ter določene storitvene dejavnosti. V okviru strokovnega gospodarskega usmerjanja bi bilo potrebno vzpostaviti še nekatere storitvene dejavnosti ter predvsem poiskati najustreznejše poslovne priložnosti za gospodarsko rast ob visoki dodani vrednosti na zaposlenega ter upoštevanju trajnostnega razvoja.

Usmeriti se je potrebno predvsem na vzpodbujanje malega gospodarstva in na povezovanje v grozde (npr. tekstilni grozd skupaj s Pomurjem, lesni grozd...). Dejavnosti obstoječih podjetij se morajo prilagoditi globalnim smernicam s fleksibilnosjo, dodajanjem novih dejavnosti z veliko dodano vrednostjo na zaposlenega ter opuščanju nerentabilnih in neekoloških dejavnosti. Za učinkovito poslovanje morajo podjetja vzpostaviti mreženje s kupci, dobavitelji, zaposlenimi in poslovnimi partnerji z uporabo informacijske tehnologije. Pomembno se je osredotočiti na stranko. Bistvena so tudi partnerstva, prevzemi pa le v primeru pridobitve intelektualnih potencialov in naprednih proizvodov. Ker so človeški viri glavni viri inovacij, te pa glaven pogon razvoja, je vitalnega pomena zadržati in razvijati najboljše kadre v podjetju in mreži.

Na področju konkretnih poslovnih projektov menim, da bi morala tekstilna in lesna industrija Bele krajine ustvariti blagovno znamko modernega oblazinjenega pohištva, ki bi izkoriščal tradicionalne naravne vire (les in platno). Oblika pohištva bi morala predstavljati sodoben življenjski slog, ki je praktičen in poceni, obenem pa vzdržljiv in vedno moderen (Ikea). Posnemala bi priljubljen azijski stil pohištva, ki pa bi mu evropsko poreklo dalo posebno mesto na svetovnem tržišču po teoriji »soft touch«.

Velik potencial vidim tudi v proizvodnji lesenih igrac in igral v povezavi s turizmom. Dobra oblika (design) in raznovrstnost izdelkov bi bila lahko poleti predstavljena na ogled turistom z otroki, ki bi igrače preizkušali, ocenjevali in izdelovali svoje izdelke s

pomočjo proizvajalca. S kataloško prodajo, proizvodnjo po naročilu in dobro predstavitvijo, ki bi bila namenjena tudi kupcem iz tujine, bi bila lahko ustvarjena priljubljena blagovna znamka izdelkov za otroke in specializiranega tipa turizma. Na ta način bi bila lahko tudi dodana vrednost izdelkov in storitev zelo velika.

Prihodnjih nekaj let bo na belokranjsko gospodarstvo močno vplivala vzpostavitev Schengenske meje, neugodne carine, omejitev gibanja ob Kolpi, tuja konkurenca, evropska recesija in podobno. To pa ne sme biti opravičilo za gospodarsko nazadovanje. Pravilno razvojno usmerjanje mora upoštevati, da je čas kritični dejavnik, saj je potrebno na potrebe trga reagirati izredno hitro. Pri tem je fleksibilnost državne in lokalne uprave pomemben dejavnik pri večjem investiranju.

Zadnja leta so pokazala premike belokranjskega gospodarstva na višjo raven razvoja na podlagi lastnih prizadevanj. Z ustreznim strokovnim usmerjanjem regionalne politike bi se moral ta trend nadaljevati, tako da bi Bela krajina dosegla višjo raven blaginje ob trajnostnem razvoju in razvijanju svojih virov.

Literatura

1. Bugarič Bojan: Ekonomski vidiki regionalizma. Zbornik Regionalizem v Sloveniji. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije, 1998, str. 121 – 130.
2. Čičigoj Jadran: Gospodarski razvoj Goriške regije. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1998. 42 str., 6 pril.
3. Dmitrovič Tanja: Ustvarjanje konkurenčnih prednosti slovenskega gospodarstva z industrijskim prestrukturiranjem. Ljubljana, 1993. 138 strani.
4. Dmitrovič Tanja: Vloga države pri ustvarjanju konkurenčnih prednosti slovenskega gospodarstva. Slovenska ekonomska revija, Ljubljana, 45 (1994), 1-3, str. 178 – 185.
5. Ješovnik Peter: Preučevanje regionalne ekonomije s poudarkom na institucionalnem pristopu. Magistrsko delo. Ljubljana: EF, 1998. 99 strani.
6. Kovač Aleksander: Konkurenčnost panog in industrijska politika v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1996. 51 str.

7. Malovrh Polona: Ključni kakovost in konkurenčnost, Delo, Ljubljana, 15. 5. 2003, str. 3.
8. Perko Drago: Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1998. 735 str.
9. Plut Dušan: Geografski, gospodarski in drugi razlogi za regionalizacijo Slovenije, pregled nekaterih členitev in usklajevalni predlog dvostopenjske regionalne členitve. Delovno gradivo – 1. predlog za razpravo 1. 9. 2000. Ljubljana: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, 2000. 16 str.
10. Ponikvar Mitja: Trajnostni razvoj in konkurenčnost podjetja. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 40 str.
11. Potočnik Janez, Senjur Marjan, Štiblar Franjo: Strategija gospodarskega razvoja Slovenije; približevanje Evropi – rast, konkurenčnost in integriranje. Ljubljana: Zavod RS za makroekonomske analize in razvoj, 1995. 143 str.
12. Pučko Danijel: Strateško upravljanje. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 384 str.
13. Stritih Jernej: Nova formula razvoja. Podjetnik, Ljubljana, 44 (1995), str. 40.
14. Trdina Janez: Bajke in povesti o Gorjancih. Ljubljana, Založba Karantanija, 1998, str. 244 – 256.
15. Vuga Lucijan: Cross Border Cooperation with Slovenia and Italy. Bologna, Italy: PHARE Cross-Border Cooperation Programme Slovenia-Italy, 1997.

Viri

1. Državni razvojni program RS 2001 – 2006 (DRP). Predlog. Ljubljana: Ministrstvo za gospodarstvo, december 2001, 192 str., priloge 56 str.
2. Enotni programski dokument (EPD). Predlog. Ljubljana: Služba vlade za strukturne politike in regionalni razvoj, november 2002, Regulative EU 1260/99, Uradni list RS, št. 45/02).

3. Evrobilten, maj 2002.
[URL: <http://evropa.gov.si/.publikacije/evrobilten/evrobilten-05-02>], 12. 7. 2003
4. Geografija Slovenije, Igor Gams, Igor Vrišer, Ljubljana, Slovenska matica, 1998.
5. Gradivo za 3. sejo Občinskega sveta Občine Črnomelj v februarju 2003.
6. Gospodarski forum Bele krajine. Semič, 25. 3. 2003. Okrogla miza, gradiva in pogovori z najvišjimi predstavniki vseh belokranjskih občin in institucij.
7. Interna gradiva Ministrstva za gospodarstvo.
8. Interna gradiva Urada za lokalno samoupravo, Ministrstvo za notranje zadeve.
9. Interne informacije, pridobljene na občinah, ministrstvih in RRA.
10. Poročilo o delu Področja regionalnega razvoja, Ministrstvo za gospodarstvo, 2002.
11. Povečanje inovativne sposobnosti Slovenije kot EU regije, 2. nacionalna konferenca SLORITTS. Ljubljana, 13. 6. 2003.
12. Pravilnik o sestavi, organizaciji in nalogah Agencije RS za regionalni razvoj (Uradni list RS, št. 60/90).
13. Prostorski razvoj Slovenije (PRS). Ljubljana: Urbanistični inštitut RS, dr. Lojze Gosar, 1997. 163 str. 40 grafičnih pril. 14 tabel, 1 karta.
14. Regionalna zasnova prostorskega razvoja Jugovzhodne Slovenije (RZPR), Poročilo 1. faze, Analiza stanja, Naročnik: Podjetniški center Novo mesto, Izdelovalec: Acer Novo mesto, d. o. o., Novo mesto, november 2002, 180 str.
15. Regionalni razvoj in regionalizacija Slovenije. Raziskava. Urbanistični inštitut RS in Inštitut za ekonomska raziskovanja. Ljubljana, december 1991. 327 str.
16. Regionalni razvojni program JV Slovenije (RRP). Novo mesto: Republiška razvojna agencija za JV regijo, 2002. 304 str.
17. Regionalni vidiki razvoja Slovenije s poudarkom na finančnih rezultatih poslovanja gospodarskih družb v letu 1998, št. 8/ letnik VII / 1999, Janja Pečar, Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Ljubljana, marec 2000.

18. Slovenski prostor 2020, Gospodarstvo in dolgoročni prostorski razvoj Slovenije. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, Urbanistični inštitut RS, Inštitut za geografijo, avgust 2000. 184 str.
19. Stanovnik Peter: Tehnološki razvoj kot razvojni dejavnik, Povzetek. [URL: <http://www.gov.si/zmar/sgrs/raziskave/a8.html>], 5. 5. 2003
20. Statistični letopis RS 2002. Ljubljana: Zavod za statistiko, 2002.
21. Strategija gospodarskega razvoja Slovenije 2001 – 2006 (SGRS). Ljubljana. Urad za makroekonomske raziskave RS, julij 2001. 119 str.
22. Strategija razvoja občine Semič do leta 2010. Semič. Margita Adamič, november 2001. 72 str.
23. Strategija regionalnega razvoja Slovenije (SRRS). Ljubljana: Agencija RS za regionalni razvoj, 2001. 39 str.
24. Uredba o podrobnejših pogojih in merilih za dodeljevanje spodbud, pomembnih za skladen regionalni razvoj (Uradni list RS, št. 60/99).
25. Uredba o vrednosti meril za določitev območij s posebnimi razvojnimi problemi in določitvi občin, ki izpolnjujejo ta merila (Uradni list RS, št. 60/99).
26. Zakon o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (Uradni list RS, št. 60/99)

Predstavitev Bele krajine

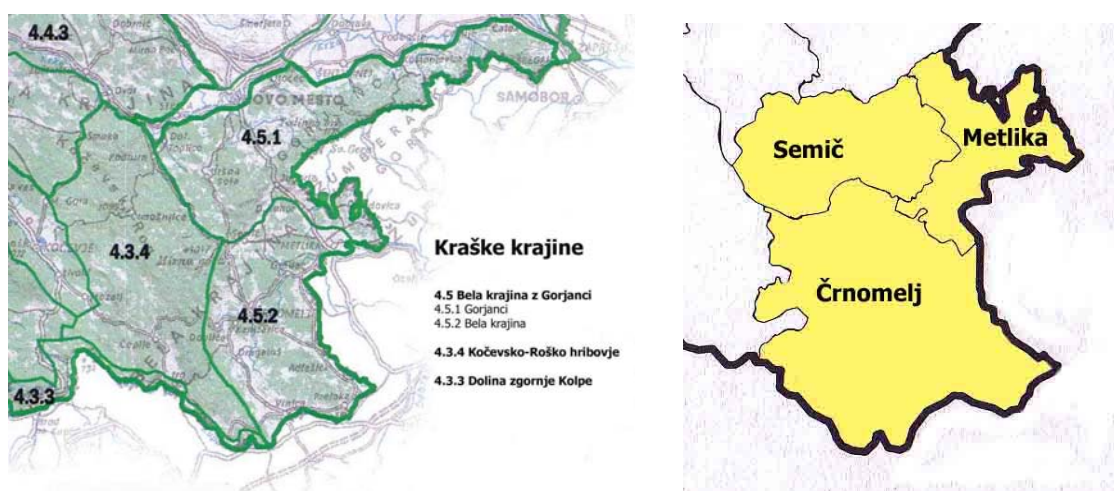
Bela krajina se razteza na skrajnem jugovzhodnem robu Slovenije. Ni znano ali je dobila ime po belih deblih brez, ki so značilne zanjo ali po narodnih nošah iz belega platna, ki so ga stoletja pridelovali iz lanu in konoplje. Tudi tla so zaradi apnenčaste kraške podlage ponekod bela. Najverjetneje so ime pokrajine oblikovale vse tri bele značilnosti.

Ozemlje Bele krajine je razdeljeno na občine Semič, Črnomelj in Metlika. To so politično-upravne enote, ki jih geografska regionalizacija ne pokriva v celoti. Po geografski opredelitvi pokrajine sestavljajo to področje Bela krajina (Črnomaljski ravnik in Belokranjsko gričevje), zahodni del spada pod Kočevsko-Roško hribovje, jugovzhodni košček pa predstavlja del Zgornjega Kolpskega gorovja z reko Kolpo. Gorovje Gorjanci so samostojna pokrajina, ki spada pod štiri dolenjske občine: Novo mesto, Šentjernej, Krško in Brežice.

Geografski pregled

V geografiji ločimo dve temeljni regionalizaciji: naravnogeografsko in družbenogeografsko. Slednja se opira predvsem na družbene sestavine pokrajine, naravnogeografska regionalizacija pa na površje, podnebje in rastje, rabo tal, razmestitev naselij, kmetijske dejavnosti in podobno. Zaradi velikih vsebinskih in metodoloških razlik med obema regionalizacijama je celovita, skupna regionalizacija skoraj nemogoča. Zunaj geografije se za pokrajine pogosto razglasijo kar politične ali upravne enote. (Drago Perko, Slovenija – pokrajine in ljudje, 1998, str. 15)

Slika 1: Primerjava geografske in upravno-politične regionalizacije

Vir: MOP-UPP: Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji. 1998, str. 15.

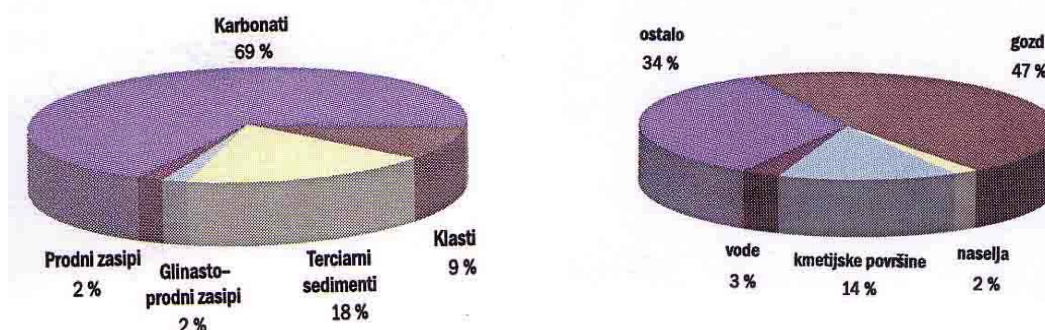
Površje, vode in tla

Bela krajina je dežela nizkega krasa s panonskim vplivom, kjer obstaja veliko kraških jam, brezen, izvirov, območij plitvih, spranih tal, vrtač in podobnega. Osnovni pečat kamnitemu kraškemu površju daje apnenec, ki ga je skoraj 70 %. Prekriva ga ponekod debela plast rdeče gline in melja, ki predstavljata približno 20 % tal. Preostale sestavine tal so fliš s peščenjaki, laporji in konglomerati ter dolomit oziroma prodni zasipi in klasti.

Kras in fluviokras¹ sta v prevladi, saj sta nekarbonatna le dva manjša otoka tercijalnih sedimentov (Kanižarica, Gribeljsko polje). Kljub gozdnatemu goratemu obrobju in izpranim oziroma oglejenim (steljniškim) tlem je gozda razmeroma malo (dobra četrtina). Polovico pokrajine zavzema travnik in travnik s pašnikom. (Geografija Slovenije, 1998, str. 233)

Sloji rjavega premoga v rudniku Kanižarica se izmenjujejo z laporjem in glino. Premog vsebuje velik delež žvepla. Njegova kurilna vrednost je okoli 13 MJ/kg, kar je slabše od rjavega premoga v Zagorju, ki dosega 14 MJ/kg ter črnega premoga v Laškem s 16,5 MJ/kg. Rudnik so odprli v drugi polovici 19. stoletja. Pred nekaj leti so ga zaprli, ker zaloge premoga obsegajo še manj kot dva miliona ton.

Slika 2: Geologija in površinski pokrov Bele krajine

Vir: Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji. 1998, str. 119, 111.

Belo krajino in Gorjance lahko razdelimo na štiri izrazite naravnogeografske enote (Perko, 1998, str. 488):

- Črnomaljski ali Belokranjski ravnik
- Ravnik Veliko Bukovje
- Dolina Kolpe
- Gorjanci, obronki Kočevskega Roga in Poljanska gora

¹ Fluviokras je kras brez površinskih depresijskih oblik. Zanj je značilen relief z dolinami in slemenami, ki spominja na rečnega. Edino kraški izviri dokazujejo kraško (podzemno) pretakanje (Geografija Slovenije, 1998, str. 57).

Največji del predstavlja Črnomaljski ravniki, ki sega od Gorjancev na severu do Kolpe na jugu in vzhodu, na zahodu pa meji na Kočevski Rog. Tu prevladujejo značilnosti nizkega krasa. Ravnik Veliko bukove je precej manjši, skoraj neposeljen višinski kras na skrajnem jugovzhodu Slovenije, kjer prevladujejo bukovci gozdovi. Dolina Kolpe ovija oba ravnika ter se vije proti Kočevskemu predelu. Gorjanci, Poljanska gora in obronki Kočevskega Roga pa predstavljajo gorski del tega kraškega sveta, ki predstavlja reliefno, podnebno, prometno in etnično mejo s preostalo Slovenijo.

Za razliko od drugih kraških pokrajin ima Belokranjski oziroma Črnomaljski ravniki precej površinskih voda, ki tvorijo porečje Kolpe. V Kolpo se izliva Lahinja, Sušica in kraški izviri neposredno ob strugi. Za Lahinjo, ki teče skozi Črnomelj in Gradac, je značilno veliko izvirov, ki so nastali kot posledica tektonskih prelomov na stiku Poljanske gore in ravnika. Drugi površinski vodni tokovi so studenci in nestalni potoki na začetku dolin.

Kolpa teče na zahodnem in južnem obrobju ravnika in se je obdržala na površju zaradi močnega globinskega vrezovanja v apneniške planote. Značilni so majhni strmci in zaradi ozke in globoke struge skromne poplavne površine. Poplave so običajno po močnem deževju, ko voda prične bruhati iz podzemlja, poplavi obdelavne površine in po nekaj urah ponikne v vrtače (ljudsko: drage) in ponikve. Povprečni mesečni pretok rek je največji novembra ali marca in najmanjši avgusta, ko je vode zaradi suše tudi do trikrat manj. Poleti se voda v Kolpi segreje tudi do 25°C. Lahinja je hladnejša zaradi strme struge in poraščenih bregov. Na naplavnih obvodnih ravninah so kraško podlago prekrile nepropustne usedline, kjer je nastal sekundarni močvirni svet. Tak pojav je tudi nad opuščenimi rovi rudnika Kanižarica.

Nekateri predeli so zaradi izjemne ekološke pestrosti in naravne ohranjenosti zajeti v zavarovana območja narave. Ob Dragatušu je Krajinski park Lahinja, nad Vinico pa je Krajinski park Kolpa. V zgornjem toku Lahinje je močvirje Mlaka, kjer biva želva skledarica, po drevju pa gnezdijo številne redke in ogrožene ptice. Med redkimi vrstami živali je tudi črni močeril (vrsta človeške ribice)² v Jelševniku in v Krupi.

Kljub skromni industrializaciji in urbanizaciji so belokranjske vode močno onesnažene zaradi podzemnega izcejanja strupenih polikloriranih bifenilov (PBC) iz odpadnih kondenzatorjev, ki so jih neprimerno odlagali v nezaščiteno kraško zaledje izvira Krupe v Stranski vasi. (Perko, 1998, str. 486) Ta izvir ima največji pretok vode v Sloveniji in bi lahko oskrboval z vodo vso Belo krajino. Zaradi ekološke občutljivosti in okužbe s PCB bo voda Krupe okužena še nekaj desetletij. Iz istega razloga je močno onesnažena tudi Lahinja, ki se izliva v Kolpo, a je Kolpa kljub temu še primerna za kopanje. Kolpa, Lahinja in Krupa vzdržujejo gladino do 15 m pod površjem ravnika, kar je običajno na dinarskem krasu. Največ izvirov je med Suhorjem in Dobličami. Oskrba z vodo prihaja iz kraškega izvira Dobličica, ki spada med najpomembnejšo naravno dediščino.

² Najbolj znana vrsta močerila ali človeške ribice je *Proteus Anguinus*, ki je endemit dinarskega kraškega podzemlja (med drugim Postonjske jame) in zato tudi njegov zaščitni znak. Prvotno so imeli to blede dvoživko za zmajevga mladiča.

Na severu se razprostira planotasto gorovje Gorjanci, ki ga Hrvati imenujejo Žumberak. Gorjanci so zgrajeni iz več sto metrov debelih plasti apnenca in dolomita s številnimi površinskimi kraškimi oblikami in prevotljeno notranjostjo. Na njih se uveljavljata alpska in dinarska smer, smeri gub in prelomov pa so večinoma dinarske. Povprečno so visoki 470 m. Najvišji je 1178 m visok Trdinov vrh, ki ga Hrvati imenujejo Sveta Gera in je bil vir mnogih političnih razprtij zaradi svoje lege na državni meji. Ob vznožju Gorjancev je več toplih izvirov, pobočje pa prečka nekaj hudourniških potokov (Kobila, Pendirjevka, Klamfer), ki se izlivajo v Krko.

Območje Radohe, ki je južno pod Gorjanci in pokriva občino Semič, je precej bolj zakraselo, saj je brez površinskih voda in polno suhih dolin, globeli, vrtač, ter številnih jam in brezen. Edina površinska voda med Radoho in Gorjanci je hudournik Sušica, ki se v Kolpo izliva v Metliki.

Podnebje

Bela krajina ima na večini ozemlja subpanonsko podnebje zaradi reliefne zaprtosti proti ostalemu kraškemu svetu in odprtosti proti panonskemu. Zaradi tega so temperature precej višje, vendar je značilen tudi izrazit temperaturni obrat, kar pomeni maksimalne poletne in minimalne zimske temperature v primerjavi s slovenskim povprečjem. Na zahodu in jugozahodu pokrajine, kjer meji na Kočevski Rog, se čuti vpliv zmerno vlažne prehodne klime. Ločnico med tema dvema vrstama podnebja le možno potegniti tudi s pomočjo opazovanja rastja. Trta potrebuje za uspevanje sončno vreme z malo padavinami v času zorenja jagod (september in oktober). Prava subpanonska klima je ustrezna, prehodna pa ne. Kjer je vino dovolj kakovostno za prodajo, je podnebje supanonsko. (Geografija Slovenije, 1998, str. 109)

Poletne temperature na Črnomaljskem ravniku so med najvišjimi v Sloveniji. Toplo postane že aprila, kar vegetacijsko dobo³ podaljša na 190 dni. V tej dobi so padavine zmerne (do 700 mm), kar je ugodno za vinsko trto in kmetijstvo. Huda vremenska nevarnost za kmetijske pridelke so megla, slana in toča, ter poletna neurja s točo, ki udarijo predvsem po vinogradih. Povprečno število dni z nevihto in grmenjem je 40 na leto. Znani so primeri zrn toče, velikih kot kokošja jajca, ki so ponekod popolnoma uničili letino. Padavin je največ zgodaj jeseni, kar prav tako ni najboljše za kmetijstvo. Na leto pade okoli 1300 mm padavin, največ jih je na višjih gozdnatih predelih (do 1600 mm).

Gorjanci imajo zaradi svoje lege na robu Panonske doline zmerno celinsko podnebje. Povprečna poletna temperatura je 20°C, zimska pa 0°C. Povprečno pade na leto 1300 mm padavin – na zahodnem delu jih je več kot na vzhodnem. Padavin je največ junija in najmanj januarja, vendar so kljub temu pozimi ceste dolgo zasnežene in zaradi ovinkov težje prehodne. Na splošno je vpliv podnebja najbolj odvisen od nadmorske višine in tudi od reliefa.

³ Vegetacijska ali rastna doba je število dnevov v letu s srednjo temperaturo nad 10°C.

Lega Slovenije v zmerno toplem pasu severne zemeljske poloble botruje precejšnji vremenski spremenljivosti. Globalno gledano določajo vreme v največji meri nihanje zračnega pritiska in premikanje zračnih gmot. Zračni pritisk vpliva na obolevnost in umrljivost (naravno in nasilno). Najnižji je poleti, pozimi pa najvišji in najbolj nihajoč. Primerov infarktov, prometnih nesreč, samomorov in epidemij nalezljivih bolezni je za četrtno več v obdobju nihanja visokega pritiska in spremljajočih pojavov (naprimer veter fen). Zračne gmote prižene veter iz različnih zemljepisnih širin, po katerih se tudi imenujejo. Poleg tega jih delimo še na vlažne (oceanske) in na suhe (celinske). Spodnja slika nazorno kaže vpliv zračnih gmot na Slovenijo. Očitno je, da zračne gmote precej prispevajo k prevladi subpanonskega oziroma celinskega podnebja v Beli krajini kljub legi v kraškem svetu.

Slika 3: Zračne gmote nad Slovenijo

Vir: Geografija Slovenije, 1998, str. 92.

Trajanje sončnega obsevanja je pomembno za vinogradništvo, gojenje zahtevnih rastlin, izkoriščanje sončne energije kot najčistejšega vira z gradnjo kolektorjev in podobno. Bela krajina ima kot nižja planotasta dežela s celinskim vplivom okoli 700 sončnih ur čez leto, od tega največ pomladi. S tem se uvršča v povprečje celinske polovice Slovenije, ki ima manj sonca kot Primorska polovica z več kot 2000 sončnimi urami na leto. Kljub temu je povprečna letna količina sončnega oziroma kvaziglobalnega obsevanja okoli 4.300 MJ/m², kar je v zgornji tretjini slovenskega povprečja (Geografija Slovenije, 1998, str. 101).

Prst

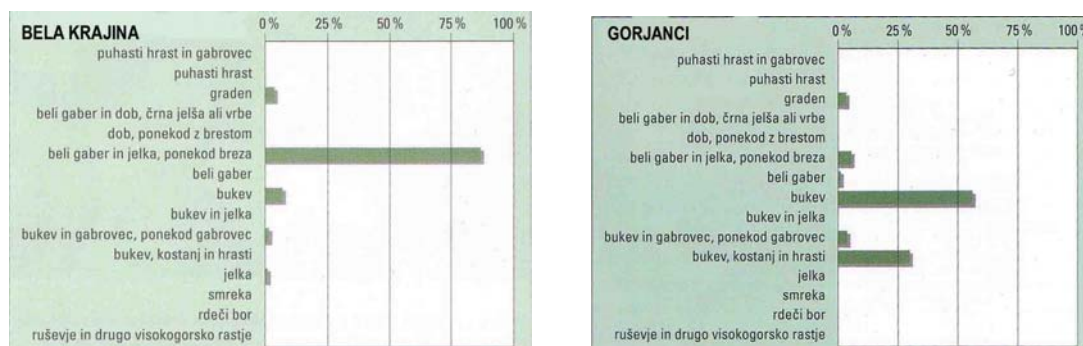
Na ravniku so se zaradi apnenčaste podlage razvile različno debele plasti rdečih in rjavih prsti. Ob Kolpi so prsti zaradi pogostih poplav plitve in polne nanosov. Ponekod

so se zaradi vmesne plasti gline razvile rdečerjave prsti, na flišu pa sivorjave. Zaradi steljarjenja v preteklosti so nastale »steljniške prsti«, ki so osiromašene in kisle (PH od 4,2 do 4,5), revne z bazami in fosforjem. Lastnosti prsti se da izboljšati z dušikom, ki ga je precej v praproti, pa tudi z gnojenjem in dodajanjem kalcija, fosforja in kalija. Kljub temu ostaja slabo rodovitna, saj onemogoča življenje mikroorganizmov, ki obstajajo v rodovitnejših prsteh. Na Gorjancih so se zaradi mešanice apnencev in dolomitov razvile rendzine ter pokarbonatne in rjave skeletne prsti. Na območjih z laporjevo podlago so rjave kisle prsti.

Rastje

Najbolj prepoznavna rastlina Bele krajine je breza. V preteklosti so bili na valovitem kraškem reliefu pogosto urejeni steljniki z značilnimi redko posejanimi brezami in podrastjo orlove praproti. Steljniki so v preteklih stoletjih izpodrinili prvoten nižinski gozd belega gabra in hrasta. Zaradi opuščanja steljarjenja ta edinstven biotop počasi izginja in ga zarašča nižinski gozd. Nekateri primerki v okolici Drašičev in Marindola bodo zavarovani kot kulturni ali naravni spomenik.

Slika 4: Realno gozdno rastje Bele krajine in Gorjancev

Vir: Slovenija – pokrajine in ljudje, 1998, str. 489, 503.

Na višjih legah so kakovostni gorski in podgorski gozdovi bukve, hrasta in belega gabra. Na Trdinovem vrhu in na Ravni gori sta dva pragozdova. Na ravniku prevladuje združba belega gabra in breze, v zadnjih desetletjih pa je na gričevju primešan pomemben delež smreke. Nižinski gozd sestavljajo pretežno bukovji sestoji na področju Veliko Bukovje in na Radohi. Gozdovi pogosto prekrivajo vrtačast svet s plitvimi tlemi in večjimi skalami na površju.

Pašniki in travniki pokrivajo približno tretjino vsega ozemlja. V vrtačah, na plitvih tleh, in na mokriščih ob vodotokih rastejo travinje. Prostrane košenice, ki se deloma zaraščajo, so botanično zelo pestre, saj vsebujejo tudi nekatere redke, celo ogrožene vrste. Včasih je bila pogosta pridelava lanu in konoplje, kar pa je s časoma zamrlo ali postalo prepovedano.

Kmetijske obdelovalne površine se prepletajo z gozdovi in naselji. Urejene njive so na ozemlju globokih tal, na obrečnih ravninah, dnu vrtač in uval ter na trakastih terasah. Naravne razmere so ugodne za pridelavo žitaric, krompirja in travinj za živinoreje ter vinsko trto. Nekateri predeli ob Kolpi med Gribljami in Rosalnicami ter ob regulirani Podturnščici dajejo pokrajini popolnoma subpanonski značaj in so primerni za njive večjih površin.

Druge obdelovalne površine so majhne, raztresene in ekonomsko gledano primerne le za samooskrbno pridelavo hrane ali donosnejše bio pridelke. Kvaliteta tal ni najboljša, poleg tega pa vrsto pridelkov največkrat določajo socialne razmere pridelovalcev.

Urejena vinogradniška območja so značilna za sončno stran Gorjancev, kjer je domače vino črnina. Vinogradniške gorice in griči ali prisojna pobočja so tudi: Tanča gora, Dobliška gora, Semiška gora, Radovica, Drašoviči, Želimlje, prisojni obronki Bukovja in Plešivice.

Sadjarstvo ima tako kot vinogradništvo dolgo tradicijo. Sadno drevje (jablane, hruške, slive) je predvsem sestavni del ohišnic. Pogost je tudi oreh, ki dokazuje vpliv milejšega subpanonskega podnebja, saj je zelo občutljiv na nizke temperature.

Poselitev in arhitektura

Značilen je zelo razpršen poselitveni vzorec z drobno parcelno strukturo. Prevladujejo gručasta naselja, razložena naselja z gruščastim jedrom in raztresena naselja. Ob Kolpi je precej obcestnih vasi. V ravninskih podeželskih naseljih prevladuje tradicionalni tip domačije (zaprti dvor), v gričevnatih območjih pa tip vrhhlevnega in vrhkletnega doma, v glavnem z odprtim dvorom. Vhod v hišo je navadno po stopnicah. Ta dva tipa hiš predstavljata panonsko arhitekturo, ki marsikje izginja. Za srbske vasi je značilna gradnja v obliki dvorov. Svojevrstna so tudi nekdanja kočevarska naselja na meji Kočevskega Roga. Dolina Črmošnjičice je še polna ostankov njihovih naselij, mlinov, žag in elektrarn.

V vinogradniških predelih (zlasti Semiška gora), ob Kolpi in na robu naselij je pogosta pozidava s počitniškimi in celo stanovanjskimi hišami, ki vnašajo nova razmerja, oblike in material v lokalno arhitekturo. Ti predeli so najbolj priljubljeni zaradi toplega višinskega pasu gričevnate pokrajine, kjer so ugodne razmere za vinogradništvo, sadjarstvo in vrtičkarstvo. Dodatna ugodnost je tudi nižji cenovni razed nepremičin in enostavno pridobivanje gradbenih dovoljenj. Počitnikarji so pogosto prva generacija izseljencev, ki so sorodstveno in čustveno naseljeni na te objekte. Uredijo jih z namenom preživljanja prostega časa z delom na vrtu, v vinogradu ali sadovnjaku, uživanju v zelenem okolju in dobrem vremenu. Gradnja pomeni tudi možnost nalaganja kapitala v stvarno vrednost ali v stanovanje za čas po upokojitvi (Geografija Slovenije, 1998, str. 467).

Tabela 1: Pregled občin in Bele krajine in njim pripadajočih prostorskih enot ter hišnih števil, 1. 1. 2002

OBCINA	POVRŠINA (v km ²)	KATASTRSKE OBCINE	ASELJA	HIŠNE ŠTEVILKE
Črnomelj	339,7	34	120	4310
Metlika	108,9	19	56	2593
Semič	146,7	14	47	1258
SKUPAJ	595,3	67	223	8161
Slovenija	20273,0	2696	5988	490943
% Bk v Slo	2,97	2,49	3,72	1,66

Vir: Statistični letopis RS 2002, str. 561 – 563.

Bela krajina predstavlja 3 % slovenskega ozemlja s svojimi 595,3 km². Je ena najredkeje naseljenih pokrajin v Sloveniji. To lahko razberemo iz zgornje tabele. V pokrajini je 223 naselij, kar predstavlja 3,7 % vseh slovenskih naselij, hišnih števil pa je 8161, kar predstavlja 1,7 % vseh naslovov v Sloveniji.

Gorjanci so svoja pokrajina, ki je zelo redko poseljena, pretežno agrarna, s prevlado zelo starega prebivalstva. Zaradi majhnosti, samostojnosti in delne priključenosti Dolenjski te populacije ne obravnavam posebej. Omenjam le obrobje na belokranjski strani, ki je praktično že del Bele krajine.

Skupaj je približno 27 tisoč prebivalcev, ki jih je največ na Črnomaljskem ravniku. Glavnina ljudi živi v manjših naseljih do 200 prebivalcev. Največja mesta so Črnomelj (čez 5000 prebivalcev), Metlika (čez 3000 prebivalcev), Semič (pod 1000 prebivalcev) in Kanižarica (čez 500 prebivalcev). Na Gorjancih prevladujejo kmečka naselja, ki jih je trikrat več kot je slovensko povprečje. Največje naselje je Orehovec (čez 200 prebivalcev). Druga poselitev Gorjancev je zelo redka.

Zgodovinski pregled z oblikovanjem narodne sestave

Prebivalstvo Bele krajine predstavljajo potomci več etničnih skupin. Najstarejša poselitev sega v bakreno dobo, ko so se na terase rek prvič naselili Japodi (Movernava, Pusti Gradac, Zorenci). Istočasno so se začele tudi naselbine na vrhovih Kočevskega Roga. Izkopanine iz Halštatske dobe (bronasti srpi, sekire in meči ter 12 jantarjevih kroglic) kažejo na potek jantarske poti med Baltikom in Sredozemljem preko teh krajev. V železni dobi so pridrli Kelti in nastala so številna redko poseljena naselja (Vinica, Kučar).

Konec 6. stoletja so se tu prvič naselili Slovenci. Pokrajina je bila v zgodnjem srednjem veku pod Hrvaško, nato pod Ogrsko, v 12. stoletju pa je bila priključena dolenjskim posestvom, ko so jo kot Slovensko marko osvojili višjegorski vitezi. Pokrajina je postala del Kranjske, politična meja pa se je trdno zasedrila na Kolpi.

Meja Kranjske dežele je potekala po Gorjancih, kjer je še ohranjen niz gradov z okoliškim prostorom.

Posebnost na etničnem področju je zahodni del, ki meji na Kočevsko-Roško območje. V 12. in 13. stoletju je na obrobju Kočevskih gozdov potekala notranja kolonizacija, ker je pričelo primanjkovati obdelovalnih površin. Zunanja kolonizacija se je začela po letu 1330, ko so Ortenburžani pričeli naseljevati nemške kolonialiste s svojih koroških posestev. Do konca 14. stoletja so naselili tudi skupine iz Frankovske in Turingije, vendar je jezik Kočevarjev še najbolj spominjal na koroško oziroma tirolsko narečje.

V 15. stoletju se je nadaljevala živahna notranja kolonizacija, vendar so razvoj tega območja močno prizadeli turški vpadi. Za težjo prihodnost Turkov je bilo prepovedano sekati drevesa. Na okoliških vzpetinah so postavili tabore, kjer so s kresovi opozarjali na nevarnost. Temu obdobju je sledilo naseljevanje Uskokov, zlasti v Poljanski dolini. V 15. in 16. stoletju se je naselilo veliko beguncev z Balkana. To so bili predvsem pravoslavni srbski in hrvaški Uskoki (uniati), ki so se naselili na obrobju Gorjancev, v Marindolu in Bojancih. Razvila se je Vojna krajina, kjer so priseljenci prevzeli vojaško-obrambno vlogo in s tem tudi določene privilegije. Po propadu turškega cesarstva in odhodu vojaščine iz Bele krajine se je pričelo gospodarsko nazadovanje, ki je trajalo do konca 2. svetovne vojne.

Kočevski Nemci ali Kočevarji so tvorili trdno povezano zaprto skupnost, ki je dosegla visoko stopnjo jezikovne, kulturne in politične avtonomije. Asimilirali so celo nekaj okoliških naselij, imeli nižjo gimnazijo (od 1872) in lesno obrtno šolo ter zastopnika v deželni in državni zboru (od leta 1907). Zaradi vzpostavitve Jugoslavije leta 1918 so se njihove pravice močno zmanjšale, kar je sprožilo veliko nezadovoljstva in prevzemanje nacistične ideologije na začetku 2. svetovne vojne. Najprej so se prostovoljno preselili ob Savo in Sotlo, od koder so nacisti izgnali 35.000 Slovencev v Nemčijo, po vojni pa so pobegnili v Avstrijo. Njihova naselja so bila večinoma uničena v italijanskih ofenzivah, nekatera pa je nova jugoslovanska oblast načrtno uničila po vojni zaradi sodelovanja z okupatorjem. Mnogo Kočevarjev je bilo izgnanih ali zaprtih v taborišča. Večina naselij je ostala opuščena do danes, v nekatera pa so se naselili priseljenci iz slovenskega in hrvaškega dela Pokolpja. Danes je Kočevsko obrobje na meji z Belo krajino najredkeje poseljen konec Slovenije z manj kot tremi prebivalci na km².

Za vso Slovenijo je bilo značilno v času gospodarskih in političnih kriz veliko izseljevanje. V svetovnem merilu so se največ izseljevali Irci, drugi na lestvici pa so Slovenci, ki jih je šlo v zgodovini s trehuhom za kruhom po nekaterih ocenah milijon in pol. V Beli krajini se je množično izseljevanje začelo v drugi polovici 19. stoletja. Povzročila ga je revščina in naravne katastrofe, med njimi pojav trtne uši (filoksere), ki je med leti 1890 in 1893 uničila precej vinogradov. Sprva so odhajali predvsem v Ameriko, po 1. svetovni vojni pa v Kanado, Argentino, Brazilijo in v evropske države. V tem obdobju se je izselila približno tretjina belokranjskega prebivalstva, med Kočevarji pa več kot polovica. Tudi v novejšem času se ljudje izseljujejo v večje kraje in v tujino. Praznijo se predvsem višji predeli in vasi ob Kolpi. Odhajajo predvsem mladi izobraženi ljudje, kar vpliva na nižanje naravnega prirastka ter vsestransko nazadovanje področja.

Drugi val priseljevanja je bil v času hitre industrializacije, v šestdesetih in sedemdesetih letih. Zaradi pomanjkanja delovne sile v delovno intenzivni dejavnosti se je priselilo iz nekdanjih jugoslovanskih republik veliko ljudi, ki so se naselili zlasti okoli Rudnika Kanižarica, v Črnomlju in Metliki.

Posledica migracijskih tokov, zlasti priseljevanja iz Balkana v 15. in 16. stoletju, je multietičen vpliv, ki se močno kaže v govoru, arhitekturi, ljudskih običajih in podobnem. Čisti hrvaški in srbski govori prevladujejo predvsem v Marindolu pri Adlešičih in v Bojancih, ki so edino naselje na ravniku Veliko Bukovje. Drugod obstajajo slovenska, pretežno slovenska in mešano slovensko-hrvaška območja. Zlasti v Metliki, ki sega daleč na hrvaško stran, je opazen medsebojen vpliv. Gorjanci so še najmanj mešani, saj imajo kar 95 % prebivalstva slovenskega.

Etnična podoba Bele krajine se je izoblikovala v mnogih stoletjih pester zgodovine in priseljevanja. Prikupen zapis o ljudeh v tem svetu je Janez Trdina, avtor priljubljenih Bajk in povesti o Gorjancih, strnil konec 19. stoletja takole: »Na južnem koncu videli boste sloke Kočevarje, poleg njih prave, to je Belokranjce slovenske krvi, dalje poslovenjene in pokatoličene Belokranjce srbskega rodu, še dalje čiste Srbe, pravoslavce-uniate, za njimi Čakavske Hrvate, na severnem koncu pa Kajkavce, to je Slovence, ki se zovo od 17. stoletja 'Hrvatje'. Na novomeški strani prebivajo ob Gorjancih resda samo Slovenci, ki pa govore različna narečja ali pravzaprav razrečja.« (Bajke in povesti o Gorjancih – Opombe, Mojca Hudolin, Zlatko Režonja, 1998, str. 245)

Na obrobju Bele krajine v naseljih Sovinek, Štiri roke itd. živijo Romi. Ta etnična skupina se ni tako dobro asimilirala v okolje, kot na primer Prekmurski in Gorenjski Romi. Semiška občina si že dolgo prizadeva vključiti svoje Rome v vsakdanji način življenja s šolanjem in vzgojo najmlajših, vendar se starejši Romi upirajo asimilaciji. Romi vedo malo o svojem poreklu, vsa njihova zgodovina je dolgo živela z njimi v njihovih legendah in pravljicah. Ponekod še vedno živijo tako rekoč brez preteklosti in tudi brez vere v prihodnosti. Njihovo poreklo izvira iz Indije, kjer so v 4. stoletju p.n.š. prvič omenjeni v pesmih kot nomadski rokodelci in zabavljači.⁴

V jugovzhodno Evropo so prišli okoli leta 1300 (še prej pa v Bizanc okoli leta 1000). To ljudstvo je prineslo svoj jezik in značilno tradicionalno nomadsko kulturo, ki se je s svojo sproščenostjo precej razlikovala od strogo cerkvene Evrope. Kmalu so jih začeli zaslužneževati in preganjati. Prvi zapisi o Romih pri nas so iz 15. stoletja, kjer je zapisano ime Cigan in njegov kovaški poklic. Prišli so pred Turki in mnogokrat celo naznanjali njihov prihod s svojo navzočnostjo. Svoje države v Evropi niso mogli nikoli vzpostaviti, ker je bilo vse ozemlje že razdeljeno na države in državice. Staroselci so jih vedno obravnavali kot začasne prebivalce, kar so na nek način tudi bili. Svobodni so potovali in izoblikovali svoje skupnosti vsepovsod po svetu. Njihovo napredovanje je bilo presenetljivo hitro. Svojo kulturo so ohranjali, razvijali in dopolnjevali s privzetimi kulturami. Mnogi slavni romski umetniki so popestrili evropsko kulturo in

⁴ Perzijski pesnik Firdawsi opisuje v Knjigi Kraljev iz približno leta 1000 kako je v letih 430 do 443 perzijski šah Bahram Gur pregovoril indijskega kralja Shangula, naj pošlje 10.000 glasbenikov Luri in jih razpošlje po vsej Perziji. To ljudstvo se zaradi vojn s Huni in nomadstva ni nikoli vrnilo v domovino, temveč so potovali naprej v različne smeri.

umetnost z značilnostmi lastnega rodovnega izročila (na primer flamenco - ples, ki je v osnovi andaluzijski). Svoje uradne vere nimajo, saj so zaradi praktičnih razlogov vedno sprejeli vero dežele v kateri so se naselili. Ključen element njihovega verovanja je vraževerje - verjamejo v nadnaravne sile, znamenja in prekletstva. Več kot polovica romskega prebivalstva živi v deželah vzhodne Evrope (Bolgarija, Romunija, balkanske dežele, Turčija, Grčija, Albanija, Madžarska). Romske skupine se naseljujejo v krajih, ki so blizu sosednjim pokrajinam in državam s številnejšim romskim prebivalstvom.

V preteklosti je bilo na stari celini to ljudstvo poleg Židov najhuje zatirano, obsojano in preganjano. Obtoževali so jih čarovništva in podobnih zločinov. Zaradi porekla, potovanja v skupinah, preživljanja z vedeževanjem in plesom, prikazovanjem živali (medvedov) in podobnega so jih izganjali, pohabljali z odrezovanjem ušes, vžiganjem znakov suženjstva na telo, obešanjem, izseljevanjem, odvzemanjem otrok, steriliziranjem, prisilnim delom in podobnim. V letih 1933-45 je bilo pod nacističnim režimom ubitih skoraj poldrugi milijon Romov po vsej Evropi.

Danes je identiteta Romov zaščitena. Od leta 1989 Evropska unija izvaja program za izobraževane romskih otrok. Med največjimi svetovnimi ciganologi je dr. Franc Miklošič, ki je z analizo njihovega jezika dokazal njihov izvor iz Indije. Razdelil jih je na 13 skupin s prav toliko narečji. Belokranjski Romi spadajo v eno od treh skupin Romov na Slovenskem. Od vseh so še najmanj asimilirani, saj živijo v svojih zaselkih, ki so večinoma brez vode in elektrike. Pomoč občine sprejemajo, vendar zavračajo socializacijo. Precej se ukvarjajo tudi s črno ekonomijo, z orožjem in podobnim, kar tudi okoliško prebivalstvo odvrča od njih. Glede na to, da jih ni veliko in da poteka veliko programov za njihovo asimilacijo (EQUAL), položaj ni kritičen.

Etnološka dediščina

Etnološka dediščina Bele krajine je podrobneje predstavljena v študiji »Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine«. Spodaj navajam samo najvidnejše primere:

- tradicionalne jedi - pogača
- peka odojkov in jagenjčkov
- šege in navade ob cerkvenih praznikih - jožefovo, štefanovo,
- Vodenje Zelenega Jurija – posebljenje mladega zelenja s prihajajočim soncem in začetek paše
- Vinska vigred
- Semško obzidje tabor
- Mitrej nad Rožancem
- narodna noša (lan, do 40 let nazaj so ga nosile skoraj vse ženske)
- arhitektura (viničarija, vrhkletne in vrhhlevne hiše – panonski tip, dvor, gank)
- stelnjiki, ostrnice
- vodne naprave ob Kolpi
- ostanki kočevarskih žag, mlinov, hiš,
- Dakota – letalo v vasi Otok iz 2. svetovne vojne
- Partizansko osvobojeno naselje

Prebivalstvo

Prebivalstvo Bele krajine obsega nekaj več kot 27.000 ljudi, od tega je žensk malce več kot moških – za 0,6 %. Po površini in prebivalstvu je največja občina Črnomelj. Je trikrat večja od Metlike in skoraj 2,5 krat večja od Semiča. Po prebivalstvu je najšibkejši Semič, kjer je le 14 % belokranjskega prebivalstva, čeprav obsega četrtno ozemlja Bele krajine.

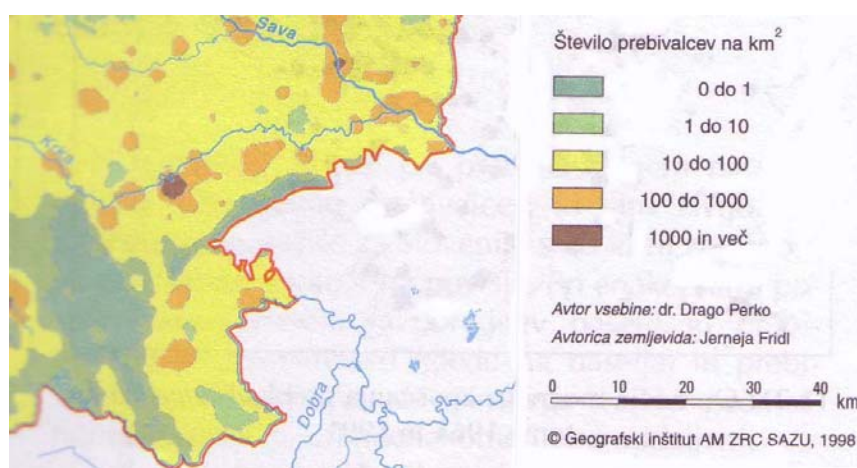
Tabela 2: Prebivalstvo občin po spolu, 31. 12. 2001

	skupaj	moški	ženske
Črnomelj	14888	7385	7503
Metlika	8319	4107	4212
Semič	3830	1864	1966
SKUPAJ	27037	13356	13681
Slovenija	1990740	972850	1017890
% Bk v Slo	1,36	1,37	1,34

Vir: Statistični letopis RS 2002, str. 567 – 569.

Gostota prebivalstva v Beli krajini je v povprečju 45 prebivalcev/km², kar je precej manj kot je slovensko povprečje, ki je skoraj 100 prebivalcev/km². Ta podatek je potrebno prilagoditi tudi razpršenosti prebivalstva. Največ ljudi živi v večjih središčih, najmanj pa na višjih predelih kot je Veliko Bukovje in okoliške gore.

Slika 5: Gostota prebivalstva (število prebivalcev na km²)

Vir: Geografija Slovenije, 1998, str. 283.

Demografski trendi

Naravno gibanje prebivalstva v Sloveniji je že nekaj let zelo slabo. Prebivalstvo se stara, rojeva se čedalje manj otrok, življenjsko pričakovanje pa se daljša. Takšni demografski trendi so značilni za vso Evropo, razložimo pa si jih lahko tudi z zgodovinskimi spremembami. Po prehodu v tržno gospodarstvo so regionalne razlike priče naraščati. Poslabšale so se razmere na področju demografskih gibanj ter celotnega gospodarstva. Zaradi nizke stopnje rodnosti je ogrožena že enostavna reprodukcija prebivalstva.

Tabela 3: Prebivalstvo Slovenije v letu 1995 in projekcije za obdobje 2000 – 2020 po srednji varianti

Leto	Prebivalstvo	Prebivalstvo staro 65+		
		Število	Delež	Indeks (l. 1995=100)
1995	1.990.266	249.046	12,5	100,0
2000	2.011.513	274.161	13,6	110,1
2005	2.028.435	300.451	14,8	120,6
2010	2.045.525	325.488	15,9	130,7
2015	2.054.374	350.388	17,1	140,7
2020	2.048.831	396.744	19,4	159,3

Vir: Statistične informacije, št. 93, 1997, Statistični urad Republike Slovenije.

Po zgornji tabeli lahko vidimo, da bo delež starega prebivalstva naraščal vsakih pet let za 10 % in več. Srednja življenjska doba moških je 69 let, žensk pa 77 let. Predvidoma naj bi se ta doba do leta 2020 povečala pri moških na 72 let in pri ženskah na 79 let.

V Sloveniji so demografski trendi podobni trendom v zahodni Evropi. Tako se je delež starih ljudi povečal na 18,9% vsega prebivalstva, kar pomeni, da bo kmalu vsak tretji prebivalec starejši od 65 let. Družba, ki ima več kot 12% prebivalstva starega, je po vseh standardih stara družba. Slovenski indeks staranja znaša 53. Da bi bilo stanje normalno, bi se moral ta indeks gibati med 32 in 40. (Urad za makroekonomske analize in razvoj, Kreigher, 1998, str. 62)

Staranje prebivalstva je v sodobni družbi povezano z manjšimi družbenim prihodkom in velikimi socialnimi stroški iz česar izhajajo socialni, gospodarski, politični in zdravstveni problemi. Glavnina sprememb v socialni zakonodaji je namenjena vzpodbujanju rodnosti z ugodnostmi za družine z majhnimi in šoloobveznimi otroki. Spreminjajo se pokojninski sistemi – obvezna delovna doba je čedalje daljša, pomembno pa postaja tudi dodatno varčevanje za pokojninsko varstvo. Potekajo tudi spremembe zakonodaje na področju spoštovanja človekovih pravic starejših, izboljšanje pogojev v institucionalnem in dnevnem varstvu ter pri storitvah na domu.

Tabela 4: Naravno gibanje prebivalstva po spolu, 2001

	živorojeni			umrli			naravni prirast		
	skupaj	moški	ženske	skupaj	moški	ženske	skupaj	moški	ženske
Črnomelj	149	76	73	169	105	64	-20	-29	9
Metlika	90	44	46	90	48	42	0	-4	4
Semič	39	17	22	36	17	19	3	0	3
SKUPAJ	278	137	141	295	170	125	-17	-33	16
Slovenija	17477	9064	8413	18508	9654	8854	-1031	-590	-441
%Bk v S	1,59	1,51	1,68	1,59	0,18	1,41	1,65	5,59	-

Vir: Statistični letopis RS 2002, str. 570 – 572.

Naravno gibanje prebivalstva v Sloveniji je že nekaj let zelo slabo. Prebivalstvo se stara, rojeva se čedalje manj otrok, življensko pričakovanje pa se daljša. Tudi v Beli krajini je naravni prirast negativen. Po zadnjih podatkih se je prebivalstvo zmanjšalo za 17 ljudi.

Leta 1991 je bilo v življenju povprečne Slovenke 1,42 otrok, leta 1995 pa 1,26 otrok. Leta 1985 je bil naravni prirastek 3,1%, leta 1995 pa le še 0,08%. Sedanji naravni prirastek je negativen v Sloveniji in Beli krajini. Upad je posledica neugodne starostne sestave in zmanjševanje števila otrok v družini. Upad je značilen le pri moškem delu prebivalstva, medtem ko se je število žensk povečalo za 16. Po podatkih umre manj žensk kot se jih rodi, pri moških pa je ravno nasprotno. To je netipično za Slovenijo, kjer je naravni prirast negativen za moške in ženske.

Še slabša demografska slika je na Gorjancih in na drugih višje ležečih naseljih, kjer je delež kmečkega prebivalstva večji kot je slovensko povprečje – prebivalstvo je zelo staro, prevladujejo pa moški.

Migracije prebivalstva

Izseljevanje iz Bele krajine je ekonomsko pogojeno in je prisotno že dve stoletji. Poleg izseljevanja je zelo močna tudi dnevna in tedenska migracija. Veliko ljudi je zaposlenih v Novem mestu, kjer je standard višji kot v Beli krajini. Novo mesto ima zelo močno industrijo (Krka, Revoz...) in vse družbene institucije. Od večine belokranjskih krajev je oddaljeno približno 30 km, največ 50 km. Včasih je predstavljal pomembno gravitacijsko središče tudi Karlovac na Hrvaškem, kar pa je sedaj državna meja prekinila.

Tabela 5: Selitveno gibanje prebivalstva po spolu, 2001

	Priseljeni			Odseljeni			Selitveni prirast
	skupaj	iz SLO	iz tujine	skupaj	v SLO	v tujino	
Črnomelj (moški)	126 (62)	79 (31)	47 (31)	166 (92)	93 (37)	73 (55)	-40 (-30)
Metlika (moški)	103 (46)	51 (15)	52 (31)	48 (19)	44 (17)	4 (2)	55 (27)
Semič (moški)	33 (14)	30 (12)	3 (-2)	55 (22)	34 (12)	21 (16)	-22 (-8)
SKUPAJ	262	160	102	269	171	98	-7
Slovenija	28253	20450	7803	25261	20450	4811	2992
%Bk v S	0,93	0,78	1,31	1,06	0,84	2,04	-

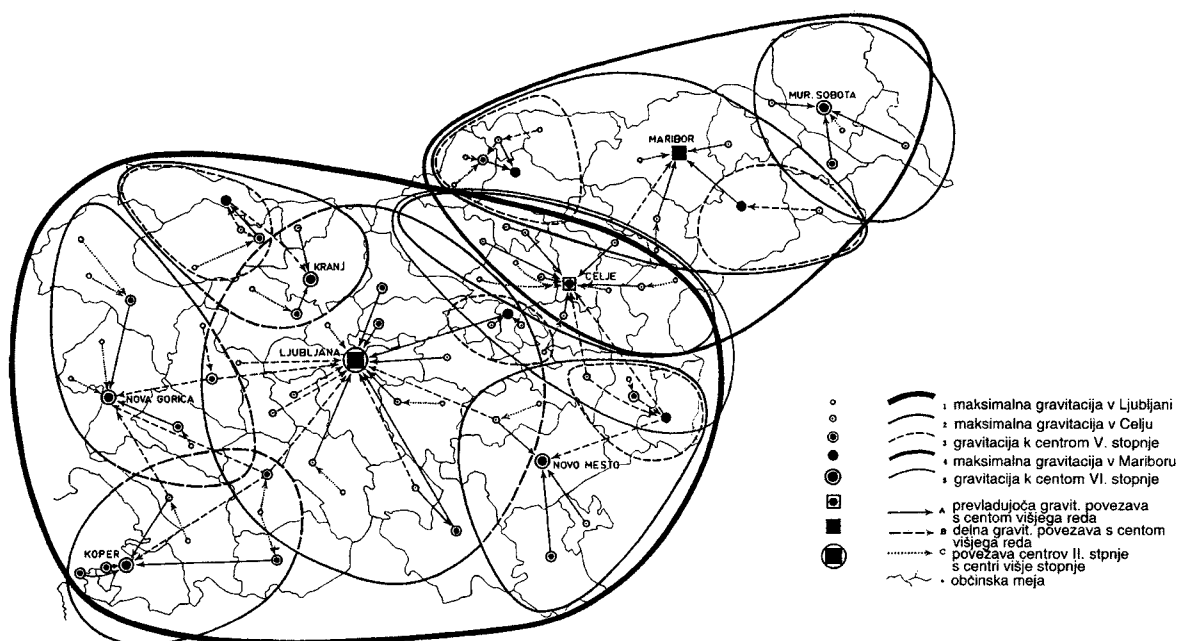
Vir: Statistični letopis RS 2002, str. 575 – 580.

V Belo krajino se priseli približno enako število ljudi, kot se jih izseli. Iz tujine jih pride skoraj sto in odide nekaj več kot sto. Iz drugih slovenskih pokrajin se jih priseli 160 in odseli malce več (171). Problem je, da se izseljuje predvsem mlado izobraženo prebivalstvo, priseljujejo pa se večinoma nižje kvalificirani delavci in ostareli. Med odseljenimi je približno enako število moških in žensk, med priseljenimi pa je žensk za 3% več kot moških.

V Sloveniji je selitveni prirast skoraj 3000 ljudi, skupaj z negativnim naravnim prirastkom pa je malce pod 2000 ljudi. Seštevanje naravnega in selitvenega prirasta v Beli krajini pripelje do zaskrbljujočih zaključkov, saj sta oba negativna. Po zadnjih podatkih sta bila skupaj -24, kar pomeni, da se že tako najredkeje naseljena pokrajina še dodatno prazni.

Omrežje centralnih naselij se prilagaja reliefnim razmeram in prometni dostopnosti ter razvoju prometa in storitvenih dejavnosti, deloma pa tudi upravnim določbam, ureditvi in zgodovinskim povezavam. Gravitacijska središča opravljajo širok sklop tercialnih in kvartarnih dejavnosti, naprimer zdravstvo, banke, zavarovalnice, sodišče, višje šole, raziskovalne institucije, gledališče, nakupovalni centri...). Te funkcije povezujejo središče z zaledjem v širši urbani sistem, ki ga je potrebno vnaprej upoštevati pri gradnji in razvijanju naselij. (Geografija Slovenije, 1998, str. 342) Z regionalnim razvojem in višjim standardom se bosta število centrov in njihova oskrbovalna vloga preoblikovala.

Slika 6: Shema gravitacijskih območij v Sloveniji

Vir: Geografija Slovenije, 1998, str. 343.

Iz gravitacijske sheme lahko vidimo, da večina prebivalstva Bele krajine odhaja v novomeško gravitacijsko območje, to pa pa nekako gnezdí v središču najvišje stopnje, to je Ljubljana. Za področje Bele krajine je gravitacijsko središče Črnomelj kot največje in gospodarsko najbolj razvito belokranjsko mesto.

Sedanji razvoj prometne infrastrukture, ki je osredotočen na izgradnjo avtocestnega omrežja, krepi gravitacijsko vlogo večjih urbanih središč in zapostavlja nekatera regionalna razvojna središča. Širša zaledja večjih mest se tako širijo vzdolž koridorjev avtocestnega križa (suburbanizacija). Obširna neurbana področja se tako še dodatno praznijo in nazadujejo.

Naraščanje urbanizacije in suburbanizacije ter postopno izboljševanje prometnih in drugih komunikacijskih povezav bo pospešilo širjenje določenih gospodarskih dejavnosti iz mest v suburbanizirana območja in krepitev tamkajšnjih centrov, ki pa bodo le del širših mestnih območij in ne samostojni centri.

Tudi težnje naraščanja prebivalstva v manjših mestih in stagnacija ali celo upadanje prebivalstva v večjih mestnih središčih, ki je opazno že danes, bosta pospeševala opisane procese. Seveda pa bo razvoj v veliki meri odvisen od tega, kako se bo razvijalo omrežje naselij. V primeru spontanega razvoja bo prišlo do nadaljnje krepitve Ljubljane na račun drugih centrov. V primeru "plitvega" policentričnega in mrežnega razvoja urbanih sistemov pa bo prisotna večja krepitev središč na nižjih ravneh - tudi v Beli krajini (RZPR, 1. faza, str. 27).

Medregionalne migracije delovne sile povečujejo razlike v razvojnih možnostih, saj iz manj razvitih regij odhaja predvsem mlajša, podjetnejša in bolj kvalificirana delovna sila. Tudi kapitalski tokovi so usmerjeni proti bolj razvitim regijam, ki imajo večje in boljše možnosti za investiranje. S trgovino dobijo šibkejša regije dobrine, ki jih same ne morejo proizvesti enako učinkovito, vendar so zaradi transportnih stroškov, marž in konkurenčnosti blaga iz bolj razvitih regij spet prikrajšane pri svoji ponudbi. Obstajajo pa tudi mnenja, da se regionalne razlike v prvih obdobjih razvoja povečujejo, kasneje pa zmanjšujejo. Sprva razvitejša regije privabljajo razne ekonomske aktivnosti zaradi eksternih in aglomeracijskih ekonomij, kasneje pa postanejo zaradi negativnih posledic rasti in razvoja manj privlačne. Investitorji se preusmerijo na šibkejša regije, ki so zaradi manjše razvitosti manj onesnažene, še niso prenaseljene in imajo še neizkoriščene potencialne (Petrakos, 1992, str. 6).

Izobraževanje

Osnovno šolo obiskuje skoraj 2.700 otrok. Učni program v dvanajstih šolah je bil do nedavnega na razredni stopnji ponekod kombiniran – dva razreda sta imela pouk naenkrat v isti učilnici. Kljub večji obremenitvi učiteljev je tak sistem dobro deloval. Večinoma so bili učenci zaradi pestrosti in manjših delovnih skupin bolj zadovoljni kot osnovnošolci v navadnih šolah. V letu 2004 je predviden prehod na devetletko, tako kot drugod po Sloveniji.

V Beli krajini je 8 vrtcev, kjer je v varstvu nekaj manj kot 600 otrok. To so predvsem otroci urbanih naselij. V vaseh ostajajo predšolski otroci večinoma doma, ker so vrtci predaleč, pa tudi način življenja omogoča domače varstvo. Vaško prebivalstvo večinoma živi v večgeneracijskih družinah, ki povsod v razvitem svetu izumirajo.

Lokalne šole so: osem osnovnih šol, Gimnazija Črnomelj in Srednja tekstilna šola Metlika. Srednješolcev po občini stalnega prebivališča je v Beli krajini nekaj čez 1600. Ker rednih šol za višje stopnje izobrazbe ni, se mnogi mladi šolajo v drugih občinah ali na večernih tečajih v domačem kraju. Organizira jih Ljudska univerza v Črnomlju ter nekatere druge organizacije. Ponudba in povpraševanje se osredotoča predvsem na izobrazbo ekonomski tehnik, ekonomsko-komercialni tehnik, trgovec, strojni tehnik, električar in gimnazijski maturant. Poklicno izobraževanje za zidarje, kovinarje in livarje je skoraj prazno, čeprav je zanje tudi ponudba štipendij zelo visoka in obstaja veliko povpraševanje v gospodarstvu.

Problem je tudi pomanjkanje sposobnega kadra za vodstvena mesta v podjetjih, ter neuporabnost kadrov, ki so zaključili izobraževanje brez uporabnih praktičnih izkušenj na skomercializiranih visokih šolah (Zapisnik sestanka direktorjev večjih podjetij in županov Bele krajine, 4. 9. 2002).

Tabela 6: Izobraževanje, začetek šolskega leta 2000/01

	vrtci			OŠ		SŠ	študenti
	vrtci	otroci	osebje	Šole	učenci		
Črnomelj	5	402	45	7	1490	912	485
Metlika	2	86	30	3	796	452	313
Semič	1	96	13	2	408	254	130
SKUPAJ	8	584	88	12	2694	1618	928
Slovenija	814	63328	7163	816	181390	104813	82240
%Bk v S	0,98	0,22	1,22	1,47	1,48	1,54	1,13

Vir: Statistični letopis RS 2002, str. 581 – 583.

Študentov iz Bele krajine je manj kot 1000. Predstavljajo 1,13 % slovenske študentske populacije, kar je podpovprečno glede na ostalo prebivalstvo. V Sloveniji nadaljuje šolanje 78,5 % srednješolcev, v Beli krajini pa le 57 %. Razlog za tako majhen delež je verjetno v usmerjenosti na poklicne srednje šole, v obšolskem izobraževanju, finančni šibkosti, vezanosti na ruralna območja in nepoznavanju vseh možnosti.

Obšolske dejavnosti za mlade organizirajo predvsem: Podeželska mladina, Klub študentov Bele krajine, Mladinski svet Metlika in drugi.

Gospodarstvo in infrastruktura Bele krajine

Bela krajina je gospodarsko slabše razvita zaradi svoje odmaknjene prometne lege, pomanjkljive infrastrukturne mreže, razpršene poselitve, nizke stopnje izobrazbe in skromnih naravnih virov, ki so značilnost kraških tal. Zaradi kraške podlage praktično ni rudnih bogastev – obstaja le opuščeni rudnik premoga Kanižarica in nekaj kamnolomov. Naravna bogastva Bele krajine predstavljajo gozdovi, ohranjena narava ter bogati vodni viri. Pokrajina je pretežno agrarna, dopolnjuje pa jo tudi industrija, zlasti predelovalne dejavnosti.

Po gospodarski razvitosti Bela krajina ne spada med najmočnejše subregije. Zaostajanje se je pričelo sredi 19. stoletja. Veliko prebivalcev se je izseljevalo, prometne povezave so zaradi gorske ovire Gorjancev slabe, včasih celo neprehodne, pozno so zgradili dolenjsko-belokranjsko železnico, ki nima dobro prilagojene mreže, prav tako je pozno prišla elektrika in industrializacija. Po osamosvojitvi je Bela krajina kot obmejna pokrajina z močnimi poslovnimi vezmi z drugimi republikami doživela hud poslovni udarec. Sprememba ekonomskega sistema in privatizacija sta najbolj prizadeli velika podjetja, kar je posredno prizadelo tudi njihove manjše partnerje, pojavila se je nadpovprečna brezposelnost. Na srečo v Beli krajini ni prišlo do najhujših spremljevalcev tranzicije gospodarstva kot v nekaterih šibkejših slovenskih regijah: kriminal, apatija, nestrpnost, manjša skrb za okolje in prostor, padec cen nepremičnin, onesnaževanje in podobno.

S prestrukturiranjem, vlaganjem tujega kapitala, zaposlitvenimi programi in podobnim se je trend gospodarske rasti pokrajine precej popravil. V zadnjem času se prebuja tudi njeni potenciali na področju turizma, podjetništva, izobraževanja in na drugih področjih. Z globalizacijo so se trgi odprli in domača podjetja niso več zaščitena pred konkurenco, ki je na svetovni ravni zelo ostra. Struktura gospodarstva se spreminja. Poindustrijska družba pridobiva čedalje večji delež storitev, zato jo imenujemo tudi storitvena, informacijska ali inovacijska družba. Zanj je značilen prehod k umskemu delu, kjer je vseživljenjsko izobraževanje vse bolj pomembno, najpomembnejši pa sta kreativnost in inovativnost.

Inovacije in razvijanje človeških virov

Raziskovalno-razvojna dejavnost in tehnološki razvoj predstavlja pomemben dejavnik razvoja. Strokovnjaki nove razvojne paradigme ugotavljajo tehnološko zaostajanje slovenskega gospodarstva (zlasti predelovalnih dejavnosti kot nosilcev izvoza), ki se odraža v nizki stopnji tehnološke zahtevnosti izdelkov in proizvodnih procesov (5.24 razvojna zahtevnost izdelkov ter 4.9 zahtevnost procesov), 4 do 5-krat nižji dodani vrednosti na zaposlenega v primerjavi z nemško predelovalno dejavnostjo ter slabem sinergičnem sodelovanju med vladnimi resorji, univerzama, raziskovalnimi inštituti ter gospodarstvom. Za Slovenijo je značilen prenizek delež uporabnih in tehnoloških raziskav v primerjavi z neusmerjenimi temeljnimi raziskavami. Zanemarjeni so upravljavski, organizacijski in marketinški vidiki inovacijskih procesov. Zapostavljena je tudi regionalna dimenzija v razvijanju nacionalnega inovacijskega sistema, zlasti pri uporabljanju obstoječe institucionalne mreže za difuzijo inovacij in prenos tehnologije. Ekonomska politika bo morala posvetiti v prihodnjem srednjeročnem obdobju bistveno več pozornosti vzpostavitvi inovacijske kulture v podjetniškem okolju, širjenju uporabe novih tehnologij (zlasti informacijske, biotehnologije in novih materialov) ter inovacijski politiki, ki se ne usmerja na posamezna podjetja, temveč na povečanje njihove sposobnosti za medsebojno sodelovanje in sodelovanje z raziskovalno sfero.

Tehnološki razvoj bo tudi v prihodnje temeljil na zasebnem podjetniškem sektorju in bo manj odvisen od neposrednih državnih finančnih spodbud. Le-te pa bodo osredotočene na: sofinanciranje R&R v podjetjih, na izobraževanje zaposlenih za večji delež visoke in višje izobrazbe, pomoč pri patentiranju izdelkov, pomoč podjetjem z večjo stopnjo razvojne zahtevnosti izdelkov, oziroma za vrhunsko tehniko in višje vredno tehniko, ki dosegajo višjo dodano vrednost in večjo donosnost kapitala in sredstev ter pomoč pri naložbah za posodabljanje osnovnih sredstev (Stanovnik, 2003).

Vir inovacij so ljudje. Človeški viri in njihovo razvijanje so bistvenega pomena za napredovanje na tem področju. Največje ovire za večjo inovativnost v znanstveno raziskovalnem sektorju so pomanjkanje konkurence med raziskovalnimi ustanovami, nejasni cilji pri dodeljevanju državnih podpor, premajhno sodelovanje z gospodarstvom in neprilagajanje sodobnim tokovom. Proti tem oviram se je možno

boriti z razpisi tržnih projektov, določanjem kriterijev, definiranjem poslanstva in ciljev znanstveno raziskovalnih ustanov, ter uvajanjem sodobnih metod vodenja.

Inovativnost v gospodarstvu najbolj ovira usmerjenost v kratkoročne vrednostno izražene cilje (dobiček), premajhen prenos znanja med podjetji in raziskovalnimi ustanovami, premajhno izkoriščanje obstoječega znanja in premajhno spoštovanje in nagrajevanje raziskovalnih uspehov. V gospodarstvu bi bilo možno inovativnost povečati z izobraževanjem vodilnih kadrov o pomembnosti inovativnosti za dolgoročen razvoj, usklajevanju pričakovanj in raziskav z znanstveno sfero in drugimi vzpodbudami (Tatjana Fink, Sloritts).

Velik problem inoviranja v Sloveniji je tudi zagotavljanje kritične mase v podpornem okolju - univerze, raziskovalni inštituti, podjetja, tvegani kapital, poslovne storitve. Inovacij ni veliko, saj od je 2000 inovatorjev v Sloveniji dejavnih le 10 % in še med njimi jih četrtnina deluje v sodelovanju s tujimi podjetji. Problem je tudi prenos invencij v inovacije. Razlika med njima je v tem, da je invencija šele ideja, inovacija pa je že potrjena na trgu. Pri tem inovacija ne pomeni le novega proizvoda, temveč gre za pretvorbo ideje v tržni produkt ali storitev, nov izboljššan proizvodni ali distribucijski proces ali nova metoda socialnih storitev. V tej povezavi je inovacija sinonim za uspešno proizvodnjo, prilagoditev in izkoriščanje novosti v ekonomskem in socialnem smislu.

Po vsebini delimo inovacije na (Definicija OECD):

- programske
- tehnično-tehnološke
- organizacijske
- upravljske
- metodijske

Na področju upravljanja človeških virov za razvoj inovacij so največje slabosti neprilagojen sistem izobraževanja, staranje prebivalstva in nizka rodost, predolgo šolanje in prevelik osip, neustrezen sistem štipendij in šolnin, premalo diplomantov tehničnih strok in preveč družboslovnih, premalo izkušenih managerjev na trgu dela in neudeležba prebivalstva v vseživljenskem izobraževanju. Možni načini za izboljšanje stanja so predvsem v povezovanju raziskovalnega in izobraževalnega sistema s potrebami gospodarstva, povezovanje industrijskih grozdov in tehnoloških mrež z nacionalnimi razvojnimi prioritetami, vzpodbujanje študija tehnike in naravoslovja ter podobno (dr. Peter Stanovnik, Sloritts).

Na področju Bele krajine posebnih raziskovalnih ustanov ni, prav tako ni visokošolskih zavodov. Zelo problematičen je beg možganov. Raziskovalna dejavnost obstaja v okviru določenih podjetij, vendar gre za zaprt proces. Ob upoštevanju smernic ekonomske politike in lokalnih razvojnih tendenc je možno vzpostaviti osnove inovativne dejavnosti in s tem znatno vplivati na razvoj ter blaginjo pokrajine. Na ta način bi prišlo do večjega števila in izbire delovnih mest, višjih plač in razvijanja zaposlenih. Doslej nekatera večja podjetja že uporabljajo metode za izboljšanje delovnega mesta, kot je sistem 20-ih ključev in podobno, vendar je na tem področju potrebno še veliko sprememb.

V Beli krajini je 1,34 % vsega zaposlenega aktivnega prebivalstva v Sloveniji. Celotno prebivalstvo pokrajine šteje 27.037 ljudi, od tega jih je zaposlenih 38,6 % in vsi imajo precej podpovprečne dohodke glede na slovensko povprečje.

Povprečne belokranjske neto mesečne plače so najvišje v Črnomlju, ki je gospodarsko najmočnejši – gibajo se okoli 113.000 SIT, kar je še vedno za 16% pod slovenskim povprečjem. Povprečna belokranjska mesečna neto plača je malce nad 107.000 SIT, kar je za več kot petino pod slovenskim povprečjem.

Nizke plače delujejo precej destimulativno na zaposlovanje mladih izobražencev, ki lahko v drugem okolju (ponavadi je to Novo mesto, Ljubljana ali katero od drugih večjih mest) z istim znanjem dosegajo za polovico višje dohodke ter imajo tudi več možnosti za kariero in osebno samouresničitev.

Nizki zaslužki so slabi tudi za vlaganje v storitvene ali nadstandardne dejavnosti, ker povpraševanje ne bi dohajalo cen. Po drugi strani pa so cene na drobno v Beli krajini nižje kot po večjih centrih in se na mnogo področjih učinek kompenzira. Belokranjci imajo večinoma poleg službe še kmečka opravila ali vinograd. Na ta način preživijo veliko časa v zdravem sožitju z naravo, kar jim omogoči naturalno proizvodnjo in z njo določen prihranek pri hrani in pijači. Po drugi strani prihranijo tudi veliko stroškov za rekreacijo, ki danes ni več le lepotna nega temveč nujna dejavnost za telesno in duševno zdravje.

Prevladujoče dejavnosti v gospodarstvu

V gospodarstvu Bele krajine prevladujeta prva dva sektorja, to sta kmetijstvo in predelovalna industrija. Terciarni sektor predstavlja predvsem izletniški turizem, ki se šele razvija, kvartarni sektor s storitvenimi dejavnostmi pa je šele v zametkih. V zadnjem času so se zelo razvile storitve javne uprave zaradi državnega prestrukturiranja. Dobičkonosne storitvene dejavnosti, ki so precej odvisne od potreb in razvitosti prvih treh sektorjev, pa se morajo šele razviti.

Kmetijstvo, sadjarstvo, vinogradništvo, gozdarstvo

Kraška podlaga določa skromno prst, ki jo je ponekod še dodatno izčrpalo steljarjenje. Rodovitnost prsti je največja ob Kolpi. V ozkem pasu pod Gribljami in okoli Dragatuša so naravne možnosti za poljedelstvo najboljše tudi zaradi močnega vpliva subpanonskega podnebja. Dolge njive s pšenico, koruzo, krompirjem in drugimi poljščinami obsegajo skoraj petino obkolpskega pasu. Na drugih predelih je poljedelstvo omejeno na manjše njive in vrtičke, kar onemogoča nižanje stroškov z ekonomijo obsega in viša stroške avtomatizacijske obdelave. Pomembno vlogo ima za samooskrbno pridelavo. Obstaja tudi možnost bio kmetijstva.

Sadjarstvo in vinogradništvo sta primernejši dejavnosti za prevladujoče valovito površje, zlasti na toplem prisojnem pasu. Vinogradništvo ima velik pomen in dolgo tradicijo. Ponekod je pomenilo osnoven vir preživljanja. Ko je bilo konec 19. stoletja tri četrtni vinogradi popolnoma uničenih zaradi naravnih katastrof, je to povzročilo največji val izseljevanja v tujino. V novejšem času se kakovost vina boljša, vinogradniške površine pa obsegajo več kot 1000 ha oziroma 2 % vseh površin. Metliška vinska klet je zelo pomembna za predstavitev in pridelavo belokranjskih vin. Njihova najpomembnejša blagovna znamka je Metliška črnina (Slovenija – pokrajine in ljudje, 1998, str. 494).

Tretjino Bele krajine, zlasti na meji s Kočevskim Rogom, Gorjanci in na Velikem Bukovju, pokriva gozd. Gospodarsko sta najbolj pomembni bukev in jelka, prvoten gozd pa predstavljata graden in beli gaber. Pogosta sta tudi breza in domači kostanj na obrobju. Gozdna železnica je povezala gozdove Kočevskega Roga in Črnomelj ter omogočila začetek lesne industrije v Beli krajini. Po 1. svetovni vojni je v Črnomlju zaživela lesna industrija s parnimi žagami, kakršne so že prej delovale na Kočevskem in drugod, velik pomen pa je imela tudi po 2. svetovni vojni.

Podeželska naselja so se v zadnjem desetletju močno spremenila. Z manjšanjem števila kmečkega prebivalstva in se je zmanjšala tudi agrarna funkcija podeželskih naselij. Kmetijstvo in gozdarstvo postajata dopolnilni dejavnosti obrtnim in proizvodnim dejavnostim ter turizmu. Žal gre pri tem predvsem za zmanjšanje obsega, ne pa za kvalitativno spreminjanje. Posledica tega so opuščena zemljišča in neizkoriščeni lokalni potenciali, spreminjajo pa se tudi podeželska naselja (RZPR, 1. faza, str. 20).

Za slovensko kmetijstvo velja, da je zelo nekonkurenčno na evropski in na svetovni ravni, pa tudi v primerjavi z drugimi pridružitvenimi članicami EU. To je slabost, ki pa se jo da spremeniti v prednost s preusmerjanjem v bio kmetijstvo in dopolnilnimi dejavnostmi.

Industrija

V Sloveniji se je začela industrializacija v 19. stoletju, v Beli krajini pa po 1. svetovni vojni z razmahom lesne industrije. Kljub napredku je bila zato še vedno v zaostanku za drugimi pokrajinami. Leta 1919 je pričela v Črnomlju delovati livarna, ki se je po 2. svetovni vojni preusmerila v izdelovanje ulitkov za avtomobilsko industrijo.

Po letu 1960 je postala industrija osnovna gospodarska in zaposlitvena dejavnost. Prevladovala je delovno intenzivna dejavnost. Prej popolnoma agrarna pokrajina se je pričela razslojevati. Priselilo se je tudi veliko delavcev iz južnejših republik. Prevladovali so kovinska in elektroindustrija v Črnomlju ter tekstilna industrija v Metliki. V Metliki je tradicionalno močna tudi obrt. Občina Semič tedaj ni obstajala, čeprav je bila upravno samostojna že pred 2. svetovno vojno. V Črnomlju obstaja tudi živilska industrija (Kolinska), ki se ukvarja predvsem s predelavo sadja.

Leta 1956 je pričela delovati tudi tekstilna industrija, ki je danes v celoti nameščena v Metliki. To sta Beti (Belokranjska trikotažna industrija) in Komet. Tekstilna industrija je povsod po svetu v krizi. V Beli krajini nekako uspeva, vendar je to predvsem na račun tujih dodelavnih poslov in izredno nizkih plač delavk (okoli 60.000 SIT na mesec).

Danes je daleč najpomembnejše podjetje v Beli krajini Danfoss Compressors d.d.. Podjetje je bilo sprva Gorenjev obrat, ki je propadel, vendar so ga pravočasno rešili nemško-danski poslovni partnerji. Preoblikovano podjetje proizvaja kompresorje za hladilne naprave, zaposlujejo okoli 3000 ljudi, upoštevajo ekološke predpise ter vsako leto namenijo znatno vsoto za dobrodelne dejavnosti, predvsem za lokalno šolstvo. Podjetje predstavlja izjemno uspešen primer vlaganja tujega kapitala v Sloveniji.

Večji primer tujega kapitala predstavlja tudi Iskra v Semiču, ki so jo prevzeli Nemci. Podjetje proizvaja kompresorje in ima iz preteklosti na vesti največje onesnaženje belokranjskih vod s PBC - jem. Poslovanje je uspešno, vendar se še ni docela ustalilo. V kratkem naj bi bilo v Adlešičih s španskimi partnerji vzpostavljeno podjetje Sun Roller, ki bo proizvodilo prikolice.

Očitno je, da bo predelovalna industrija tudi v prihodnje osrednja gospodarska in zaposlitvena dejavnost v Beli krajini. Tranzicijski šok je že uspešno prebrodila s organizacijskim prilagajanjem, novimi trgi, proizvodi in storitvami, nižanjem stroškov, sodobnimi metodami in standardi ter tako ponekod celo presegla svetovno povprečje uspešnosti poslovanja. Kljub temu so slovenska podjetja zaradi relativne majhnosti in specializiranosti zelo občutljiva na tehnološke spremembe in na dogajanja na svetovnem trgu. To nazorno kaže Danfossov primer, ki je zaradi vojne na Bližnjem Vzhodu (ameriški napad na Irak) utrpel veliko poslovno škodo. Njihovi največji partnerji so iz Egipta in Pakistana ter okoliških držav v razvoju. Vojna je njihova gospodarstva močno prizadela. Danfoss je bil zaradi tega prisiljen zmanjšati proizvodne kapacitete in s tem je približno 100 delavcev postalo odvečnih. Na srečo bo presežek delovne sile usmerjen v novi obrat Sun Roller.

Tekstilna industrija je zaradi cenejše delovne sile v manj razvitih delih sveta precej v krizi. Problem je tudi odvisnost od tujih blagovnih znamk. Dejavnost zaposluje slabo izobraženo delovno silo za nizko plačo. Podjetja, ki se bodo prilagodila svetovnim trendom na področju tehnologije in trženja, bodo prenesla del svoje proizvodnje v tujino na lokacije s cenejšo delovno silo, kreativna delovna mesta pa bodo obdržali v Sloveniji. To pomeni nadaljnje odpuščanje zaposlenih, vendar se bo s primernimi zaposlitvenimi, preusmerjevalnimi in izobraževalnimi programi možno izogniti hujši socialni krizi.

Predelovalna industrija daje več kot polovico družbenega prihodka Bele krajine, vendar se je izoblikovala enostranska zaposlitvena sestava. Slovenski trendi gospodarskega razvoja zaostajajo za svetovnimi trendi za deset let, v Beli krajini pa še za kakšno dodatno leto. To je možno izkoristiti kot prednost, ker se lahko enostavno prevzame preizkušene vzorce iz svetovne ravni, predvidi napake in nevarnosti ter nasploh bolje prilagodi svoje poslovanje prihodnosti. Slovenija mora uporabiti svoje vire in jih dopolniti s kakovostnimi zunanji viri (tuje investicije,

strokovnjaki in delavci) in se razviti v smeri moderne družbe z mednarodno konkurenčnim gospodarstvom, z relativno ohranjenim okoljem in z ohranjeno naravno in kulturno dediščino (Gospodarstvo in dolgoročni prostorski razvoj Slovenije, 2000, str. 62).

Prihodnjih nekaj let bo na belokranjsko gospodarstvo močno vplivala vzpostavitev Schengenske meje, neugodne carine, omejitev gibanja ob Kolpi, tuja konkurenca, evropska recesija in podobno. To pa ne sme biti opravičilo za gospodarsko nazadovanje. Pravilno razvojno usmerjanje mora upoštevati, da je čas kritični dejavnik, saj je potrebno na potrebe trga reagirati izredno hitro. Pri tem je fleksibilnost državne in lokalne uprave pomemben dejavnik pri večjem investiranju. Slovenija se lahko mnogo nauči iz Irskega in Finskega zgleda. V obeh primerih je odločilno vlogo odigrala tehnologija, na Irskem informacijska (Internet), na Finskem pa komunikacijska (Nokia). Ker slovensko gospodarstvo tehnološko močno zaostaja v razvijanju nacionalnega inovacijskega sistema, zlasti pri izkoriščanju že obstoječih ustanov, je nujna inovacijska politika, ki se usmerja na povečanje sposobnosti podjetij za medsebojno sodelovanje in sodelovanje z raziskovalno sfero. Tehnološki razvoj temelji na zasebnem podjetniškem sektorju, državne finančne spodbude pa morajo s finančno pomočjo vplivati na povečanje R&D v podjetjih, na stalno izobraževanje zaposlenih, na pomoč pri naložbah za posodabljanje osnovnih sredstev, vpeljavo tehnike za doseganje višje dodane vrednosti, večje donosnosti kapitala in podobno.

Zadnja leta so pokazala premike belokranjskega gospodarstva na višjo raven razvoja na podlagi lastnih prizadevanj. Z ustreznim strokovnim usmerjanjem regionalne politike bi se moral ta trend nadaljevati, tako da bi Bela krajina dosegla višjo raven blaginje ob trajnostnem razvoju in razvijanju svojih virov.

Malo gospodarstvo

Pojem malega gospodarstva predstavljajo trije tipi malih in srednjih podjetij:

1. tradicionalna podjetja v obrti, trgovini, gostinstvu in gradbeništvu,
2. podjetja v tehnološko zahtevnih dejavnostih (pr. visoke tehnologije)
3. kooperantska podjetja, specializirana za proizvodnjo manjšega števila proizvodov v velikih serijah za velika podjetja

V zadnjem času se v Beli krajini večja pomen proizvodne obrti, podjetništva in zasebne trgovine. Velike spremembe se obetajo tudi storitvenemu sektorju. Zaradi vključitve v EU in globalizacije prihaja do prestrukturiranja in povečevanja obsega storitev. V Beli krajini so še precej nekonkurenčne in razdrobljene. Svetovni in domači trendi izkazujejo povečan pomen tržnih storitev (finančno posredništvo, zavarovalništvo, trgovina, nepremičnine). Zaradi izgradnje javne uprave je občutno zrasel tudi delež netržnih storitev in prehod v sistem EU bo ta trend nadaljeval vsaj še nekaj let. Pomembno vlogo je odigralo tudi izpuščanje storitvenih operacij iz

industrijskih podjetij (outsourcing), kar je vzpodbudilo rast veliko majhnih in srednjih podjetij na področju varovanja, vzdrževanja, transporta, prehrane in podobnega.

Vse tri belokranjske občine imajo v svojih središčih obrtno proizvodne cone:

Črnomelj: Podjetniška cona Kanižarica

Metlika: Poslovno-obrtna cona Metlika in Gospodarski terminal Log

Semič: Proizvodno-servisna cona Vrtača

Tabela 7: Obrtni obrati z obrtnimi in obrti podobnimi dejavnostmi ter obrati z domačo in umetno obrtjo po pravnoorganizacijskih oblikah, 31. 12. 2001

	Fizične osebe				Pravne osebe					
	skupaj	s.p.	obrt	drugo	skupaj	d.n.o.	k.d.	d.o.o.	d.d.	drugo
Črnomelj	350	350	-	-	36	3	-	23	-	-
Metlika	253	253	-	-	29	3	1	25	-	-
Semič	55	55	-	-	7	1	-	6	-	-
SKUPAJ	658	658	-	-	72	7	1	54	-	-
Slovenija	42836	42720	1	115	6280	340	90	5619	159	72
%Bk v S	1,54	1,54	-	-	1,15	2,06	1,11	0,96	-	-

Vir: Statistični letopis RS 2002, str. 586 – 591.

Podjetništvo je v Beli krajini deležno velike podpore in promocije. Občine imajo svoje industrijske cone, kamor vabijo nov vlagatelje ter jim finančno in organizacijsko pomagajo in svetujejo. Uprave občin imajo zaposlene svetovalce za malo gospodarstvo ter sodelujejo s Podjetniškim centrom Novo mesto, ki je RRA za Belo krajino pri projektih pospeševanja gospodarstva. Ustanovljen je tudi lokalni podjetniški center LPC Črnomelj, ki pa še ni pričel samostojno delovati.

Dejavnosti na tem področju so (Strategija razvoja občine Semič do leta 2020):

- sodelovanje z Društvom za razvoj Bele krajine Martin Janžekovič (sofinanciranje delovanja društva),
- podeljevanje občinskih plaket uspešnim podjetnikom
- promoviranje proizvodno servisnih con
- sofinanciranje pokrivanja stroškov pridobivanja certifikatov ISO 9000 in ISO 14000 podjetnikom, ki so v procesu pridobitve standarda
- sofinanciranje stroškov predstavitev podjetnikov na sejnih.

Gostinstvo in turizem

V Beli krajini obstaja več turistično - rekreacijskih območij (Krupa, Planina, Gaber, Srednja vas). Zaradi ohranjene narave in neposeljenosti področja se je razvil

izletniški in mladinski turizem. Ob Kolpi je poleti izredno veliko taborov in aktivnosti za mlade, kar pa ne prinaša veliko dohodkov pokrajini. Turisti prihajajo v lastni režiji in ne plačujejo turističnih taks. Njihova potrošnja obsega predvsem poletne gostinske in rekreativne storitve. Razvija se tudi zimski turizem na Gačah nad Črmošnjicami, kjer se je zaradi daljšega trajanja snežne odeje razvilo regionalno smučarsko središče, ki ga vodi Smučarsko rekreacijski center ROG Črmošnjice. Smučarske proge, ki so zelo kratke in enostavne, zato so najprimernejše za začetnike in otroke.

Druge oblike turizma so med seboj nepovezane in tako ne izkoriščajo že uveljavljenih oblik turizma in zgrajene infrastrukture. Število turističnih kapacitet je pod državnim povprečjem. Prav tako je slabost nepovezan marketing. Zaradi obmejne lege Bele krajine in vzpostavljajoče se Schengenske meje bo razvoj turizma dodatno obremenjen. Mejni prehodi imajo kot vstopne točke v državo povsem neustrezno podobo – mejni prehodi v JV Sloveniji za turizem niso prednost tako kot na Primorskem, Gorenjskem ali Štajerskem (RZPR, 1. del, str. 68).

Na Dolenjskem in v Beli krajini že od leta 1996 poteka pilotni projekt EU »Po poteh dediščine Dolenjske in Bele krajine«, katerega osnovni cilj je revitalizacija podeželskega prostora na načelih trajnostnega razvoja. S tem projektom že tečejo aktivnosti oblikovanja produkta JV Slovenije, ki temelji na potencialih naravne in kulturne dediščine, z že začetimi marketinškimi aktivnostmi, oblikovanim ter delujočim partnerstvom javnega, privatnega in nevladnega sektorja.

Z uvedbo Schengenske meje bo čofotanje v Kolpi deležno precej večje pozornosti upravnih organov kot doslej. V prihodnosti se obeta ustanovitve nekaj turističnih območij na Kolpi, znotraj katerih se bodo turisti lahko gibal s posebnimi turističnimi prepustnicami. S tem ne bodo potrebovali potnih listov pri vsakem prečkanju Kolpe, ki bo predstavljala mejo med EU in Hrvaško. To »nevšečnost« bo odpravila šele vključitev Hrvaške v EU, ki je napovedana v prihodnjem desetletju. Dotlej lahko omenjena področja izkoristijo to svojevrstno »karanteno« kot prednost – organizirajo se lahko po vzorcu olimpijskih vasi, kakršne vzpostavijo organizatorji vsakih olimpijskih iger za svoje goste. V območjih lahko ustvarijo vzdušje povezanosti in pripadnosti, izboljšajo infrastrukturo, gostinsko ponudbo storitev, izposojajo rekreativnih objektov, informiranost, javno dostopnost Interneta in podobno. Ker se bodo morali vsi obiskovalci registrirati, jim bo možno ob registraciji na enostaven način predstaviti celotno ponudbo s tiskanimi zloženkami ali osebno predstavitevijo turističnih agentov.

Za razvoj turizma, ki je sedaj predvsem tranzitni izletniškega in v manjši meri tudi stacionarni, ima velik pomen izboljšanje prometne prehodnosti Gorjancev. Ceste je potrebno posodobiti in dograditi, prav tako železniške proge. Tudi turistični letalski prevozi in poleti lahko obogatijo ponudbo in s tem prihodek. Velik pomen ima tudi kolesarjenje. Kolesarske poti potekajo večinoma po cestah, ki so precej obremenjene. Načrtovana je glavna kolesarska povezava med Vinico in Črnomljem, ki vodi preko Metlike in Gorjancev v Novo mesto. V Črnomlju načrtujejo kolesarsko pot v sklopu obvoznice. Poleg glavne kolesarske poti sta predvideni še dve regionalni, ki bi vodili po dolini Kolpe in po dolini Črmošnjičice.

Tabela 8: Gostinstvo in turizem, 2001

	Nastanitvene zmogljivosti			Prihodi turistov		Prenočitve turistov	
	objekti	sobe	ležišča	skupaj	tuji	skupaj	Tuji
Črnomelj	7	252	1078	3484	986	7768	2551
Metlika	5	112	335	2130	805	4739	1554
Semič	2	16	55	176	78	416	318
SKUPAJ	14	380	1468	5790	1869	12923	4423
Slovenija	847	30086	79893	2085722	1218721	7129602	3813477
%Bk v S	1,19	1,26	1,84	0,28	0,15	0,18	0,12

Vir: Statistični letopis RS 2002, str. 603 – 604.

Zaradi obmejne lege in turističnih potencialov območja je pomembna prometna infrastruktura, ki pa ne omogoča zadovoljivega povezovanja znotraj regije, pa tudi radialne povezave nimajo ustreznih elementov (Ljubljana – Kočevje – Brod na Kolpi – Reka in Novo mesto– Metlika - Karlovac – Zahodna Bosna – Dalmacija ter Obkolpska cesta)

Promet

V prometu Bele krajine igra največjo vlogo cestni promet. Problem je, da na tem območju ni ne hitre ne glavne ceste. Povezava z avtocesto bo le v Metliki. Poleg tega so cestne povezave izredno slabe – ceste vodijo skozi Gorjance, so prenapolnjene, pozimi zaradi snega pogosto neprevozne več dni skupaj in vsako pomlad močno poškodovane.

Cestno omrežje je zasnovano izrazito zvezdasto, s središčem v Črnomlju, kjer je potrebna obvoznica. Tudi v Semiču je načrtovana izgradnja obvoznice. Le regionalna turistična cesta ob Kolpi izstopa iz tega sistema in obkroži subregijo po vsej njeni južni in vzhodni meji.

Dostop v Belo krajino je možen po dveh cestah. Prva poteka preko prevala Vahta (615 m) čez Gorjance, prek Jugorja in Gabra, ki povezuje Belo krajino z Novomeško pokrajino. Druga je Partizanska magistrala, ki vodi iz kočevske smeri po dolini Črmošnjičice proti Črnomlju, Metliki in Republiki Hrvaški. Pred kratkim je bila posodobljena cesta, ki povezuje Jugorje in Semič, v načrtu pa je tudi diagonalna cesta Črnomelj – Strekljevec – Jugorje. Pomembna je tudi posodobitev obkolpske ceste do Vinice in Starega trga ter ureditev obmejnega prometa, zlasti zaradi spremembe namembnosti državne meje, ki bo od 1. maja 2003 tudi zunanja meja EU.

Celotno omrežje lokalnih cest se preko ceste, ki poteka tudi skozi Šentjernej, navezuje na regionalno in s tem posredno tudi magistralno cesto Ljubljana - Zagreb.

Dostopnost do vinogradov in ostalih obdelovalnih površin je dobra, največkrat celo asfaltirana, do njiv pa vodijo kolovozi. (RZPR, 1. faza, str. 59)

Železnica poteka v Beli krajini le na severovzhodnem koncu, kjer poteka zanka glavne proge II. reda iz Novega mesta preko Črnomlja v Metliko in naprej v Karlovac na Hrvaškem. Ta proga je enotirna in ni elektrificirana. Zgrajena je bila maja 1914 in je zamenjala pošto kočijo. Načrtovana je bila tudi proga Črnomelj - Vinica - Vrbovsko, kar pa je prekinila 2. svetovna vojna. (Slovenija – pokrajine in ljudje, 1998, str. 495).

Prog I. razreda in hitrih prog v Beli krajini ni in tudi niso načrtovane, čeprav se povezujejo z glavnim hrvaškim omrežjem (proga Zagreb – Karlovac – Reka in proti Dalmaciji). Edina dograditev železnice je načrtovana v Črnomlju z izgradnjo terminala za potrebe podjetja Danfoss.

Razen športnega letališča na Kresincu letalskega ali helikopterskega prevoza ni. Najbližji letališči sta v Zagrebu za vzhodni del regije in na Brniku za zahodni del.

Prometne povezave so slabe, kar je neugodno z vidika potencialnih investitorjev in dotoka kapitala, pa tudi turistov in nenazadnje z vidika migracij na delovna mesta zunaj regije. Otežena je tudi oskrbe pokrajine, funkcioniranje podjetij, dostopnost industrijskih in obrtnih con ipd. Predvidena izgradnja nove glavne ceste bo izpopolnila cestno omrežje. To bo pozitivno vplivalo na nove gospodarske in socialne povezave.

Oskrba z energijo

Glavni energenti v regiji so: električna energija, zemeljski plin, trda in tekoča goriva ter lesna biomasa.

Največji delež oskrbe z energijo predstavlja elektrika. V porečju Krupe obratuje mHE, večjih proizvajalcev električne energije pa ni. Dobava električne energije poteka prek distribucijskega elektroenergetskega omrežja, ki je v upravljanju Elektro Ljubljana. Omrežje pokriva vsa strnjena naseljena območja, problematični ostajajo oddaljeni manjši zaselki ali objekti ter sezonsko nihanje porabe zaradi turizma.

Večina energetske oskrbe je vezana na centralna naselja, ki tvorijo mrežo napajalnih točk. Distribucijski odjem se izvaja prek vodov srednje napetosti, ki so večinoma končnega značaja kar pomeni, da obstaja problematika dvostranskega napajanja oz. oskrbe. Mrežo transformatorskih postaj bi bilo potrebno povečati na območjih s povečano turistično rabo. Z izgradnjo daljnovoda Kočevje - Črnomelj bi bilo omogočeno dvostransko napajanje Bele Krajine, večja zanesljivost oskrbe ter možnost rezervnega napajanja Dolenjske. Vzankanje v visokonapetostno omrežje bi povečalo zanesljivost napajanja območja ter omogočilo vzdrževalna dela na daljnovodu brez redukcij na območju Metlike. Možna bi bila tudi soproizvodnja električne in toplotne energije v večjih obratih (RZPR, 1. faza, str. 90).

V skladu z varstvom narave in izrabo prostora za turistične namene bi bila gradnja nadaljnjih elektrarn prevelik poseg v neokrnjeno naravo – HE bi preveč uničile porečje Kolpe, za TE pogojev ni (Rudnik Kanižarica je izčrpan), JE je predraga in nikakor ne bi spadala v ta prostor, za izkoriščanje sončne in vetrne energije pa je potrebno veliko zagonskih sredstev.

Poleg elektrike je zelo pomemben vir energije plin. Načrtovana je izgradnja magistralnega plinovoda, ki bo potekal od Novega mesta do hrvaške meje v občini Metlika. Zemeljski plin bo postal dolgoročni vir energije predvsem na mestih večjega zgoščevanja (stanovanjskih naseljih, poslovnih četrtih in obrtno industrijskih conah). Do izgradnje predvidenega plinovodnega omrežja je smiselno uvajati sisteme daljinskega ogrevanja s sistemom utekočinjenega naftnega plina, ki jih bo možno kasneje predelati za uporabo zemeljskega plina (RZPR, 1. faza, str. 91).

Ker je več kot polovica Bele krajine porasla z gozdom, predstavlja energetska izraba lesne biomase pomemben obnovljiv vir energije predvsem za individualno oskrbo. Les je poleg sonca ekološko najbolj sprejemljiv vir energije.

Telekomunikacije

V Beli krajini je zaradi naravnih značilnosti terena in izjemne razpršenosti gradnje oskrba s telekomunikacijskimi storitvami nezadovoljiva. Število telefonskih priključkov, razvejanost omrežij ter pokritost s radio-televizijskimi signali in signali mobilnih komunikacij je pod slovenskim povprečjem. Dostop do Interneta v ADSL različici še ni možen.

Slovenski optični križ, ki sestavlja medkrajevno optično kabelsko omrežje, poteka iz Ljubljane do glavne avtomatske telefonske centrale v Novem Mestu, odkoder se omrežje nadaljuje proti Krškemu in Hrvaški. Znotraj območja Bele krajine je treba dograditi optične kabelske povezave od Novega mesta prek Metlike, Črnomlja, Kočevja in Ribnice v smeri proti Postojni in jugozahodnemu kraku ogrodnega medkrajevnega omrežja. Tudi sistem telekomunikacijskih pretvornikov in ojačevalcev signalov je potrebno izpolniti, da bodo signali državnih komunikacijskih sistemov segli v Belo krajino.

V zadnjem času so precejšnje število poštnih operacij prevzeli drugi komunikacijski sistemi, zlasti telefaks in Internet, kar kaže kako pomembni nosilci razvoja v lokalnih skupnostih so ti sistemi. Njihovo načrtovanje ne sme biti prepuščeno tržnim mehanizmom.

Za zagotavljanje storitev mobilnih brezžičnih telefonskih povezav operaterjev Mobitel, Simobil in Vega je vzpostavljeno omrežje GSM, ki ga bo v prihodnjih letih dogradil sistem UMTS. Ker se v prihodnje pričakuje povečanje števila baznih postaj, morata biti umestitev v prostor ter pokrivanje območja s signalom skrbno načrtovana predvsem zaradi izjemne ranljivosti naravnega okolja in krajinskih vrednot (RZPR, 1. faza, str. 92).

Ekologija

Po vrednotenju krajinskih pomenov na podlagi naravne ohranjenosti, pestrosti, prostorskega reda in harmoničnosti ter simbolnega pomena naravnih in kulturnih prvin je dobila Bela krajina izredno visoko oceno 2, Gorjanci in dolina Kolpe pa celo 1 na lestvici od 1 do 5. Za oceni 1 in 2 velja, da gre za visoko stopnjo naravne ohranjenosti, kjer so prvobitna naravna območja, simbolni pomen in posebne krajinske prvine (Kraške krajine notranje Slovenije, Urad RS za prostorsko planiranje, 1998, str. 126).

Okolje je izredno dobro ohranjeno zaradi majhne poseljenosti, industrializacije in urbanizacije. Kljub temu je Bela krajina utrpela veliko ekološko škodo ob onesnaženju podtalnice z PBC – jem. Oskrba z vodo je zaradi tega draga, voda pa je potrebna predhodnega čiščenja. Samo 2 % naselij sta priključena na sisteme odvajanja in čiščenja odpadnih voda, pri čemer je na sisteme odvajanja priključenih 25 % prebivalcev.

Večina vodnih virov je zavarovana z občinskimi odloki, manjši studenci in izviri pa še ne. Potrebno je izdelati koncept evidentiranja in varstva virov pitne vode, njihovo rabo ter zasnovati sisteme odvoda in čiščenja odpadne vode iz naselij. Izgradnja čistilnih sistemov na neprimernih lokacijah lahko ogrozi vodne vire, pomembne za oskrbo z vodo. Pri tem so prednostna območja razvoja turizma, naravovarstvena območja ter gospodarska območja z izraženimi negativnimi vplivi na okolje (RZPR, 1. faza, str. 76).

Tabela 9: Čistilne naprave v Beli krajini

čistilna naprava	število popul. enot	stopnja čiščenja	učinek čiščenja
Črnomelj	1500	mehanska	6,0
Majer	1000	biološka	4,4
Vojna vas	4500	biološka	92,5
Krasinec	500	mehanska	-
Rosalnice	500	biološka	-
Semič	1145	Biološka	83,0

Vir: RZPR, 1. faza, str. 83.

Onesnaževanje okolja v Beli krajini ni kritično. Kmetijstvo skorajda ne proizvaja odpadkov, saj je stopnja recikliranja zelo visoka. Ker so obdelovalne površine precej majhne in razdrobljene, tudi ni veliko primerov prekomernega gnojenja in škropljenja, ki bi zastrupljala naravo. Obstajajo zelo dobre možnosti za bio kmetijstvo. Pri gozdarstvu, vinogradništvu in sadjarstvu je okolje precej neobremenjeno z onesnaževanjem. Tudi gospodarstvo omejujejo čedalje ostrejši pravni predpisi, ki prepovedujejo onesnaževanje. Največja podjetja se držijo visokih okoljevarstvenih standardov; Danfoss ima okoljski certifikat ISO 14000. Kljub temu

postajajo odpadki čedalje hujši problem vsake razvite družbe. To področje je tako pomembno, da ima posebno mesto pri načrtovanju druge stopnje ravni lokalne samouprave.

Občine morajo same poskrbeti za ločeno zbiranje komunalnih odpadkov na izvoru, naknadno sortiranje, recikliranje in ponovna uporabo ločeno zbranih frakcij odpadkov, trženje sekundarnih surovin in predelavo biološko razgradljivih odpadkov. Na regionalni ravni bodo regijski centri za ravnanje z odpadki poskrbeli za naknadno sortiranje, obdelavo in predelavo odpadkov, recikliranje in ponovna uporaba ločeno zbranih frakcij odpadkov, trženje sekundarnih surovin, mehansko in biološko obdelavo biološko razgradljivih odpadkov, pripravo odpadkov za termično obdelavo in odlaganje preostankov odpadkov iz teh procesov.

Odlagališče Vranoviči, ki sprejema odpadke iz Bele krajine, se bo zapolnilo do leta 2009. Dolgoročno rešuje to problematiko center za ravnanje z odpadki Dolenjska (CEROD), h kateremu je pristopila večina občin iz JV regije. Občine morajo same zagotoviti ločeno zbiranje odpadkov in mrežo zbirnih centrov, od tod pa odpadke prevzame v obdelavo regionalni center. CEROD je prvi projekt s področja ravnanja z odpadki, za katerega bo Slovenija pridobila del sredstev predpristopne pomoči s področja okolja in transporta ISPA. CEROD bo pričel obratovati ob dokončni ureditvi odlagališča Leskovec na vzhodu občine Novo Mesto. Celoten razpoložljivi volumen odlagališča je 1.950.000 m³, kar zadostuje ob nespremenjenem sistemu odlaganja za 30-35 let, ob uvedbi delnega recikliranja pa za 50-60 let. Pojavile so se že tudi zasebne pobude za ureditev novega obrata za predelavo in nadaljnjo uporabo oz. odlaganje gradbenih odpadkov v Rajnovščah pri Stranski vasi (RZPR, 1. faza, str. 93).

Smernice za varovanje in urejanje okolja Bele krajine

- ohranjati drobno, urejeno parcelarno strukturo, z vrstami po padnicah in zidanicami na slemenu ter preprečevati pregosto poselitev
- omejiti poselitvena območja z usmerjanjem novogradenj v okvire obstoječih naselij ali na njihovo neposredno obrobje
- preprečevati razpršeno gradnjo, predvsem počitniških hišic, kar še posebej velja za vinogradniška območja
- obnavljati vinograde v tradicionalnem krajinskem vzorcu sajenja po padnicah
- omogočati razvoj kmetijstva (omejene agromelioracije), vendar ob tem obenem zagotavljati nadaljnji obstoj značilnih vrtač in steljnikov ter ohranjati razmerja med naravnim rastjem in obdelovalnimi površinami
- zagotavljati ohranjanje rek z obrežji in urediti kopališča ter tabore ob Kolpi
- sanacije površinskih kopov oziroma razvrednotenih območij
- omogočiti razvoj turizma in rekreacije ter ju zadržati zunaj območij (pragozdovi, varovalni gozdovi...)
- nova infrastruktura omrežja in prenove obstoječih načrtovati v zemeljskih potekih in s tem zmanjšati število zračnih vodov

(Kraške krajine notranje Slovenije, 1998, str. 111, 117, 123)

Raven pokrajin

Učinkovito izvajanje regionalne politike v sodelovanju z EU zahteva vzpostavitev drugega nivoja lokalne samouprave, ki predstavlja raven pokrajin. Izhodišča in predloge za njihovo ustanovitev je vlada RS sprejela julija 2001, kjer so pokrajine opredeljene kot teritorialne skupnosti s statusom pravne osebe, z lastnim premoženjem in lastnimi finančnimi sredstvi, z izvirnimi pristojnostmi in neposredno izvoljenimi organi.

Slovenija je že razdeljena na 12 regij po Statistični klasifikaciji teritorialnih enot. Regije in pokrajine niso isto, saj so njuni cilji drugačni. Pokrajine bodo ustanovljene iz upravno-političnih razlogov za uvedbo širših lokalnih skupnosti oziroma drugi nivo lokalne samouprave. Pri statističnih regijah pa gre predvsem za tehnične okvire za zajemanje statističnih podatkov za potrebe EU in možnost kandidiranja za sredstva iz strukturnih skladov EU. Predlog Zakona o pokrajinah je bil v obliki delovnega gradiva podan vsem ministrstvom decembra 2001. Dokončno še ni izoblikovan, kajti število pokrajin še ni določeno. Po ljudskem pojmovanju o pokrajinah bi bilo v Sloveniji 28 pokrajin, ki pa bi bile za standarde EU in praktično obravnavo premajhne in zato predrage. Realno je pričakovati oblikovanje 8 do 10 pokrajin⁵.

Pri opredelitvi pristojnosti pokrajin mora biti upoštevano načelo subsidiarnosti, po katerem se predvidi postopni prenos vseh tistih državnih pristojnosti na pokrajine, ki jih je mogoče opravljati na nižjem nivoju. Pri načrtovanju razvoja je potrebno izhajati iz koncepta pokrajin kot razvojnih regij, ki temeljijo na lastnih razvojnih potencialih. Pri prostorski členitvi je potrebno izhajati iz obstoječih procesov povezovanja, regionalne identitete in pripadnosti ljudi, naravne geografske oz. družbene poselitve Slovenije, specifičnosti slovenskih razmer z zgodovinskega, geografskega, gospodarskega, kulturnega, jezikovnega in drugih vidikov. Uveljavljena morajo biti torej načela policentričnega in uravnoveženega regionalnega razvoja, čezmejnega sodelovanja in primerljivost z državami EU.

Pokrajine predstavljajo razbremenitev države, ki bo lahko nanje prenesla tudi določene naloge države. Opravljale naj bi lokalne zadeve, ki presegajo zmogljivosti občin in zadeve regionalnega pomena, ki bodo določene s področnimi zakoni. Postale bodo tudi osnovne funkcionalne enote za izvajanje domače regionalne politike oziroma za njeno vključitev v strukturno politiko EU. Pokrajine bodo sodelovale z občinami na območju, kjer bodo urejale širše lokalne in regionalne zadeve, vendar jim ne bodo nadrejene. Obe ravni lokalne samouprave bosta samostojni in popolnoma ločeni. Pristojnosti se bodo iz občin prenašale navzgor le izjemoma. Projekti pokrajine bodo večinoma sestavljanka iz občinskih projektov. Lahko bo tudi obratno in bodo na osnovi državnega programa na posameznem področju pripravljeni pokrajinski programi in nato na njihovi osnovi občinski. Pristojnosti pokrajine bodo predvsem na regionalni ravni, opravljale pa bodo tudi nekatere

⁵ Andrej Čokart, Urad za lokalno samoupravo (Ministrstvo za notranje zadeve), 14. april 2003

občinske naloge (na primer skupno odlaganje komunalnih odpadkov) in naloge za državo.

Med izvirnimi pristojnostmi pokrajine bodo najpomembnejše zadeve regionalnega pomena, ki bodo prenesene iz državne pristojnosti na podlagi spremembe področnih zakonov, nekatere naloge pa si bo pokrajina izbirno določila s statutom. Med izbirne naloge spadajo lokalne zadeve širšega pomena ter z zakonom določene zadeve regionalnega pomena:

- ekonomski, socialni in kulturni razvoj svojega območja (pospeševanje razvoja malega gospodarstva, turizma, preventiva na področju drog itd.),
- urejanje prostora in varstva okolja ter prometa in zvez,
- zagotavljanje javnih gospodarskih služb pokrajinskega pomena,
- zagotavljanje javnih negospodarskih služb pokrajinskega pomena

Obvezne pokrajinske naloge so regionalne, določene z zakonom in »državni servis«. Med prve spada predvsem spodbujanje skladnega regionalnega razvoja, načrtovanje in sprejemanje prostorske ureditve regionalnega pomena, ustanavljanje srednjih, višjih šol, soustanoviteljstvo visokih šol, ustanavljanje javnih zavodov s področja kulture – arhivov, gledališč, muzejev, ustanavljanje centrov za socialno delo, načrtovanje, izgradnja in vzdrževanje regionalnih cest, vodenje sil za zaščito in reševanje itd. Prenesene naloge oziroma naloge za državo bodo obsegale predvsem upravno-notranje zadeve (osebni dokumenti, gradbena dovoljenja, upravljanje s kmetijskimi zemljišči itd.), kjer bo država obdržala poleg nadzora nad zakonitostjo še nadzor nad primernostjo in strokovnostjo.

Organiziranost pokrajin naj bi bila po magistratskem modelu, ki ga je pripravil Inštitut za javno upravo na Pravni fakulteti v skladu z Evropsko listino o lokalni samoupravi (MELLS). Organi pokrajine po tem modelu so:

Pokrajinski svet

- predstavniško telo pokrajine, ki ga neposredno volijo volivci
- sprejema statut, poslovnik, odloke, proračun, prostorske plane in druge akte pokrajine
- izvolitev predsednika pokrajine in članov pokrajinskega odbora
- imenovanje direktorja pokrajinske uprave in predstojnika urada za pritožbe

Izvršilna organa pokrajine sta predsednik pokrajine in pokrajinski odbor.

Predsednik

- je predsednik pokrajinskega sveta in pokrajinskega odbora
- izvoljen je posredno izmed članov pokrajinskega sveta
- predstavlja in zastopa pokrajino
- predlaga izvolitev članov pokrajinskega odbora
- predlaga imenovanje direktorja pokrajinske uprave po predhodnem mnenju vlade

Pokrajinski odbor

- kolektivni izvršilni organ, ki ima 6 – 9 članov
- izvoljen na predlog predsednika izmed članov sveta
- usmerja in nadzoruje delo pokrajinske uprave
- predlaga svetu v sprejem večino odločitev in proračun
- sprejema izvršilne predpise za izvajanje odločitev pokrajinskega sveta
- izvršuje ustanoviteljske pravice v razmerju do javnih podjetij in javnih zavodov
- na predlog direktorja pokrajinske uprave imenuje in razrešuje predstojnike organov pokrajinske uprave

Pokrajinska uprava

- opravlja upravne naloge pokrajine in tudi prenesene naloge za državno upravo
- sestavljajo jo pokrajinski upravni organi, ki jih ustanovi pokrajinski svet na predlog pokrajinskega odbora ter po predhodnem mnenju vlade

Direktor pokrajinske uprave

- javni uslužbenec, ki ga imenuje pokrajinski svet na predlog predsednika pokrajine in po predhodnem mnenju vlade
- vodi upravo pokrajine
- odgovoren je pokrajinskemu odboru in predsedniku pokrajine
- vsako leto poroča vladi o opravljanju prenesenih državnih nalog
- določi notranjo organizacijo in sistemizacijo delovnih mest v pokrajinskih upravnih organih s predhodno pridobljenim mnenjem pristojnih ministrstev
- predlaga imenovanje predstojnikov pokrajinskih upravnih organov

Urad za pritožbe

- je neodvisen pokrajinski upravni organ
- odloča na drugi stopnji o pritožbah zoper upravne akte, izdane na prvi stopnji v občinah in pokrajinski upravi.

Vzpostavitev pokrajinskih organov bo ohranila strukturo sedanjih upravnih enot, ki pa bodo po novem opravljale pokrajinsko prenesene naloge. Nekatere se bodo spremenile v informacijske in krajevne urade. Financiranje pokrajin mora temeljiti na lastnih virih ter na zadostnem obsegu sredstev za opravljanje svojih nalog. To področje urejajo različni sistemi financiranja, kjer je več možnosti glede na to ali bo pokrajina sama določala lastne davke, ali bo odločala le o višini davkov znotraj limitov, ki jih bo določila država, ali pa bo financirana le iz v naprej določenega deleža davka podobno, kot so danes občine. Obseg sredstev pokrajine je odvisen tudi on njene velikosti, obsega nalog in števila zaposlenih.

Pokrajine bodo vzpostavljene predvidoma leta 2004, ko bodo sprejeti vsi potrebni zakoni: zakon o pokrajinah, področni zakoni, zakon o volitvah v lokalne skupnosti in zakon o ustanovitvi pokrajin.

Trajnostni razvoj

Razvoj je ekonomska kategorija, ki pomeni celokupnost kvalitativnih sprememb v smislu izboljšav, ki so lahko povezane z rastjo, tj. s celokupnostjo kvantitativnega večanja dejavnosti, ali pa z njo sploh niso povezane (Pučko, Strateško upravljanje, str. 37).

Trajnostni razvoj⁶ je koncept razvoja oziroma gospodarjenja, kjer temeljno merilo predstavlja blaginja prihodnje generacije. Blaginjo prebivalcev opredeljujejo gospodarske, socialne in okoljske sestavine ter nematerialne sestavine, ki predstavljajo osebni razvoj in uresničevanje, vključenost v družbo in varnost, sodelovanje, razvoj individualne in kulturne identitete. Povečanje ali zmanjšanje blaginje se lahko meri s tradicionalnimi ekonomskimi merami razvoja (BDP na prebivalca) in novimi merami razvoja, kamor spada tudi kazalec trajnostnega razvoja.

Trajnostni razvoj predstavlja osnovno razvojno filozofijo v Strategiji gospodarskega razvoja Slovenije. Tako je opredeljen tudi v drugih strateških dokumentih Slovenije in tudi v strateških usmeritvah Evropske unije.

Načela trajnostnega razvoja so (Stritih, 1995, str. 28):

- spoštovati in skrbeti za življenje na Zemlji
- izboljšati kakovost človeškega življenja
- ohraniti vitalnost in pestrost Zemlje
- zmanjšati izčrpavanje neobnovljivih virov
- ostati v mejah zmogljivosti Zemlje
- usposobiti skupnosti, da bodo same skrbale za svoje okolje
- ustvariti državni okvir za povezovanje razvoja in ohranjanje
- ustvariti povezavo v svetovnem merilu

Načela trajnostnega razvoja predvidevajo razvoj podjetij ob hkratnem ohranjanju naravnega okolja v katerem ta podjetja delujejo. Podjetja morajo najti takšen način delovanja, da bodo imele prihodnje generacije vsaj takšno kvaliteto življenja, kot jo imamo danes. Trajnostni razvoj vzpodbuja ohranjanje in razvijanje naravnega, socialnega in človeškega kapitala, kar dosega z oblikovanjem trajnostno orientiranega proizvoda in zmanjševanjem odpadkov pri njegovi proizvodnji.

Sodobno poslovanje deluje po pravilih tržnega liberalizma, kjer je najpomembnejša rast finančnega kapitala navkljub uničevanju celotnega ekosistema s tehnologijo in neprimernimi vzorci obnašanja. Na tem področju se dogajajo veliki premiki, saj je varstvo okolja postalo ob računalništvu in telekomunikacijah eden od najhitreje rastočih sektorjev gospodarstva v devetdesetih (Stritih, 1995, str. 29). Na institucionalni ravni prihaja do integracij gospodarskih in okoljskih vidikov, poudarjanja pomena sodelovanja oblasti z industrijo ter industrije navznoter in z

⁶ Trajnostni razvoj je kategorija, ki se je pričela pogosteje uporabljati na konferenci OZN o okolju in razvoju leta 1992 v Riu de Janeiru, ki so se je udeležile vse države sveta.

znanstvenimi ustanovami. Poleg zakonske prisile ima velik pomen tudi samokontrola in prostovoljne aktivnosti. V prihodnosti bo to področje še vedno zelo aktualno, urejalo ga bo čedalje več predpisov s strogimi kaznimi in mnogimi novimi tržnimi nišami ter javnimi investicijami.

Trendi varovanja okolja so se pojavili na razvitem zahodu, prehajajo pa tudi na manj razvit vzhod in jug za odsluženo onesnaževalno tehnologijo, ki so tja izvozili zahodnjaki⁷.

V Beli krajini obstaja velika ohranjenost naravnega okolja ter tradicionalnih vrednot. Kvaliteta življenja je zelo visoka navkljub nizkemu standardu, merjenemu z vrednostnimi kazalci kot so plače in osnova za dohodnino. Vse nadaljnje razvojne dejavnosti bi si morale prizadevati ohranjati to dragoceno naravno in človeško dediščino. Osredotočiti bi se morali predvsem na povečevanje dodane vrednosti na prebivalca ter uvajanje dobičkonosnih dejavnosti brez večjih sprememb, ki bi okrnile sedanjo stopnjo blaginje.

Strategije podjetja za izvajanje trajnostnega razvoja z namenom doseganja konkurenčnih prednosti so (Ponikvar, 1999, str. 15):

1. preprečevanje onesnaževanja
2. načrtovanje proizvoda
3. tržno pozicioniranje in razvoj novih trgov

Strategije doseganja konkurenčnih prednosti lahko uvajamo postopno eno za drugo v določenem vrstnem redu ali pa se med sabo prekrivajo in prepletajo glede na potrebe poslovanja.

⁷ Po podatkih UNEP iz Agende 21 je v proizvodnji nevarnih odpadkov na prvem mestu ZDA, ki jih letno proizvede okoli 300 milijonov ton, medtem ko ves preostali svet proizvede manj kot tretjino ameriškega obsega nevarnih odpadkov letno.

Analiza prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti razvoja Dolenjske in Bele krajine

<i>Področje</i>	Prednosti	Slabosti	Priložnosti	Nevarnosti
GOSPODARSTVO	Uspešna velika in srednja podjetja Razvit zdraviliški in lovski turizem Naravni viri	Nerazvita infrastruktura Neorganiziranost, nepovezanost (podjetja, institucije, lok.skupnosti) Odsotnost vizije razvoja	Intelektualno in mat.premoženje v velikih sistemih Razvoj vseh storitvenih dejavnosti Razvoj nemasovnega turizma (vinog., poh.,kult.)	Neusklajena in neustrezna zakonodaja Odvisnost od velikih sistemov Neinovativno okolje
OKOLJE in PROSTOR	Relativno čisto okolje Naravni potenciali (les, term.voda, gozd,..) Ohranjena pokrajinska pestrost	Neugodna infrastrukturna opremljenost območja Ekološka neosveščenost Razpršena poseljenost	Ugodna geografska lega Možnost za skupne reg. razvojne programe Neidentificirane prostorske možnosti za razvoj gospodarstva	Neustrezna in neusklajena zakonodaja Lastniška razdrobljenost naravnih virov Nekontrolirano in prekomerno onesnaževanje okolja
DRUŽBENE DEJAVNOSTI	Dobre zaposlitvene možnosti Izgrajena infrastruktura Splošna razvitost družbenih dejavnosti	Nizka stopnja izobrazbene ravni Odstopanja med pogoji za druž.dej. po posameznih občinah Nizka stopnja mobilnosti ljudi	Prenos znanj iz velikih sistemov Privatizacija družbenega sektorja Prostorske možnosti za družbene dej.	Izstop tujega kapitala Zapostavljanje družbenih dejavnosti Padec kakovosti storitev

Vir: Strategija trajnostnega razvoja Dolenjske in Bele krajine, 2002

VPRAŠALNIK: GOSPODARSTVO BELE KRAJINE

1. PODJETJE IN KONTAKTNA OSEBA: (navedba tega podatka ni obvezna)

2. DEJAVNOST PODJETJA: (obkrožite ustrezno)

- proizvodnja _____
- gradbeništvo
- transport in komunikacije
- inženiring
- trgovina
- turizem
- finančne in druge poslovne storitve
- drugo: _____

3. ŠTEVILO ZAPOSLENIH (rednih in drugih):

_____ (vstavite pravo vrednost ali obkrožite spodaj)

- do 50
- 50 – 250
- nad 250

4. PRIBLIŽNO RAZMERJE IZOBRAZBE IN KVALIFIKACIJ ZAPOSLENIH

Dokončana izobrazba	% ali število zaposlenih s to izobrazbo
osnovna šola	
srednja šola	
fakulteta	
podiplomska izobrazba	

5. RAZVIJANJE ČLOVEŠKIH VIROV:

Ali izobražujete svoje zaposlene? DA NE

Ali uporabljate metode za izboljšanje delovnega mesta, katere?

6. GOSPODARSKO POVEZOVANJE IN SODELOVANJE:

V katere organizacije ste včlanjeni? (npr. GZS, OZ, mednarodne org.)

Bi sodelovali v »grozdih«, »spin off«, »out sourcing«, koncernih itd. ?

- DA, sodelujemo že v: _____
- DA, sodelovali bi v: _____
- NE

7. INOVATIVNE DEJAVNOSTI OZ. RAZISKAVE IN RAZVOJ:

Ali se ukvarjate z inovacijami, s katerimi?

DA	NE
• programske• tehnično-tehnološke• organizacijske• upravljske• metodijske• drugo: _____	

Kdo izvaja dejavnosti R&R, definirajte? (možnih je več odgovorov)

- vsi zaposleni
- vodstvo podjetja
- oddelek za R&R
- sodelovanje z zunanjimi: _____
- drugo: _____
- ne izvajamo R&R

Približni stroški za lastno delovanje na področju R&R (v % od vseh stroškov):

Ali uporabljate informacijsko tehnologijo, katero?

DA	NE
• zunanje komuniciranje (e-pošta, Internet) • notranje komuniciranje (Intranet) • e-bančništvo • visoka tehnologija (npr. v proizvodnji) • drugo: _____	

8. DODANA VREDNOST

(približno kolikšna je na proizvod oziroma definirajte drugače)

9. RAZMERJE UVOZ/IZVOZ

(npr. na proizvod - kolikšen delež inputa uvozite in outputa izvozite)

10. TUJI VLAGATELJI (obkrožite ustrezno)

- smo v večinski ali delni lasti tujega vlagatelja
- smo v partnerskih povezavah s tujim kapitalom
- sodelujemo s tujino (npr. uvoz/izvoz): _____
- ne sodelujemo s tujim kapitalom

11. SKRB ZA OKOLJE

- izpolnjujemo ekološke in druge standarde: _____
- uporabljamo čistilne naprave
- ločeno zbiramo odpadke
- drugo: _____

12. DONATORSTVO IN SPONZORSTVO

- donatorstvo/sponzorstvo izvajamo na naslednji način: _____
- druge oblike pomoči: _____
- ne doniramo oziroma sponzoriramo

13. TRAJNOSTNI RAZVOJ

Trajnostni razvoj je koncept razvoja oziroma gospodarjenja, kjer temeljno merilo predstavlja blaginja prihodnje generacije. Blaginjo prebivalcev opredeljujejo gospodarske, socialne in okoljske sestavine ter nematerialne sestavine, ki predstavljajo osebni razvoj in uresničevanje, vključenost v družbo in varnost, sodelovanje, razvoj individualne in kulturne identitete.

- Zavedamo se pomena trajnostnega razvoja in ga upoštevamo pri svojem poslovanju na način: _____
- Ne vključujemo izraza trajnostni razvoj v svoje poslovanje.

14. POSPEŠEVANJE REGIONALNEGA RAZVOJA

Vključitev Slovenije v EU spremlja tudi intenzivno delovanje regionalne razvojne politike, ki v sklopu nove razvojne paradigme uveljavlja regionalizem. To se bistveno kaže pri vzpostavitvi regionalne razvojne infrastrukture ter različnih oblikah regionalnih pomoči iz strukturnih in kohezijskega sklada.

Ali poznate delovanje regionalnih razvojnih agencij (RRA)? DA NE

Ali sodelujete s Podjetniškim centrom Novo mesto (RRA za JV Slovenijo)? DA NE

Ali spremljate vzpostavitev lokalnega podjetniškega centra (LPC)? DA NE

Kje naj bi po vaši presoji obstajal LPC za Belo krajino?

- V Črnomlju
- V Metliki
- V Črnomlju in Metliki
- drugje: _____

Ali se boste prijavi na projekte EU (npr. sredstva iz strukturnih skladov)?

- DA
- DA, prijavi smo se že na: _____
- NE

15. ČLANSTVO SLOVENIJE V EU

Ali se bodo z vstopom Slovenije v EU pogoji poslovanja v vašem podjetju spremenili?

- DA, na način: _____
- NE

16. POTENCIALI BELE KRAJINE - PREDNOSTI IN SLABOSTI

+	-
+	-
+	-
+	-

17. OPOMBE

18. HVALA ZA SODELOVANJE!

Slovarček tujih izrazov

agrarno – kmetijsko
agregat – seštevek
akter – sodelavec
avtohtono – prvotno, samoniklo
centralizacija – osredinjenje, strnitev vodstva v enem središču
decentralizacija – prenos funkcij centralnih organov na krajevne ali nižje oblasti
determinanta – določljivka
fleksibilno – gibljivo, prilagodljivo
iniciativa – predloga, spodbuda, pobuda
internacionalizacija – razvoj, širjenje v mednarodnem merilu
kategorija – vrsta, strokovni izraz
kompatibilnost – združljivost
koncentracija – osredotočenje
konsistentnost – doslednost
koordinacija – smotrna, harmonična uskladitev
marketing – trženje
nivo – raven
parcialnost – delnost, posameznost
periferno – obrobno
potencial – zmogljivost, obetavna lastnost
prestrukturiranje – preusmerjanje, zamenjava dejavnosti
prioritetno – prednostno
promocija – oglaševanje
resursi – viri
sinergija – sodelovanje, družno delovanje
socialen – družbeni
stabilizacija – utrditev, ustalitev, uravnoteženje
švercanje – tihotapljenje
tendenca – namen, težnja, prizadevanje v neki smeri ali k nekemu cilju
transnacionalno – večnarodno
urban – mesten
vitalnost – življenjskost